

T.C
AFYONKARAHİSAR KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE'DE VANDALİZMİN SOSYAL, EKONOMİK ve
PSİKOLOJİK BOYUTLARI

Sadık DİNÇTÜRK
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Yrd. Doç Dr. Ahmet Kemal BAYRAM

Tez No:

2007-AFYONKARAHİSAR

İÇİNDEKİLER	
TEZ JÜRİSİ ve ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI	iv
ÖNSÖZ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT.....	vii
ÖZGEÇMİŞ.....	viii
RESİMLER	ix
SİMGELER ve KISALTMALAR	x
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	4
GENEL OLARAK VANDALİZM	4
I.VANDALİZM KONUSUNDA TEORİK YAKLAŞIMLAR.....	4
VANDALİZMİN TANIMLARI	4
II. TARİHSEL BİR OLGU OLARAK VANDALİZM.....	4
A. VANDALİZMİN TARİHSEL ARKA PLANI	4
B. YAKIN TARİHTE VANDALİZM	5
III. VANDALİZMİN NEDENLERİ	6
A. SOSYO-PSİKOLOJİK NEDENLER	8
1. Psikolojik Nedenler.....	8
2. Sahiplenme	9
3. Sosyal ve Fiziksel Çevre	10
B.SOSYAL ETMENLER	11
1. Eğitim.....	11
2. Nüfus Yoğunluğu ve Çocuk Sayısı.....	12
3. Denetlenebilir Mekân-Görsel Kontrol	13
C.MEKANSAL ÖZELLİKLER.....	14
1. Onarım	14
2. Yoğun Kullanım	14
3. Yüzey Dokusu ve Dayanıklılık	15
4.Aydınlatma	15
5. Renk	16
IV.VANDALİZMİN TÜRLERİ.....	18
A. MADDİ ZARARLAR AÇISINDAN VANDALİZM	19
1.Açgözlü Vandalizm	19
2. Taktik/İdeolojik Vandalizm	19
3. Kinci Vandalizm.....	19
4. Oyunsu Vandalizm	20
5. Kötü Niyetli Vandalizm	20
B. SOSYAL MALİYETLİ VANDALİZM	20
1.Birinci Tip Vandalizm	20
2.İkinci Tip Vandalizm	20
3.Üçüncü Tip Vandalizm	21
4.Dördüncü Tip Vandalizm.....	21
C. GRAFFİTİ	21
V.VANDALİZM KONULU ARAŞTIRMALAR	23
İKİNCİ BÖLÜM	26
VANDALİZMİN BOYUTLARI.....	26

I. VANDALİZMİN EKONOMİK BOYUTLARI	26
II. PSİKOLOJİK BOYUTLARI	27
A. SALDIRGANLIK ve VANDALİZM.....	27
Saldırganlık Duygularının Kaynakları.....	29
B. ŞİDDET ve VANDALİZM.....	30
1.Şiddet Kavramı.....	30
2. Şiddetin Toplumsal, Kültürel ve Psikolojik Yönleri	35
C. ERGENLİK DÖNEMİ SORUNLARI BAĞLAMINDA KİMLİK ve KİŞİLİK	
.....	36
Kimlik Duygusunun Fonksiyonu	39
D. KİŞİLİK BOZUKLUKLARI ve VANDALİZM	42
III. SOSYOLOJİK BOYUTLARI	43
A. KENT ve KENTLEŞME SORUNLARI.....	43
1.Kent ve Kentleşme Kavramı	44
2. Kentleşme Sorunları	45
B. VANDALİZMİN KENTSEL YAŞAMA ETKİLERİ	48
1. Kamu Mallarının Tahribi	48
2. Kazalara Neden Oluşturma	49
3. Başka Suçlara Neden Oluşturma	49
4. Görsel Kirlilik ve Sosyo-Psikolojik Etkiler	50
5. Maliyet	50
C. SUÇ, SUÇ KURAMLARI ve VANDALİZM	50
1. Sosyal Organizasyonsuzluk Kuramı.....	52
2. Gerilim Kuramı	54
3. Alt-Kültür Kuramları	56
4. Sosyal Öğrenme Kuramları.....	61
5. Sosyal Kontrol Kuramı	64
6. Damgalama Kuramı.....	66
7. Rasyonel ve Rutin Eylemler Kuramı.....	68
D. KENTİ SEVMEK ve BENİMSEMEK.....	70
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	72
TÜRKİYE ve VANDALİZM	72
I. VANDALİZM GÖRÜLEN ALANLAR	72
A. OKULLAR.....	72
B. PARK ve BAHÇELER	74
C. RESMİ ve ÖZEL KONUTLAR	77
D. KENT MOBİLYALARINA YÖNELİK VANDALİZM	78
E. ULAŞIM ve HABERLEŞME ARAÇLARI.....	80
F. TARİHİ ESERLER ve SANATSAL YAPILAR (KÜLTÜREL VANDALİZM)	
.....	82
G. KÜTÜPHANELER	83
H. SPOR ALANLARI.....	84
II. TÜRKİYE'DE VANDALİZMİN EKONOMİK BOYUTLARI	85
SONUÇ	90
KAYNAKÇA	96

TEZ JÜRİSİ ve ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI

İmza

Tez Danışmanı : .....

Jüri Üyeleri : .....

.....

.....

.....

.....

.....'ın.....
.....başlıklı tezi.../.../.....tarihinde, yukarıdaki
jüri tarafından Lisansüstü Eğitim öğretim ve sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri
uyarınca, ...Anabilim dalında, Yüksek Lisans tezi olarak
değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Bu çalışma uzun uğraşlar sonucunda ortaya çıktı. Çalışmanın ortaya çıkmasında manevi desteğini esirgemeyen eşime, beni bugünlere yetiştiren aileme, ilk ve ortaöğretimdeki öğretmenlerime, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi'ndeki hocalarıma, meslek büyüklerime, Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü öğretim üyelerine ve özellikle çalışma esnasındaki yardımları, rehberliği nedeniyle sayın danışman hocam Yrd. Doç. Dr. A. Kemal BAYRAM'a teşekkürü bir borç bilirim.

Mayıs 2007- AFYONKARAHİSAR

ÖZET

TÜRKİYE'DE VANDALİZMİN SOSYAL, EKONOMİK ve PSİKOLOJİK BOYUTLARI

Vandalizm psikolojik, sosyolojik ve ekonomik sonuçları olan ciddi bir problemdir. Vandalizm, 4. ve 5. yüzyıllarda Batı Avrupa'yı istila eden, geçtikleri her yeri yakıp yıkan ve M.S. 455 yılında Roma'yı yağmalayan bir doğu Alman boyu olan Vandallar'a atfen, bir kimsenin kamu mallarına ya da tanımadığı kişilerin mallarına yönelik saldırganca davranışlarda bulunma eğilimini ifade etmek için kullanılan bir terimdir. Bu olguya ilk kez, Fransız yazar Abbé Grégoire 1794 yılında Paris'te yapılan bir toplantıda dikkat çekmiş, 1789 Fransız Devrimini izleyen yıllarda vatandaşların tarihi eserleri tahrip etmelerini önlemek gerektiğini vurgularken "vandalisme" terimini kullanmıştır.

Sahiplenmenin olmayışı, nüfus yoğunluğu, eğitim eksikliği ve yoğun kullanım gibi etmenler vandalizmin nedenleri arasında sayılabilir. Vandalizm türlerini açgözlü, ideolojik, kinici, oyunsu ve kötü niyetli vandalizm olarak sıralayabiliriz. Vandalizm şiddet, saldırganlık, kişilik bozukluğu ve birtakım sosyolojik faktörlerle bağlantılı bir eylemdir. Vandalizmin kamu mallarının tahribi, kazalara neden oluşturma, başka suçlara neden oluşturma, görsel kirlilik ve maliyet gibi kentsel yaşama birtakım etkileri vardır. Vandalizmin en çok görüldüğü alanlar, okullar, ulaşım ve haberleşme araçları, spor alanları, park ve bahçeler, resmi ve özel konutlar, kütüphaneler, tarihi eserler ve sanatsal yapılarıdır.

Vandalizmin tüm dünyada olduğu gibi ülkemiz açısından da yıllık ekonomik maliyeti milyon dolarlarla ifade edilecek kadar büyük boyutlara ulaşmıştır. Bu çalışmadaki temel amaç vandalizm eylemine ve bu eylemin önemine dikkat çekmek, vandalizmin yol açtığı zararların boyutlarını ortaya koyabilmektir. Bu konuda, toplumda sorumlu olan herkesin ve her kurumun gereken hassasiyeti göstermesi gerekir. Çünkü artık vandalizm, görmezden gelinecek basit bir eylem değildir.

Anahtar Kelimeler: Vandalizm, Vandal, Kriminoloji, Suç, Şiddet, Saldırganlık

ABSTRACT

SOCIAL, ECONOMICAL and PSYCHOLOGICAL ASPECTS of VANDALISM in TURKEY

Vandalism is a serious issue with psychological, social and economical consequences. Vandalism is a term that is derived from the Eastern Germanic tribe, the Vandallar's who ravaged Western Europe in the Fourth and the Fifth Centuries burning and trashing where they went as well as raiding Rome in the year 455; it defines the assault intended act of individual or group to public property, or the property of unknown people. In 1794, the French writer Abbe Gregoire was the first person to draw attention to this phenomena at a meeting in Paris, using the word "vandalisme" when raising voice for the prevention of the destruction of historical works of art by the public during the French Revolution preceding 1789.

Some of the reasons for vandalism can be the ignorance of propertyhood, population density, insufficient education and exhaustive use. The acts of vandalism can be described as cunning, ideologic, expression of hate, malicious and ill-intent. It is an act related to violence, assault, personality problems and other social factors. Vandalism can effect city lifestyles in the attrition of public property, causing accidents, leading to other offences, creating visual pollution and costs. Vandalism is most common at regions of schools, means of transportation and communication, sporting facilities, parks and gardens, official and private buildings, libraries, historical works of art and architectures.

The costs of vandalism, for the nation, as in the rest of the world has reached concerning level of millions of dolars per year. The fundamental objective in this study is to draw attention to vandalism and the importance of this act, highlighting the true frame of resulting losses. The community and every responsible figure and institutions needs to show the necessary sensitivity on this issue. Vandalism is no longer a tolerable simple act.

Keywords: Vandalism, Vandal, Criminology, Offence, Violence, Aggression

ÖZGEÇMİŞ

Sadık DİNÇTÜRK
Sosyoloji Anabilim Dalı
Yüksek Lisans

Eğitim

Lisans: 1996-2000 Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü
Lise: 1996 Isparta Gönen Anadolu Öğretmen Lisesi

İş/İstihdam

2000-2002 İçişleri Bakanlığı
2002-2003 Yedek Subay- Ankara
2003-.....İçişleri Bakanlığı

Kişisel Bilgiler

Doğum Yeri ve Yılı: Isparta, 1980 Cinsiyet: Erkek

Yabancı Dil

İngilizce

RESİMLER

	Sayfa
Resim 1. Vandalizm eylemine maruz kalmış okul girişı	72
Resim 2. Vandalizm sonucu tahrip edilmiş bir sıra	73
Resim 3. Vandalizm sonucu tahrip edilmiş bir bank	75
Resim 4. Vandalizm eylemine maruz kalmış özel konut	77
Resim 5. Vandalizm eylemine maruz kalmış elektrik trafosu	78
Resim 6. Vandalist eyleme uğramış aydınlatma elemanı	79
Resim 7. Vandalizm sonucu tahrip edilmiş çöp konteynırı	80
Resim 8. Vandalizm eylemine maruz kalmış ulaşım aracı	81
Resim 9. Vandalizm eylemine maruz kalmış basket potası	84

SİMGELER ve KISALTMALAR

\$	:Dolar
£	:Sterlin
€	:Euro
B.B	:Büyükşehir Belediyesi
DİE	:Devlet İstatistik Enstitüsü
DM	:Mark
ESHOT	:Elektrik, Su ve Halk otobüsleri
KGM	:Karayolları Genel Müdürlüğü
M.S	:Milattan Sonra
PTT	:Posta Telefon Telgraf
TCDD	:Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demir Yolları
TEDAŞ	:Türkiye Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi
T.T A.Ş	:Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi
YTL	:Yeni Türk Lirası
TCK	: Türk Ceza Kanunu
EGM	: Emniyet Genel Müdürlüğü

GİRİŞ

Bu çalışmada vandalizm, sosyo-psikolojik, ekonomik ve kriminolojik boyutlarıyla ele alınmış ve Türkiye'deki yansımaları tartışılmıştır.

Vandalizm özünde şiddet, saldırganlık ve suç öğelerini barındırmaktadır. Bu öğeler vandalizme yönelik disiplinler arası bir bakışı zorunlu kılmaktadır. Tüm sosyal olgular gibi vandalizm de çok boyutludur ve bu niteliğine uygun olarak psikoloji, sosyoloji, sosyal psikoloji ve kriminoloji açısından ele alınmalıdır.

Vandalizm, yaşamın hemen hemen her alanında gözlenebilmektedir. Binaların camlarını kırmak, duvarlara yazı yazmak, kundaklamak suretiyle binalara zarar vermek, parklardaki mobilyaları kazıyarak isim yazmak, müzedeki çok değerli bir tabloyu yırtmak, kütüphanelerdeki kitapların bazı sayfalarını kopartmak veya yırtmak, karayollarındaki trafik işaret ve levhalarını sanki bir hedef tahtası gibi kullanmak, caddelerdeki telefon kulübelerine ve telefonlara zarar vermek, vb., sık rastlanan vandalizm örneklerinden bazılarıdır. Bu davranışlar toplum tarafından hoş karşılanmayan davranışlardır. Bu zararlar, insanların ihtiyaçlarını gidermelerini engellemekte, aynı zamanda da malzemelerin tekrar kullanılabilir hale getirilmesi için onarım masrafları gerekmektedir. Bu davranışlarla özel mülklerle beraber belediyeler, Devlet Demir Yolları, PTT, okullar gibi birçok kamu kurumuna ait malzemelere zarar verilmekte ve önemli maddi zararlar ortaya çıkmaktadır.

Bir kaç yıl önce Türkiye'de kamuoyu, ulusal televizyon kuruluşlarının ana haber bültenlerinde çok çarpıcı bir görüntüye tanık oldu: İstanbul'da bir gösteri yapıyordu ve göstericiler arasında yer alan genç bir kız, elindeki sopayla caddedeki çiçeklere öfkeyle saldırıyor, vuruyor, kırıyor. Türkiye'de kamuoyu daha önce de göstericilerin caddedeki otomobillere ya da mağazalara zarar verdiklerine, yine televizyon yayınlarındaki görüntülerden tanık olmuştu. Ama bir kişinin öfkeyle çiçeklere saldırarak vurup kırdığına ilk kez tanık oluyordu. Belki de bu yüzden bu olay o günlerde kamuoyunun dikkatini çekti ve insanlar birbirlerine şu soruyu sordular: Bir insan nasıl olur da kentin caddelerini ve meydanlarını süsleyen, üstelik yetişmeleri için özen gösterilen çiçeklere bu şekilde acımasızca saldırıda bulunabilir?

Büyük bir buz dağının sadece dışarıdan görülebilen küçük bir kısmına benzetebileceğimiz bu soruya Türkiye kamuoyu hala bir cevap alabilmiş değildir. Sorun, ileride tartışılacağı gibi sürekli kılık değiştirerek yaşamımızın hemen hemen her alanında (örneğin okullarda, hastanelerde, parklarda, toplu taşıma araçlarında, spor alanlarında vb.) karşımıza çıkan vandalizm sorunudur.

Vandalizm, 1960'lı yıllardan itibaren başta ABD, İngiltere, İsveç gibi gelişmiş ülkelerde olmak üzere, araştırmacıların dikkatlerini çeken sosyal, psikolojik, ekonomik ve hukuki bir sorundur. İleride ayrıntılarıyla tartışılacak olan vandalizmin nedenleri, ekonomik ve toplumsal bedeli, vandalizme karşı alınabilecek önlemler ve bunların etkililiği konusunda çalışmalar sürdürülmektedir. Ülkemizde de çeşitli vesilelerle (örneğin belediye otobüslerinin koltuklarının yırtılması, telefon kulübelerinin ve telefon makinelerinin kırılması, vb.) kamuoyunun dikkatini çeken bu sorun, son on yıldan beri araştırmalara konu olmaya başlamıştır. Ama bu konudaki çalışmaların yeterli seviyede olduğu düşünülmemektedir.

Çalışmamız kapsamında karşımıza çıkan iki önemli sorun vardı. Bunlardan birincisi, vandalizmle ilgili Türkçe literatürün oldukça zayıf olmasıydı. İkincisi ise, gerek bilgi bilinç eksikliğinden gerekse umursamazlıktan kaynaklı vandalizm eylemiyle ilgili bilgi istemek için gönderdiğimiz yazılı taleplerin çok az bir kısmının cevaplandırılmasıydı. Bu çerçevede gönderilen ellibeş mektup ve e-posta iletilerinden yalnızca onbeş tanesi cevaplandırılmıştır. Birçok kurum açısından vandalizm kelimesinin herhangi bir çağrışım bile yapmadığı görülmüştür.

Yakın bir zamanda bir televizyon kanalı Diyarbakır'da yaşanan terör eylemlerini topluma 'Diyarbakır'da Vandalizm' şeklinde sunmuştu. Acaba, bu sunuş bu kavramın anlamını gerçekten bilmemekten mi kaynaklanıyordu? Vandalizm konusunda yeterli bilimsel çalışmaların olmayışı, özellikle yerel yönetimler başta olmak üzere ilgili bütün kurum ve kuruluşların bu konuda gereken hassasiyeti göstermemeleri, toplumun vandalizmin ne olduğu ve önemi hakkında fazla bilgi sahibi olmadığı fikrinden hareketle böyle bir çalışma yapılması gerektiği düşünülmüştür.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, vandalizm konusunda teorik yaklaşımlar, vandalizmin nedenleri ve türleri irdelenmiştir. Vandalizmin tarihi

M.S 4. ve 5. yüzyıla kadar uzanır. Vandalizmin nedenleri arasında sahiplenme, sosyal ve fiziksel çevre gibi sosyo-psikolojik etmenler ile aydınlatma, renk, onarım gibi mekansal özellikleri sayılabilir. Vandalizm ağgözlü, ideolojik, kinci, oyunsu ve kötü niyetli vandalizm şeklinde türlere ayrılmaktadır. İkinci bölümde, vandalizmin ekonomik, sosyolojik ve psikolojik boyutları ile ele alınmıştır. Bu bölümde vandalizm saldırganlık, şiddet ve ergenlik dönemi sorunları bağlamında psikolojik boyutlarıyla ve kentleşme sorunları, vandalizmin kentsel yaşama etkileri, suç kuramları ve vandalizm olmak üzere sosyolojik boyutları ile ele alınmıştır. Son bölümde ise, 'Türkiye ve Vandalizm' başlığı altında vandalizm görülen alanlar ve Türkiye'de vandalizmin ekonomik boyutları ele alınmıştır. Vandalizmin en çok görüldüğü alanlar okullar, kütüphaneler, spor alanları, ulaşım ve haberleşme araçları, park ve bahçelerdir. Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de vandalizmin ekonomik maliyetleri gün geçtikçe daha da atmakta ve önlem alınmazsa yakın bir gelecekte telafisi mümkün olmayan sonuçlara yol açabilecektir. Bu araştırmanın temel amacı, vandalizm konusunun üzerinde hassasiyetle durulması gereken bir konu olduğunu yerel yönetimler ve güvenlik kuvvetleri başta olmak üzere, bilimsel çalışma yapanlar, ilgili kurumlar ve tüm toplumun dikkatine sunmaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK VANDALİZM

I.VANDALİZM KONUSUNDA TEORİK YAKLAŞIMLAR

VANDALİZMİN TANIMLARI

Modern yaşamda ortaya çıkan kentleşme olgusuyla beraber, kentsel yaşamda ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkan meselelerden birisi de vandalizmdir. Vandalizm, pek çok yerleşim alanında tehlike oluşturan bir olgudur. Kent ve kentli için çeşitli tehlikeler doğurabilen Vandalizm ile ilgili olarak sosyoloji, psikoloji, kriminoloji, mimari gibi disiplinler alt dallarıyla birlikte uzun yıllar süren çalışmalara dayanarak, bazı tanımlamalar getirmişlerdir. Disiplinlerin sergiledikleri farklı yaklaşımlara rağmen özellikle vandalizm tanımında birbirlerine yaklaştıkları görülür.

Etimolojik olarak vandalizm, *Vandal* olarak nitelendirilen kişilerin eylemlerini belirtmek için kullanılır. Vandal ise, bilgisizlik yüzünden ya da hoşlandığı için kamu yapılarını, sanat yapıtlarını yıkıma uğratan, büyük zararlara yol açan, kamu hizmetlerinin değerini düşüren ve bu yıkımı kendi başına bir amaca dönüştüren kişidir (Büyük Larousse, 12085–12086). Genel anlamda vandal, çevredeki davranışları kınanan kişidir. Ward (1973:41) ise, vandallı halka ait mala zarar veren kişi olarak tanımlamaktadır.

II. TARİHSEL BİR OLGU OLARAK VANDALİZM

Vandalizm tarihsel olarak ele alındığında 4. ve 5. yüzyıldan başlayan ve günümüze kadar süregelen bir arka planı olduğu anlaşılmaktadır. Bu olguyu önemli kılan hususların başında kuşkusuz, tarihin hangi aşamasında olursa olsun bireylerde ve toplumlarda yol açtığı derin etkilerle beraber psikolojik, ekonomik ve kültürel yıkımlardır.

A. VANDALİZMİN TARİHSEL ARKA PLANI

Vandalizm kavramı, dolayısıyla ‘Vandal’ kelimesi tarihte yağmacılıklarıyla ün salmış bir Doğu Alman kabilesinin adından esinlenmiştir. Vandallar M.S 4. ve 5. yüzyıllarda Batı Avrupa’yı istila eden, geçtikleri her yeri yakıp yıkan ve M.S. 455

yılında Roma'yı yağmalayan bir doğu Alman boyudur. İşte bu yüzden vandalizm, bu kabileye atfen bir kimsenin kamu mallarına ya da tanımadığı kişilerin mallarına yönelik saldırganca davranışlarda bulunma eğilimini ifade etmek için kullanılan bir terimdir (DiCanio, 1993:55).

Vandallar, M.S 100'e kadar şimdiki Polonya'nın güneyinde bulunan Silesia ve Galicia'ya yerleşmiş, M.S 300'lü yılların sonlarına doğru Hunlar ve doğudaki bazı kavimler tarafından tehdit edildikleri için buradan batıya doğru hareket etmişlerdir. M.S 406'da Rhen nehrini geçip, Roma İmparatorluğu'nun egemenliği altında bulunan Fransa'yı yağmalamışlar ve M.S 409 yılında Pireneleri aşarak İspanya'ya girmişlerdir (The World Book Encyclopedia, 1982:218).

M.S 428'den 477'e kadar ülkelerini yöneten Genseric'in hükümdarlığı sırasında güçlerinin zirvesine ulaşan Katolik Vandalların büyük bir bölümü, M.S 429'da Kuzey Afrika topraklarına girmişler ve burada düşmanları olan Ortodokslara karşı son derece barbarca davranmışlardır. Kuzey Afrika'daki üslerinden Batı Akdeniz bölgesini kontrolleri altına alan Vandallar daha sonra Roma'ya girerek 14 gün boyunca şehri yağmalamışlardır. Vandal krallığı, M.S 500'lü yılların başlarında, kral Genseric'in ölümüyle zayıflamaya başlamış ve M.S 530'larda ise dağılmıştır (Büyük Larousse, 12085–12086). Vandalların yağmalama eylemlerinin tarihte önemli bir yeri olup, bu olaydan dolayı herhangi bir kasıtlı yapılan mal mülk tahribatı bugün Vandalizm olarak adlandırılmaktadır.

B. YAKIN TARİHTE VANDALİZM

Kökenleri M.S 4. yüzyıla uzansa da bugünkü anlamıyla vandalizm sözcüğü ilk defa, Fransız Devrimi döneminde kullanılmıştır. Bu dönemde vandalizm devrim yanlıları tarafından devrim karşıtlarını suçlamak için kullanılmıştır. Devrim yanlıları, karşıtlarının tutumlarını vandallara benzetmiş ve bu gerekçe etrafında olanları suçlamışlardır (Ward, 1973:45).

Türkçe'de 'tahripçilik' olarak ta kullanılabilen 'vandalizm' kavramı ilk defa Fransız yazar Abbé Grégoire tarafından 1794 yılında Paris'te yapılan bir toplantıda kullanılmıştır. 1789 Fransız Devrimi'ni izleyen yıllarda vatandaşların tarihi eserleri tahrip etmelerini önlemek gerektiği vurgulanırken "*vandalisme*" terimini kullanmıştır

(Allen, 1984:23). Bu terim, aradan 200 yıldan fazla zaman geçmesine rağmen günümüzde de hemen hemen aynı anlamda kullanılmaktadır.

Bu tarihsel arka planıyla vandalizm, 1960'lı yıllardan itibaren başta ABD, İngiltere, İsveç gibi gelişmiş ülkelerde olmak üzere, araştırmacıların dikkatlerini çeken sosyal, psikolojik, ekonomik ve hukuki bir sorundur. İleride ayrıntılarıyla tartışılacak olan vandalizmin nedenleri, ekonomik ve toplumsal bedeli, vandalizme karşı alınabilecek önlemler ve bunların etkililiği konusunda çalışmalar sürdürülmektedir. Ülkemizde de çeşitli vesilelerle (örneğin belediye otobüslerinin koltuklarının yırtılması, telefon kulübelerinin ve telefon makinelerinin kırılması, vb.) kamuoyunun dikkatini çeken bu sorun, son 7-8 yıldan beri araştırmalara konu olmaya başlamıştır (Öğülmüş,2000:73-86).

III. VANDALİZMİN NEDENLERİ

Vandalizmi oluşturan nedenleri, biyologlar, psikologlar, sosyologlar ve kriminologlar gibi farklı disiplinlerden gelen bilim adamları kendi teorilerine göre açıklamışlardır.

Vandalizm psikolojide saldırganlıkla bağlantılı olarak ele alınır. Skinner'a (1953:461) göre, vandalizm tümüyle bir gruba veya özel bir alt gruba karşı saldırının somut bir örneğidir. Aynı şekilde Martin (1961:77)ise, vandalizmi, bir saldırı, kötü niyetle verilen zarar, mülkiyetin bilinçli olarak tahribi, hasara uğratılması veya fiziki görünümünün bozulması olarak tanımlar. Örneğin, yol kenarında park halinde duran bir arabanın nedensiz bir şekilde lastiklerinin kesilmesi ya da camlarının kırılması veya bir binanın duvarlarına yazı yazmak suretiyle görünümünün bozulması birer vandalizmdir.

Fiziksel çevredeki tahribatları da vurgulayan Ravetz'e (1973:620) göre ise, vandalizm, fiziki çevreye karşı yapılan tahribatların yanı sıra canlılara karşı şiddet kullanımını da kapsamaktadır. Yani psikolojide vandalizm sadece fiziksel çevreyle ilgili tahribatı değil, canlıları da içine alan genel bir saldırganlık tutumu olarak nitelendirilir.

Psikoloji çerçevesinde vandalizm ile ilgili olarak saldırganlığın bireysel kökenleri vurgulansa da sosyal psikolojinin de vandalizme vurgu yaptığı söylenebilir. Psiko-sosyal bir araştırmacı olan Cohen vandalizmi, bir başkasına ait olan malların yasal

olmayan bir biçimde tahrip edilmesi veya görünümünün bozulması şeklinde tanımlar (Akt. Ward, 1973:44).

Sosyal psikolojide Vandalizm, daha çok çocuk ve genç davranışlarıyla ilişkilendirilir. Waggener'e göre *vandalizm* sözcüğü, sanat ve edebi eserlerin bilinçli veya bilinçsizce tahribatı ile çevrenin kirletilmesi ve mevsimsiz avlanma davranışlarını belirtmek için zaman zaman kullanılıyorsa da, asıl olarak çocuklarla gençlerin, mala mülke verdikleri tahribatı ifade etmektedir (Akt.Martin, 1961:78). Aynı çerçevede Clinard ise vandalizmi, herhangi bir çocuk ya da çocuk grubunun, doğrudan veya dolaylı olarak sahiplik ilişkisi bulunmayan özel ya da kamuya ait malların fiziki görünümünü bozmaları, değiştirme veya tahrip etmeleri şeklinde tanımlamaktadır (Akt. Martin, 1961:78).

Kriminoloji; suç ve ceza, suçlunun yeniden topluma kazandırılması, suçun engellenmesi gibi konuları inceleyen özel bir bilim dalıdır. Kriminoloji suçu, sosyal bir olgu olarak ele alır. Kriminolojide vandalizm konusuyla ilgili ilk teoriler genelde suçu, tek nedenle (örneğin atipik vücut yapısı, genetik anormallikler, akıl hastalığı, fiziksel anormallikler ve yoksulluk gibi) açıklamaya çalışırken, daha sonra geliştirilen teoriler suçu, çok nedenli (yoksulluk, arkadaş grubu etkisi, okul problemleri ve ailedeki bozukluklar gibi) bir sosyal olgu olarak tanımlamışlardır.

Vandalizmde zilyedin(sahibinin) izni olmaksızın bir malın tahrip edilmesi söz konusu olduğu için bu eylem, bir suç konusu oluşturmaktadır. Suç teorilerinde de belirtildiği gibi, çoğu zaman suçlar yalnızca bireyin öznel psikolojik yapısının dışında diğer sosyo-kültürel etkenlerden de etkilenmektedir.

Conklin'e (1989:110) göre, vandalizm, sahibinin izni olmadan bir malın tahribi, hasara uğratılması, şeklinin ya da görünümünün bozulmasıdır. Vandalizm, bilgisizlik yüzünden ya da zevk için kamu malları veya sanat yapıtlarını büyük zararlara yol açarak yıkmak ve bu yıkımı kendi başına bir amaç durumuna getirmektir (Boz ve Beyaztaş, 2001: 17). Vandalizm, hem kamuya hem de kişiye ait malların kasten tahribatı veya bozulmasıdır (Philips, 1996:36). Vandalizm, arzu edilerek ve kötü niyetle mala mülke verilen tahribattır (Menninger, 1968:62).

Amerika Birleşik Devletlerinde vandalizm, "sahibinin ya da vasisinin rızası olmaksızın özel bir mal ya da mülke, çizerek, kırarak, işaret yaparak, boyayarak,

çiziktirerek, kirleterek ya da yasaların tanımladığı herhangi bir yolla kasıtlı olarak ya da bilerek tahrip ve tahrip edilmesi, yaralanması, bozulması, zarar verilmesi” olarak tanımlanmıştır (FBI Uniform Crime Report, 1975'den akt: Goldstein, 1996: 19–20).

Farklı disiplinlerin bu kavrama getirdikleri tanımlamalardan hareketle, özellikle bir başkasına ait olan malların herhangi bir amacı olmaksızın, kötü niyetle tahrip edilmesinin vandalizm olarak adlandırılabilceği söylenebilir. Tarihsel arka planıyla beraber sosyal bir olgu olarak vandalizmin birçok boyutu vardır.

1977 ve 1980’de Ron Clarke, bu disiplinlerin teorilerini bir araya getirerek vandalizmi ortaya çıkaran nedenlere ilişkin yeni bir model önermiştir. Bu modele göre; biyologlar vandalizmin nedenin kalıtımla açıklarken, psikologlar çocuk bakımı uygulamaları ile suçlunun kişiliğine önem verilmesini vurgulamaktadırlar. Sosyologlar ise sosyal statü ve çevre faktörlerinin Vandalizm üzerinde etkili olduğu görüşünü savunmaktadırlar. Kriminologlar, insan davranışının kişilik veya sosyal kökenlerden çok özellikle içinde buldukları ortamdan etkilendiği inancına dikkat çekmektedirler (Coffield, 1991:3–4).

Şüphesiz insani bir eylem olarak vandalizmi tek bir nedene dayalı olarak açıklamak eksik kalacaktır. İnsanın diğer tüm eylemleri gibi vandalizmin altında da sayısız nedenler olabilir. Bu nedenlerin en belirgin olanları Clark’ın modeliyle de uyumlu olan psikolojik, fiziksel, sosyolojik nedenlerdir.

A. SOSYO-PSİKOLOJİK NEDENLER

1. Psikolojik Nedenler

Psikoloji, insan ya da hayvanların gözlenebilen veya herhangi bir yolla ölçülebilen davranışlarını inceler. Bu davranışlar bilişsel, duyuşsal ve motor davranışlar olarak kendini gösterebilir. Vandalizm, insani bir eylem olduğuna göre, şüphesiz insanın davranışlarına yön veren bilişsel ve duyuşsal öğelerin önemi ortaya çıkmaktadır. Ancak, insanı eyleme iten sadece kendi iç dinamikleri değildir. İçinde yaşadığı toplumun bir üyesi olarak, diğer insanlarla karşılıklı etkileşim içindedir. Bu etkileşim nedeniyle vandalizm eylemine sosyo- psikolojik bir bakış açısı ile bakmak gerekir.

Bireyin hayatı, ailesi, arkadaşları, okulu, içinde bulunduğu toplum ve serbest zamanı vandalizme yönelik tutumlarını etkilemektedir. Topluma karşı kızgınlık, can sıkıntısı, yalnızlık, disiplin problemleri, kişisel problemler, alkol-uyuşturucu alışkanlığı ve arkadaş baskısı vb. nedenler vandalizme giden bir davranış bozukluğuna yol açmaktadır. Bireyin, sadece verdiği zevk nedeniyle de vandalizm eylemlerine katıldıkları belirlenmiştir (Philips, 1996:89).

Yapılan psikoloji çalışmaları, vandalizme yönelik davranışları olan kişilerin, karakter ve diğer kişisel eğilimlerinin, vandalizm oluşumunda önemli bir etken olduğunu ortaya koymuştur (Cohen, 1955:47).

Bazı araştırmacılar (DeMore, Fisher ve Baron, 1988), vandalizmi yalnızca vandalların düşüncesizce yaptıkları anlamsız eylemler olarak değerlendirmenin yeterli olmadığını öne sürmektedirler. Bu araştırmacılara göre vandal, kamu mallarına zarar vermeye yönelik eylemlerle aslında topluma bir mesaj vermeye çalışmaktadır. Dolayısıyla, vandalların kişilik özelliklerinin ve bireylerin vandalizme yönelmesine neden olan güdülerin dikkatlice incelenmesi gerektiği görüşündedirler (Akt. Öğülmüş, 2000: 73)

Ayrıca son araştırmalarla, can sıkıntısından kaynaklanan vandalizm olaylarının %80 oranına ulaştığı tespit edilmiştir. (Philips, 1996:90) Bu araştırmalardan, vandalizm olarak adlandırılan birçok eylemin planlı olmadığını, çoğunlukla anlık tepkiler sonucu meydana geldiğini göstermektedir (Stollard, 1991:17). Bu çerçevede önceden planlanmamış tahriplerin vandalizm olarak nitelendirilmesi mümkündür.

2. Sahiplenme

İnsanın güvenlik ihtiyacından kaynaklanan temel içgüdülerinden birisi olan sahiplenme, bir yerin ya da mekânın dönüştürülmesinde ortaya çıkan bir otorite ve denetim göstergesidir. Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi kuramının üçüncü basamağında aidiyet duygusu yer almaktadır. Aidiyet duygusu, bireyin kendisini o yere ait hissetmesidir. Kendisini bir yere ait hissedenden bir kimse doğal olarak, aidiyet duygusu hissettiği yere ilişkin sahiplenme duygusu içerisine de girer. Birey olarak hiç kimse, sahip olduğu bir eşyaya veya mekana zarar verilmesini istemez. Ama özel mülkiyete ait olmayan mekanların ya da eşyaların zarar görme olasılığı sahip olunan yerlere göre daha fazladır.

Sahiplenme davranışının, vandalizmin oluşumunu engelleyen faktörler arasında önemli bir yeri olduğu bilinmektedir. Özel alanların, başkaları tarafından da kullanılan kamusal alanlara oranla daha az tahrip edildiği bilinmektedir. Bu nedenle özele ait bir mülkiyetin vandalizme uğrama riski, kamusal alanların vandalizme uğrama riskinden çok daha azdır (Underwood, 1980:1171–1174).

Gladstone, Truman ve Sturman gibi birçok araştırmacının yaptıkları çalışmalar sonucunda, bu görüşlerin doğruluğu bir kez daha kanıtlanmıştır. Sturman, Manchester’da altı ay süreli bir araştırma yapmış ve bu süre içerisindeki tüm vandalizm olaylarını saptamıştır. Bu araştırma ile kamuya ait malların, kişiye ait binalardan daha fazla vandalizmden etkilendiği sonucuna varmıştır (Poyner, 1983:108).

3. Sosyal ve Fiziksel Çevre

Bazı araştırmacılara göre çevre, herhangi bir alan söz konusu alana uygun davranışın ne olduğu konusunda bir takım ipuçları içerir. Örneğin bir kişi o anda içinde bulunduğu alana uygun olmayan bir davranışta bulunduğu zaman, çevredeki kişilerin olumsuz tepkileri ve baskıları ile karşılaşır. Bu tür çevresel ipuçları, bireyin davranışlarını dolaylı bir biçimde etkileyerek ve değiştirerek, bireye o alana uygun davranışın ne olduğunu ima eder. Bu tür çevresel ipuçları, vandalizmin o alana uygun bir davranış olduğunu ima ederek ya da böyle bir mesaj ileterek kişileri tahripçiliğe yöneltebilir (Öğülmüş, 2000: 81).

Vandalist eylemlere katılma ile sosyo-ekonomik durum dolayısıyla da kentsel mekanlar arasında sıkı bir ilişki olduğunu gösteren araştırmalar vardır. Vandalizm genellikle, sosyo-ekonomik yönden gelişmemiş yerlerde, işsizlik sorununun ve gelir düzeyinin düşük olduğu bölgelerde daha fazla görülmektedir (Philips, 1996:76). Bu iddiayı destekleyen bir araştırmada, Hough ve Mayhew tarafından, kamuya ait konutların bulunduğu bir yerleşim biriminde yapılmıştır. Bu araştırma sonucunda, özellikle gelir düzeyi düşük ailelerin oturduğu yerleşim birimlerinde, diğer yerlere oranla daha fazla vandalizm vakasının olduğu saptanmıştır (Downes, 1989:126).

Ward (1973:44), tipik bir vandala, “özellikle bazı kamu mallarına serserice ya da anlamsızca zarar veren, genellikle işçi sınıfına mensup bir ergen” olarak tanımlamıştır. Dunning (1987: 798) de, modern Avrupa toplumunda ve özellikle

İngiltere'de gazetelere yansıyan vandalizm ve futbol maçlarında sıklıkla gözlenen şiddet olgusuyla ilgili araştırmasında, bu tür olaylara karışanların çok büyük bir bölümünün belli bir beceriye sahip olmayan genç yaştaki el işçileri olduğunu belirtmiştir. Bu yazarlar, vandalizmin düşüncesizce yapılan anlamsız davranışlar olduğunu vurgulayarak daha çok vandalların kişisel özelliklerini ön plana çıkarmaktadırlar.

Yukarıdaki çalışmalara paralel olarak ülkemizdeki sosyal ve fiziki çevre koşullarına bakıldığında, Türkiye'de gecekondu bölgesi olarak adlandırılan alt gelir gruplarının yerleşim bölgeleri, orta ve üst gelir grup konut bölgeleri gibi kentin dışında ama kente yakın bölgelerde yer almaktadır. Aralarındaki farklar şunlardır; orta ve üst gelir gruplarının oturdukları bu bölgelerde konutlar geniş, konforlu ve gösterişlidir; sitelerin alt yapısı tamamlanmıştır veya site içerisinde çözümler yaratılmıştır; site içerisinde otopark, çocuk parkı, spor imkanlarını sağlayacak tesisler ve bazılarında alışveriş imkanını sağlayacak market türü yerler bulunmaktadır. En önemlisi orta ve üst gelir grupları bu bölgelere kendi istekleri ile kentin karmaşasından kaçarak huzurlu bir ortamda yaşamak için gelmişlerdir. Alt gelir gruplarının yaşadığı konut alanları ise; genelde imarsız ve yasa dışı şekilde inşa edilmiştir, alt yapı donanımları yetersizdir veya hiç yoktur; konutlar derme çatmadır ve sağlık koşullarından uzaktır, bölgede suç oranları diğer bölgelere oranla daha yüksektir. Ve gecekondu bölgelerinde yaşayanlar başka şansları olmadığı için zorunlu olarak buralarda yaşarlar. Farklı kutuplarda yer alan bu yerleşim bölgeleri çoğu zaman birbirlerine çok yakındır hatta aralarından sadece bir yol geçmektedir (Aksoy ve diğerleri 1999: 62). Bu türden sosyo-ekonomik düzeyi düşük gecekondu bölgelerinde eğitim seviyesinin de yetersiz olması nedeniyle toplumsal denetim zayıf kalmaktadır. Toplumsal denetimin zayıf kalması özellikle çocuklar başta olmak üzere bazı işsiz gençlerin çevredeki arabalara, parktaki donatılara ya da binalara yönelik vandalist eylemlerde bulunmasına yol açabilir.

B.SOSYAL ETMENLER

1. Eğitim

Psikolojik tutumların eğitimle şekillendirilebileceği varsayılır. Çünkü, eğitim bireyde istenen yönde davranış değişikliği kazandırma sürecidir. Vandalizm olgusu

bir davranış sapması biçimi olduğu için, eğitim seviyesinin düşük olması vandalizmin artmasına neden olabilir. Özellikle ilköğretim ve lise yıllarındaki eğitim seviyesi bu noktada daha da önem taşımaktadır.

Vandalizm eylemlerini gerçekleştirenlerin birçoğu genç ve erkek çocuklardan oluşmaktadır. 10 yaş gibi, henüz bilinçli veya kasti vandalizm duygusunun oluşmadığı bir üst sınır bulunmakta ve yapılan vandalizm oyunla ilişkilendirilmektedir. 13–16 yaş grubunda ise, cesaret daha önemli bir unsur olup, verilen zarar çok ciddi boyutlara ulaşmaktadır. 16 yaşından sonra vandalizm önemini kaybetmeye başlamakta ve yerine başka ilgiler ön plana çıkmaktadır. Sorumluluk duygusuyla birlikte sahiplenme isteğinde de bir artış meydana gelmektedir (Underwood, 1980:1171).

Eğitim yoluyla davranış bozuklukların düzeltilebileceği ve eğitim sistemi içinde kuralları sevdirmenin de son derece önemli olduğu unutulmamalıdır. Downes'a göre, öğrenciler saçma buldukları veya benimsemedikleri kurallara uymak istemezler. Bunlara istemeden uysalar bile, sonunda bu kurallara karşı duydukları kin onları başka kuralları da bozmaya yönlendirebilir (akt. Ward, 1973: 48).

2. Nüfus Yoğunluğu ve Çocuk Sayısı

Nüfus artışı ve bir bölgedeki çocuk sayısının fazla olması ile suç arasında doğrudan bir ilişki olduğu söylenebilir. 1957 yılında Schmitt, Honolulu'da yaptığı bir araştırma sonucu, nüfus yoğunluğu ile çocuk ve yetişkin suçları arasında bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Bu tespiti, Mc Kay'ın 1942 yılında yaptığı araştırma dahil, birçok araştırmacı tarafından doğrulanmıştır (Newman, 1973:202).

Ayrıca, vandalizm olarak nitelendirilebilecek eylemlerde çoğunlukla çocukların yer aldığı görülmektedir. Oscar Newman'ın yaptığı bir araştırma, bir yerde bulunan çocuk sayısının vandalizm eylemleri ile ilişkili olduğunu göstermiştir. Bu sonucu doğrulayan bir araştırma da Wilson tarafından yapılmıştır. Wilson, Greenwich'te telefon kulübelerine verilen zararla ilgili bir araştırmada, bir yerde bulunan çocuk sayısındaki fazlalığın vandalizmin seviyesinde artışa neden olduğu sonucuna varmıştır (Poyner, 1983:116).

Az gelişmiş alanlarda, gecekondü bölgelerinde veya çocuk nüfusunun çoğunlukta olduğu bölgelerde özellikle oyunsu vandalizm eylemleriyle sıklıkla

karşılanmaktadır. Çok çocuklu bölgelerde, okulların duvarlarına yazı yazma, resmi ve özel konutların camlarının kırılması, lambaların kırılması, tren yolları hattında trenlere taş atılması gibi vandalizm eylemleri sıklıkla yaşanmaktadır.

3. Denetlenebilir Mekân-Görsel Kontrol

Newman 1972'de, Gardiner 1978'de, Rand 1979'da ve Sturman 1980'de yaptıkları araştırmalarda, denetlenebilir mekan ve görsel kontrol koşullarının sağlanmadığı mekanlarda vandalizm eylemlerine daha sık rastlanıldığını saptamışlardır. Newman'a göre kentlerdeki büyüme ve gelişmeye karşı, komşular arasında paylaşılan inanç ve değerler eskiye oranla azalmaktadır. Bu farklılık, düşünce özgürlüğü olarak arzu edilen bir gelişme gibi değerlendirilse de vandalizme karşı korunabilmek için bir sosyal anlayış çerçevesi oluşturulmasını güçleştirmektedir. Bu nedenle denetlenebilir mekân kavramı gittikçe artan bir önem kazanmaktadır. (Newman, 1973:204). Denetlenebilir mekan kavramından kastedilen, gerek güvenlik kuvvetlerince gerekse toplum tarafından bir kontrol mekanizmasının işlemesidir. Bu mekanizma yasal olabileceği gibi, geleneksel değerlerle ilintili toplumsal kontrol mekanizması şeklinde de olabilir. Denetlenebilir mekan özünde fiziksel bir özellik olarak karşımıza çıkar.

Denetlenebilir mekân fikrinden yoksun alanlarda, sosyal engellemelerin olacağı ve kişiler arası ilişkilerin zayıf kalacağı beklenir. Sundstorm ve Altman 1974 yılında böyle bir gecekondü ortamında yaptıkları araştırmada, sosyal ilişkilerin bozulduğunu saptamıştır. Ayrıca, ihtiyacı karşılamayan alanların, bazen ilişkileri olumsuz yönde etkilediği ve bunun sonucunda da denetlenebilir mekân kavramının zayıfladığı ve vandalizm eylemlerinin arttığı Goffman'ın yaptığı bir araştırma sonucunda elde edilmiştir (Goffman, 1963:61). Örneğin, vandalist eylemlerle ya da diğer saldırganca davranışlar nedeniyle tahrip edilmiş bir parkın güvensiz bir ortam haline gelmesi ve zamanla insanların bu parkı kullanmamaya başlamaları sonucunda bu mekan ihtiyacı karşılamayan alan haline gelmektedir. Bu gibi alanlar toplumun çok fazla uğramadığı alanlar olarak kalmakta ve buralarda toplumsal denetim yok olmaktadır. Bu alanlarda toplumsal denetimin ya da güvenliğin zayıflaması bu bölgeleri sarhoşların, serserilerin ve çetelerin mekanları haline getirmektedir.

Vandalizmle ilgili diğerk bir çevresel etmen de mekanın tasarım biçimidir. DeMore, Fisher ve Baron, vandalizme bu açıdan yaklaşarak, bir mekanın, o mekanı kullanacak olan kişilerin denetimine imkan tanımayacak şekilde tasarlanmış olmasının vandalizmi artıracacağını öne sürmüşlerdir (Akt: Öğülmüş, 2000: 73–86).

Görsel kontrolün rahatlıkla sağlandığı denetlenebilir mekânların, vandalizm eylemleri için caydırıcı nitelikte olduğu söylenebilir.

C.MEKANSAL ÖZELLİKLER

1. Onarım

Vandalizm sürecinde, başlatıcı bir sebebin olması yeterlidir. Vandalizm vakaları genellikle birbirini takip eder. Daha sonraki vandalizm olayının nedeni, genellikle bir önceki vandalizm vakasının bıraktığı görüntüdür. Önceki hasarın kasten veya kaza ile olması sonucu değiştirmemekte ve onarılmayan küçük hasarlar, vandalizm eylemlerin gerçekleştirenler için tahrik edici nitelikte olması nedeni ile daha büyük hasarların meydana gelmesine sebep oluşturmaktadır (Underwood, 1980:1171).

Onarılan bir yerin, vandalizme uğraması imkânsız değildir. Ancak, dikkatsizlik, ihmal ve görmemezlikten gelme, hatalı kullanma veya onarım yapılmaması sonucu oluşan hasarları, başlangıçta önlenmeye çalışmak, olası yeni hasarları önlemede etkili bir yöntem olmaktadır (Underwood, 1980:1171). Onarımların yarım bırakılmaması veya onarım ihtiyacı olan kısımların derhal onarılması vandalizm vakalarının azalmasında etkili olabilir.

2. Yoğun Kullanım

Geçiş yerlerinin aşırı kullanılması ve yoğunluk, vandalizm oluşumunu etkileyen nedenlerden biridir. Yayaaların geçtiği yer, kritik bir yoğunluğa ulaştığında, bir anda vandalizmin odağı haline gelmektedir (Underwood, 1980:1171–1174). Ayrıca, gereksiz yere uzatılan ve istenmeyen biçimlerde sınırlandırılan yaya yolları, yayaaların kestirme yolları kullanmalarına neden olmaktadır. Bu şekilde, istenmeyen yerleri yol olarak kullanmaları, bir tür çevre tahribi olarak görülmekte ve diğerk vandalizm eylemlerine imkân sağlamaktadır. Yayaalara mümkün olduğunca serbestlik vermeyen ve dolaşım özgürlüğü sağlamayan yollar, vandalizm eylemleri için elverişli alanlar olarak değerlendirilebilir (Ward, 1973:56). Yine yoğun olarak

kullanılan duraklar gibi sürekli kalınmayan yerlerin vandalizme uğrama ihtimali yüksektir. Durakların inşa edildiği malzemenin niteliği bu açıdan önem arz eder. Kırılmaz cam ürünlerinin kullanılması gibi temizliği kolay ve sağlam malzeme kullanılmalıdır.

Bu bağlamda, yoğun kullanım alanlarından birisi olan parklarda veya kentin peyzaj çalışması yapılan alanlarında planlama yapılmadan önce insanların, o alanı serbestçe kullanma durumları göz önüne alınarak planlama yapılmalıdır. Örneğin, çimleme yapılacak bir yerin çimleme yapılmadan önce bir müddet insanların o bölgede hareket özgürlüğü sağlanarak oluşturdukları doğal yollar ortaya çıkarılabilir ve daha sonra bu yollar göz önüne alınarak çimleme işlemleri yapılabilir.

3. Yüzey Dokusu ve Dayanıklılık

Mekansal özelliklerle vandalist eylemlerin çakıştığı ilginç durumlar vardır. Örneğin, mekanların yüzey dokularının bile vandalizm açısından önemli olduğu gözükmemektedir. Pürüzlü yüzeyler, düzgün yüzeylere göre vandalizme daha az hedef olmaktadır. Pürüzlü yüzeylere yazmak veya çizmek hem zor hem de istenen sonucu vermemektedir. Bu nedenle pürüzlü yüzeyler düzgün yüzeylerden daha az tahribata uğramaktadır. Bu görüşe göre, vandalizmi daha az oranlara indirmek için çeşitli çalışmalar yapılabilir. Örneğin, özellikle okullar başta olmak üzere diğer resmi veya özel binaların yerden 1-2 metre yüksek olan kısımlarının pürüzlü yüzeyler kullanılarak inşa edilmesi gerekir. Yine, vandalizme daha fazla uğrayan resmi araçların (telefon kabinleri, elektrik panoları vb.) yazı yazmaya daha elverişsiz şekilde tasarlanması gerekir.

Dayanıklılık kriteri de vandalizm oluşumunda önemli bir etkidir. Yüzeyin belirli bir süre sağlam kalması, iklim dahil her türlü yıpranmaya karşı koyması beklenir. Kısa zamanda yıpranma veya bozulma onarımı gerektireceği gibi vandalizm oluşumunu da etkilemekte ve saldırıları üzerine çekmektedir. Dayanıklı görünüm vandalizm için çekici değildir.

4. Aydınlatma

Aydınlatmanın yetersiz olması vandalizm oluşumunun nedenlerinden biridir. Yapılan araştırmalar (Philips,1996); vandalizm eylemlerine ışıklandırmanın zayıf olduğu gölgeli mekânlarda daha sık rastlanıldığını göstermektedir. Ayrıca

aydınlatmanın yetersiz olduğu bölgelerin, tamamen karanlık bölgelerden çok daha fazla vandalizme fırsat verdiği görülmektedir. Bu açıdan bazı araştırmacılar, açık alanların tamamen karanlıkta bırakılmasını daha uygun olacağını düşünmektedir. Bu şekilde kişilerin yapacakları tahribatlar içinde gerekli ışıktan yoksun kalacaklarını savunmaktadırlar. Ya da yapılan tahribatın görülebilir olmaması vandalizm güdüsünü zayıflatabilir.

Ayrıca, kırılan aydınlatma elemanlarının yenilenmemesi sonucu, bu bölgeler kişiler için uygun eylem ortamları hazırlamakta ve vandalizm eylemleri artmaktadır. Vandalizm ve mekansal özellik ilişkisinde oldukça dikkat çekici bir diğer nokta da yüzeylerin rengidir.

5. Renk

Yüzeye uygulanan boyanın rengi ile yüzeyin orijinal rengi arasındaki ilişki, bu yüzeyin tahribata uğramamasında önemli bir rol oynamaktadır. Boyalı yüzey çizildiğinde, orijinal yüzeyle arasında çarpıcı bir farklılık oluşuyor ise yazma ve çizme eyleminin hızlandığı ve kısa zamanda tahribata uğradığı araştırmacılar tarafından ortaya konan bir görüştür. Araştırmacılara göre, iki renk farklı okunaklı bir görünüm arz etmediği zaman Vandalizm eylemi için gerekli doğal motif oluşmamış olur (Ward, 1973:81).

Samdahl ve Christensen'in (1985: 445) yaptığı araştırma sonucunda kırmızı ve kahverengi piknik masalarının diğer gri masalara oranla daha fazla tahrip edildiği tespit edilmiştir.

Bu nedenlerin yanı sıra diğer bazı araştırmacılar da vandalizmin nedenlerine ilişkin birtakım kuramsal açıklamalar getirmişlerdir.

Perlgut (1983:209), vandalizmin ortaya çıkmasında fiziksel tasarımın ve ortamın önemli bir rol oynadığını öne sürerek, vandalizmin yalnızca fiziksel nesnelere yönelik olması nedeniyle "yararlı bir çevresel suç" olduğunu vurgulamaktadır. Perlgut'a göre, tasarımcılar, planlayıcılar ve yöneticiler tarafından çoğunlukla yanlış anlaşılan vandalizm, vandalizm örüntülerinin ve vandalizmin olduğu çevresel bağlamın anlaşılmasıyla daha etkili bir biçimde kontrol edilebilir.

Suçluluğu açıklamak için geliştirilen zorlanma kuramının vandalizmin açıklanmasına da uygulanabileceği öne sürülmektedir (Tygart, 1988). Zorlanma kuramına göre suçluluk, bir kişinin kendisine acı veren herhangi bir durumdan kaçınması engellendiği zaman ortaya çıkar. Bu görüş doğrultusunda vandalizm, kişinin kendisini rahatsız eden bir durumdan kurtulma yollarının tıkalı olduğunu algıladığında başvurduğu bir davranış olarak açıklanabilir.

Vandalizmi açıklamaya yönelik en kapsamlı girişim, sosyal psikolojik bir temele dayanan adalet -kontrol modelidir (Baron ve Fisher, 1984; DeMore, Fisher ve Baron, 1988). Bu modele göre vandalizmin altında yatan iki önemli kavram, bireyin algıladığı adalet düzeyi ve denetim düzeyidir.

Bu modele göre, eğer bir birey kendisine haksızlık yapıldığını ya da adaletli davranılmadığını düşünüyorsa (algılanan adalet düzeyi düşük ise) ve sistem içindeki yasal yollarla bu haksızlığı ya da adaletsizliği önleyebileceğine olan inancı kaybolmuşsa (algılanan denetim düzeyi düşük ise), adaleti kendince hiç değilse psikolojik düzeyde yeniden sağlamak amacıyla vandalizme başvurmaktadır. Vandal kişi, toplumsal kuralların başkaları tarafından çiğnenmesi olarak algıladığı bir duruma (örneğin, sosyal ve çevresel düzendeki dürüstlük normlarının ihlal edildiği algısıyla), mülkiyet haklarının kutsallığı konusundaki kuralları çiğneyerek tepki göstermekte ve adaleti kendince yeniden sağlamaya çabalamaktadır.

Algılanan adaletsizlik, vandalizmin altında yatan temel güdü olmasına karşın, Vandalizmi ortaya çıkaran tek etmen değildir. Örneğin pek çok kişi herhangi bir durumda ortada bir adaletsizlik olduğu algısı ya da kendisine haksızlık yapıldığı duygusu yaşayabilir. Ama bu duygu ya da algı sonucunda herkes vandalizme başvurmaz. Bu modele göre algılanan adaletsizlikle birlikte vandalizmi ortaya çıkaran en önemli değişken, algılanan denetimdir. Algılanan denetim, bir kişinin mevcut durumu ya da sonuçları kendi çabasıyla değiştirebileceğine ilişkin inancı ya da bu inancın gücüdür. Algılanan denetim düzeyi; denetim sağlamak için sistem içinde mevcut fırsatlar, kişinin bu fırsatları kullanabilme yeteneği, kişinin adaletsizliğin kaynağını gerçekten tanıyıp tanımaması ve benzer durumlarda denetimin nasıl sağlandığı konusunda edindiği beklentiler gibi çok sayıda etken tarafından belirlenir (DeMore, Fisher ve Baron, 1988).

Bir kişinin algılanan denetim düzeyi; adaletsizlikle başa çıkabilmek için, farklı niteliklere (seçicilik, faydacılık, yoğunluk, vb. açısından) sahip olan seçeneklerin algılanan işlevselliğini etkileyebilir. Bu modele göre vandalizm, büyük bir olasılıkla algılanan adalet düzeyi düşük ve algılanan denetim düzeyi de ortamın altında olduğunda, söz konusu durumla başa çıkmak için başvurulmuş bir seçenek olarak ortaya çıkacaktır. Kişi, ortada bir haksızlık olduğunu düşündüğü ve toplumsal olarak kabul edilebilir araçlarla bu haksızlığı önleyemeyeceğine inandığı için; hemen ulaşılabilen, bedeli kendisi açısından yüksek olmayan ve önüne geçilmesi çok zor bir çözüm arayacaktır. Algılanan denetim düzeyi yüksek olan kişiler ise, adaleti yeniden sağlamak için büyük bir olasılıkla toplumsal olarak kabul edilebilir araçları kullanacaklardır. Algılanan denetim düzeyi en düşükten en yükseğe kadar uzanan bir doğru üzerinde düşünüldüğünde, çaresizlik, algılanan en düşük denetim düzeyi anlamına gelir.

Bu modelde; fiziksel çevrenin özellikleri, sosyal çevre ve özellikle akran grupları, vandalizmin ortaya çıkmasında rol oynayan ara değişkenler olarak ele alınmaktadır. Hedeflerin (tahrip edilen nesnelerin) iyi korunup korunmaması, gözetim altında ya da gözden uzak olup olmaması, bir yerde sabit olarak durup durmaması gibi çevresel özellikler, vandalizmin oluşmasında yalnızca birer ara değişken olarak ele alınmaktadır. Aynı şekilde, akran grubu da çevresel bir ara değişken olarak değerlendirilmektedir. Eğer birey, antisosyal davranışlarda bulunan kişilerle sık sık karşılaşarsa vandalizmi öğrenecek, grupta sorumluluğun dağılması nedeniyle ve kendini ispat etmek güdüsüyle vandalizme başvurabilecektir.

Vandalizm eylemlerine katılmanın, algılanan denetim düzeyi düşük olan bireylerde denetim düzeyinin yükselmesi şeklinde bir duyguya yol açabileceği; toplum açısından bakıldığında ise, vandalizmin, insanlarda toplumsal düzenin bozulduğu algısına yol açabileceği ve vandalistlerin hedefi olma korkusu yaratabileceği öne sürülmektedir (DeMore, Fisher ve Baron, 1988).

IV.VANDALİZMİN TÜRLERİ

Vandalist eylemlerin hem maddi hem de sosyal maliyetle ilgili sonuçları vardır. Cohen (1973; 1984), vandalist eylemlerin içerik ve amaçları açısından birbirlerinden farklı beş tür vandalizm tanımlamıştır (Akt: Öğülmüş, 1995:7-8).

A. MADDİ ZARARLAR AÇISINDAN VANDALİZM

1.Açgözlü Vandalizm

Vandalizmin bu türü, koleksiyon yapmak amacıyla ya da para karşılığında eskicilere satmak amacıyla yapılan adi hırsızlık olaylarını ve yağmacılığı içerir. Bazı otomobil armalarının çalınması, prinç ya da bakır isim levhalarının sökülmesi; para elde etmek için otomobil parklarındaki sayaçların, otomatik satış makinelerinin (örneğin otomatik meşrubat satış makineleri gibi), jeton çalmak amacıyla telefon makinelerinin kırılması bu tür vandalizm örneklerinden bazılarıdır. Bu tür eylemlerde elde edilen fayda ortaya çıkan maliyetin oldukça üzerindedir. Bu türden vandalizm sosyo-ekonomik düzeyle de ilişkilendirilebilir.

2. Taktik/İdeolojik Vandalizm

Bu tür vandalizmle amaçlanan şey, para ya da mal sahibi olmak değildir. Keyfi olarak seçilen herhangi bir şey bu tür bir vandalizm için hedef nesne olabilir. Bu tür vandalizm belli amaçlarla başvuru bilinçli bir taktiktir. Vandalizmin bu türü, duvarlara yazı yazmak ya da pencere camlarını kırmak gibi çok farklı görünüm alabilir. Örneğin Londra Cezaevinde cam kırmak suçundan dolayı cezaevine konan 98 tutukludan 19'u, evi-barkı olmadığını, sıcak bir yemek ve yatak elde edebilmek için cam kırma suçunu kasten işlediklerini ve cezaevine girdiklerini belirtmiştir. Bu çerçevede vandalizm bir protesto biçiminde açığa çıkmaktadır. Çoğunlukla bir intikam duygusunun, hırsın açığa vurulduğu bu vandalist eylemlerin altında yatan ideolojik ayrılıklar, vandalizmi teröre yaklaştırabilir.

3. Kinci Vandalizm

Kişinin, kendisine karşı yapıldığını düşündüğü gerçek ya da hayali haksızlığın intikamını almak için başvurduğu vandalizm türüdür. Örneğin bir kimsenin, gürültü yaparak kendisini rahatsız ettiğini düşündüğü komşusunun camını kırması, kendisine haksızlık yaptığını düşündüğü patronunun bürosundaki bir şeyi bozması bu tür vandalizmdir. Yine, okulda müdüre ya da öğretmene kızan bir öğrencinin, bu kızgınlığını okulun camlarını kırarak veya diğer eşyalarına zarar vererek yansıtması da kinci vandalizme örnek olarak verilebilir.

4. Oyunsu Vandalizm

Oyunsu vandalizm olarak nitelendirilen davranışların çoğu, kişilere, kuralların çiğnenmesi olarak görünmez. Bu tür vandalizmin ortaya çıkmasında kötü niyet ögesinin rolü oldukça azdır. Bunlar daha çok çocuklar arasındaki yarışma duygusu, merak ve becerilerin sergilenmesi sonucunda ortaya çıkar. Örneğin kim daha çok sokak lambası kırabilir? Hareket halindeki bir nesneye kim daha isabetli bir atış yapabilir? Çocuklar bu tür bir yarışma ve becerilerini sergileme fırsatı bulduklarında, oynusu vandalizm olarak nitelendirilen türde hasarlar oluşmaktadır. Oyunsu vandalizmin daha çok parklar, oyun alanları ve okul bahçelerinde ortaya çıkması şaşırtıcı değildir.

5. Kötü Niyetli Vandalizm

Otomobillerin üzerine asit dökmek, çiçekleri sökmek, bir parktaki bütün arabaların lastiklerini kesmek, tren yollarına taş yuvarlamak, kamuya açık tuvaletleri kullanılmayacak hale getirmek, vb. bu tür vandalizm örneklerinden bazılarıdır. Bu tür bir vandalist, yaptığı davranışlardan dolayı haince bir zevk duyar.

B. SOSYAL MALİYETLİ VANDALİZM

Vandalizmin sadece maddi zararlara değil, aynı zamanda sosyal açıdan da önemli kayıplara yol açtığını öne süren Vestermark ve Blauvelt (1978), özellikle okul ortamını göz önünde bulundurarak dört farklı vandalizm türü tanımlamıştır (Akt. Goldstein, 1996:157). Ancak aşağıda gösterilen bu sınıflandırma sadece okul vandalizmi için değil, hemen hemen her tür vandalizm için genellenebilir niteliktedir.

1. Birinci Tip Vandalizm

Hem maddi hem de sosyal açıdan yüksek bedeli olan vandalizm. Örneğin:

- Okul kütüphanesinin tahrip edilmesi
- Okul kayıtlarının tahrip edilmesi
- Okulun kapanmasına neden olan vandalizm

2. İkinci Tip Vandalizm

Maddi bedeli yüksek olmakla birlikte, sosyal bedeli düşük olan vandalizm. Örneğin:

- Okulun çok sayıda camının kırılması
- Tuvaletlere yabancı cisimler atarak kanalizasyonun tıkanması
- Otomatik satış makinelerinin tahrip edilmesi.

3.Üçüncü Tip Vandalizm

Maddi bedeli düşük ama sosyal bedeli yüksek olan vandalizm. Örneğin:

- Okulun duvarlarına yıkıcı ve bölücü sloganların yazılması
- Azınlık durumundaki kişilerin mallarının sistematik olarak tahrip edilmesi
- Laboratuvardaki hayvanların öldürülmesi, bahçedeki çiçeklere zarar verilmesi

4.Dördüncü Tip Vandalizm

Hem maddi bedeli hem de sosyal bedeli düşük vandalizm. Örneğin:

- Çimenlerin ezilmesi
- Bayrak direğinin ipinin kesilmesi
- Sağa-sola isimlerin yazılması
- Tek bir camın kırılması

Verilen zararın ekonomik (parasal) bedeli ve sosyal bedeli esas alınarak yapılan bu sınıflandırma, maddi açıdan önemli kayıplara yol açmasa bile bu davranışların sıklıkla gözlemlendiği yerleşim bölgelerinde yaşayan insanlarda yol açtığı güvensizlik duygusunu ve bölge halkının yaşam kalitesinde düşüşü vurgulaması açısından önemli görünmektedir (Goldstein, 1996:164).

C. GRAFFİTİ

Vandalizmle ilgili literatüre bakıldığında yukarıda belirtildiği gibi maddi zararlar açısından genel olarak beş farklı vandalizm türü olduğu gözükmektedir. Bu türlerin haricinde graffitinin vandalist bir eylem olarak tanımlanıp tanımlanamayacağı tartışma konusudur. Ancak eylemin yaygınlığı ve maddi maliyetlerinden dolayı vandalist bir eylem olarak sayılabileceği söylenebilir. Graffiti de bu beş farklı vandalizm türüne eklenebilir. Kamu ve özel binaların duvarları başta olmak üzere,

köprü altı duvarları ve kaldırımlar gibi pek çok alan graffiti kültürünün zararlarına maruz kalmaktadır.

Graffiti, özellikle Batı'da yaygın olmakla birlikte son yıllarda ülkemizde de dikkat çeken bir konudur. Kamuyu hedef alan graffiti dünyanın her yerinde yasa dışı bir eylem olarak görülür. Almanya yasalarına göre, kamu binalarına graffiti yapmak yasaktır. Yasağa uymayanlar, yüksek para cezası ve iki yıla kadar hapisle cezalandırılmaktadır. Hatta 1998 yılında belediye kurumları ve özel girişimciler, "Köln Graffitiyle Mücadele Girişimi"ni kurmuşlardır. Graffitiyle ilgili hoşgörünün yüksek olduğu Avustralya'da bile özel mülkün duvarına izinsiz graffiti yapmak yasa dışı bir davranıştır. 1980 öncesi duvarlara yazılan siyasi sloganlar yüzünden graffitin cezası Türkiye'de daha ağır. Ancak graffiti eyleminin kendine değil, duvar yazısının içeriğine yöneliktir. Yakalananlar bir yıldan altı yıla kadar hapis cezasıyla yargılanmaktadır. Durum böyle olunca, vandalizm olarak görülebilecek eylemler ile terör propagandası olan eylemler arasındaki farkın tanımlanması gerekmektedir. Bu eylemlerden vandalist niteliktekiler ile de yasa dışı olsun, kan hızlı aksın, adrenalin olsun, yakalanma telaşıyla yapılsın ki yapılan iş 'sanat' olsun diyen graffiticiler yeraltında örgütlenmektedirler. Yaptıkları iş yasadışı olduğu için hiçbir grup kendini deşifre etmemekte, onları sadece devriye gezen polislerden kaçarken eserlerinin üzerine attıkları 'tag'lerden yani rumuzlarından tanımak mümkün olmaktadır (Zaman Gazetesi, 18 Haziran, 2006). Ayrıca graffitin bir sanat olarak görüldüğü bile söylenebilir.

Burada graffitin Türkiye'deki görünümüne bir ifade özgürlüğü sorunu açısından bakılabilir. 1980 öncesi duvarlara yazılan siyasi sloganların aslında insanların beyinlerindeki duygu ve düşünceleri özgürce ifade edememeleri nedeniyle bunu ancak yasadışı yollardan duvarlara yazarak açığa çıkarma isteklerinin bir sonucu olduğu düşüncesi çıkarılabilir. Yine okulda sıraya yazı yazan bir öğrencinin içindeki duygu ve düşünceleri uygun yollardan açığa çıkaramaması nedeniyle bu eylemi gerçekleştirdiği düşünülebilir. Öğretmenler açısından öğrenciler tarafından duvarlara ya da sıralara yazılan bu yazılar doğru okunabildiği takdirde öğrencilerin ruhsal durumları ve istekleri hakkında bir fikir edinebilmeleri açısından yararlı sonuçlar verebilir. Gerek sokaklara yazılan siyasi propagandalar gerekse okuldaki sıralara

yazılar olsun, insanların fikirlerini serbestçe ve korkmadan ifade edebildiği ortamlarda bu tür yazıların tamamen yok olmasa da azalabileceği düşünülmektedir.

Yine, grafitinin çoğu zaman gençler tarafından gerçekleştirilen bir eylem olduğu gerçeğinden hareketle, gençlerin boş zaman aktivitesi olarak graffitiye yönlendirilmeleri daha sağlıklı olabilir. Ancak bu yönlendirme bunun çevreye karşı bir tahribat olmasından öte bir sanat olarak değerlendirilmesi ve daha çok resimler, güzel figürler yapma şeklinde olmalıdır. Bu tür bir girişime yasal yollardan bir resmiyet kazandırılmalıdır. Böylece toplumun da graffitiye bakış açısı bu yolla değiştirilebilir. Hatta kamuya açık bazı alanlarda ve okulların bazı alanlarında grafiti yapılacak özel alanlar oluşturulabilir. Bu tür yasal alanların oluşturulmasıyla gençler tarafından okullardaki ya da diğer alanlardaki rastgele ve çirkin görünümdeki grafitinin önüne geçilebilir. Ve en önemlisi bu yollarla toplumsallaşma sürecinde gençlerimiz değişik marjinal grupların kısılcından uzaklaştırılabilir.

V.VANDALİZM KONUSU ARAŞTIRMALAR

Vandalizm olarak adlandırılan davranışların potansiyel motiflerini, nedenlerini ve sonuçlarını ortaya koymak amacıyla pek çok çalışma ve araştırma yapılmıştır. S. L. Boggs, R. N. Clark, K. B. Downing ve J. W. Roggenbuck bu konuda çalışma yapan araştırmacılardan bazılarıdır. Bu çalışmalar, davranış bozuklukları üzerinde temel bilgiler vermektedir. İnsan davranışlarının doğal olarak incelenmesi esasına dayalı çalışmalardan, vandalizm konusuna ilişkin ümit verici ilerlemeler sağlanmıştır (Samdahl,1985: 445–458).

Çevre psikolojisi ile ilgili çalışmalarda, çevre ile insan davranışları arasında bir etkileşimin olduğunu ortaya koyarak, buna göre çevrenin herhangi bir özel durumunun kendisine özgü davranış motiflerine sahip olduğunu belirtmektedir. Bu düşünceye göre çevre, bireyin hareketlerini ortamın özelliğine göre değiştirmektedir. Bu görüşlerle mimari araştırma sonuçları da benzerlik göstermektedir. Mimarlar, belirli planlamaların vandalın hareketlerini desteklediğini veya davranışlarını cesaretsiz kıldığını öne sürmektedir. Bu değişim çevre koşullarına bağlı olarak olumlu veya olumsuz yönlerde gerçekleşebilir. (Altman, 1975:104)

Zimbardo bu yaklaşımdan yola çıkarak, çevre koşullarının insan davranışlarını olumsuz yönde etkilediğini, yaptığı bir araştırma ile ortaya koymuştur. Yaptığı ön

gözlemlerden, dış mekânda bırakılan arabaların sistematik bir şekilde vandalizme uğradığını tespit etmiştir. Özellikle bir kenara bırakılan arabaların genellikle çocuklar tarafından camlarının kırıldığını, sonra kullanılabilir veya satılabilir parçalarının sökülüp alındığını, geriye kalan kısmının ise tahrip edilerek, daha sonra da çöp kutusu olarak kullanılmaya başlandığını saptamıştır. Bunu kendi gözlemine dönüştürmek üzere kendisi de iki araba alıp birbirinden farklı iki mekâna bırakarak gözlemlemeye başlamıştır (Ward, 1973:58).

Arabalardan birini تنها bir yerde yolun kenarına çekip, farlarını açık bırakmış ve aracın saldırıya uğramadığını görmüş, plakasını söküp olduğu yerde bıraktığında, bir iki gün içinde arabanın tamamen hurdaya çevrilip, çöp kutusu olarak kullanılmaya başlandığına tanık olmuştur. Diğer arabayı ise, üniversitenin kampüsüne bırakmış ve önce araca kimsenin dokunmadığını saptamıştır. Yine aracın plakasını söktüğünde, gözetlendiklerini tahmin ederek kimsenin araca dokunmadığına tanık olmuş, daha sonra aracın yanına çekiç ve kırma işinde kullanılabilir demir borular bırakıldığında, gece karanlığında vandalizmin başladığını ve aracın yine önce camlarının kırıldığını saptamıştır. Zimbardo bu araştırma sonunda yaşanan olayın önemini şu sözlerle ifade etmiştir. “Burada tahrip edilen sadece bir araba değil, tüm toplumsal hayatı düzenleyecek sosyal normların temel yapısıdır” (Ward, 1973:59).

Paluck ve Eson, 1971 yılında yaptıkları bir araştırma kapsamında, bir grup çocuğu yirmi ay süre ile buldukları çevreden daha iyi koşullara sahip bir çevreye yerleştirip, gözlemişlerdir. Araştırma sonucunda, çevre koşulları iyileştirilen ortamların, çocukların davranışları ve psikolojileri üzerinde olumlu etkilerde bulunduğu saptanmıştır (Altman, 1975:105). Bu ve benzeri gözlemler, çevre koşullarının, insandaki bazı dürtüleri harekete geçirdiğini ve insan psikolojisi üzerinde olumlu veya olumsuz etkiler oluşturduğunu göstermektedir.

Vandalizmin, farklı toplumlarda farklı düzeylerde ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Örneğin McClintock ve arkadaşları (1990) tarafından İskoçya'da ve İsveç'te yapılan bir çalışmada, 1955-1984 yılları arasındaki polis istatistikleri ve mağdurların verdikleri ifadeler taranarak elde edilen veriler, İskoçya'da şiddet ve vandalizm

oranlarının daha yüksek olduğunu; İsveç'te ise sahtekarlık ve yağmacılık suçlarının daha yüksek olduğunu göstermiştir (Akt. Goldstein, 1994:8).

Igbinovia (1988) tarafından yapılan incelemede de, Afrika'da (Nijerya) 7-16 yaş çocuklarının katıldıkları suçlarla Batılı çocukların katıldıkları suçlar hemen hemen aynı olmakla birlikte, Afrikada hırsızlığın çok daha yaygın bir suç olduğu, Batı toplumlarında ise vandalizmin Afrika'da olduğundan çok daha yaygın olduğu sonucuna varılmıştır (Akt. Goldstein, 1994:11).

Çevre uyarıcıları, yasaklanmış davranışlar serbestleştirmede uyarıcı veya cesaretlendirici olabilir. Çevre, bireyin davranışlarını değiştirecek veya etkileyecek uyarıcılar verebilirse de, bu durum vandalizm veya diğer olayların oluşunu tek başına gerçekleştiremez. Bireyin davranışlarını etkileyen başka faktörler de vardır (Samdahl, 1985:445-458).

Psikoloji, davranış bozukluklarının dışı vurulması veya engellenmesi ile ilgili olarak teorik bir perspektif ortaya koymaktadır. Reckless (1961, 1972) tarafından önerildiği gibi davranış bozuklukları kontrol teorisi, uygunsuz davranışları engelleyen dış ve iç kontrol mekanizmalarını belirtir. Dış kontrol mekanizmaları, sosyal gruptaki diğerlerinin reaksiyonlarını, yasal önlemlerin uygulanmasını, onarım işleri ile yerleşim ve çevre planlamasını içerir. İç kontrol mekanizmaları, yasa ve kurallara uyma inancını veya uygun hareket etme arzusunu yansıtabilecek sosyalleşme sonuçlarıdır. Bu dış ve iç kontroller güçlü olduğu zaman olumsuz davranışların önlenme şansı olmakta, kontroller zayıflatıldığında ise olumsuz davranışlar meydana gelebilmektedir (Samdahl, 445-458).

Dış çevre faktörleri, genellikle yönetsel politika ve uygulamalardan etkilenmektedir. Bu çevre koşullarının kontrolü vandalizmin etkisini azaltmada etkili olabilir.

İKİNCİ BÖLÜM

VANDALİZMİN BOYUTLARI

I. VANDALİZMİN EKONOMİK BOYUTLARI

Vandalizm görülen alanlara ve bu alanlardaki etkilerine daha önceki bölümlerde yer verilmişti. Bu bölümde ise, vandalizmin ekonomik açıdan maliyetleri ele alınacaktır.

Vandalizm olgusunun ülkemiz açısından 7–8 yıldan beri araştırmalara konu olduğu belirtmişti. Elbette böylesine ciddi sonuçlar doğurabilen bu olgunun yurtdışında özellikle Amerika ve Avrupa’da ülkemize oranla araştırmalara daha çok konu olduğu ve uzun yıllardır araştırıldığı söylenebilir. Ancak her ne kadar vandalizmin yurtdışındaki maliyetlerinin ülkemizden yüksek olmasının oralarda daha çok vandalizm eylemi gerçekleştiği anlamına gelemeyeceği bunun sadece ülkemizde bu konunun yeterince öneminin kavranmadığı ve verilen zararların kayıtlarının tutulmadığından kaynaklandığını tekrar vurgulamak yerinde olacaktır. Vandalizmin Türkiye’deki ekonomik sonuçlarına daha sonra üçüncü bölümde yer verilecektir. Bu kısımda vandalizmin yurtdışındaki ekonomik sonuçları ortaya konulacaktır.

Amerika Birleşik Devletlerinde vandalizm nedeniyle meydana gelen zararların yılda 1 milyar dolara ulaştığı belirtilmektedir. Bu rakamın sadece toplu taşıma sistemlerinde olmak üzere her yıl Almanya’da 35 milyon, Hollanda’da 30 milyon, Londra’da 20 milyon Fransa’da 14 milyon dolara ulaştığı tahmin edilmektedir. Sadece okullarda vandalizm nedeniyle meydana gelen zararların bedelini, farklı araştırmacılar yıllar itibari ile şu şekilde tahmin etmektedir (Akt. Öğülmüş,1995:7-8).

Yıllar	Tahmini Bedel
1969	100 milyon \$
1970	200 milyon \$
1972	260 milyon \$
1979	500 milyon \$

1987	500 milyon \$
1990	600 milyon \$

Son yıllarda vandalizm olgusuna ilginin artmasında, sosyal, psikolojik ve ekonomik boyutları da olan bu sorunun yol açtığı ekonomik kayıpların ciddi boyutlara ulaşması rol oynamış olabilir.

Daha belirleyici bir ölçüt olan yıllık maliyetler incelendiğinde Berlin’de kent içi toplu ulaşım alanlarındaki grafiti ve tahribatların toplam maliyetinin 1993’te 14 milyon DM’tan 1995 yılında 20 milyon DM’a yükseldiği görülmektedir. 2003 tarihindeki vandalizm zararlarının maliyeti 5.3 milyon €’dan, 2004 yılında 8.7 milyon € tutarına arttığı tespit edilmiştir. Yapılan araştırmalar 2003’den 2004’e kadar graffitide azalma gözlenirken, vandalizm eylemlerinin dönemsel olarak değişiklikler gösterdiği ortaya çıkmaktadır (<http://morgenpost.berlin1.de>).

Londra’nın vandalizm maliyetlerine bakıldığında; belediye başkanının Mayıs 2003 tarihinde yaptığı açıklamaya göre, sadece grafiti maliyetlerinin her yıl yaklaşık 100 milyon £ (yaklaşık 150 milyon €) civarındadır (www.london.gov.tr).

Yukarıdaki verilere dayanarak vandalizmin, tüm dünyada çok büyük ekonomik maliyetlerinin olduğu, gitgide bu maliyetlerin de arttığı söylenebilir.

II. PSİKOLOJİK BOYUTLARI

Bir davranış sapması olarak tanımlanan vandal eylemler saldırganlık ve şiddet ile ilişkilendirilir. Psikoloji insanın gözlenebilen ya da herhangi bir yolla ölçülebilen davranışlarını inceleyen ve bu davranışların altında yatan nedenleri anlamaya ve açıklamaya çalışan bir bilim dalıdır. Vandalizmin psikolojik boyutları kapsamında saldırganlık, şiddet ile ilişkili olarak ele alınacaktır. Ayrıca bireyin yaşamında kritik bir evre olan ergenlik dönemi ‘kimlik’ sorunsalı kapsamında değerlendirilecektir. Kuşkusuz saldırganlık, şiddet ile ergenlik dönemi sorunları ve kimlik bunalımı evrensel bir olgu olup vandalist eylemlerden bağımsız düşünülmemelidir.

A. SALDIRGANLIK ve VANDALİZM

Vandalizm konusu saldırganlıkla ilintili bir eylem midir? Ya da her vandalizm eyleminin içinde mutlaka saldırgan davranışlar ve duygular yatmakta mıdır? Bu

sorulara cevap vermeden önce saldırganlığın ne olduğu ile ilgili açıklamalara yer vermek gerekmektedir.

En yalın tanımıyla saldırganlık, başkalarını incitebilecek ya da inciten her türlü davranıştır (Dönmez, 2003:247). Ancak bu tanım kişinin niyetini göz önüne almamaktadır. Örneğin bir futbol maçında, futbolcunun vurduğu top seyircilerden birine çarpmış ve seyirci incinmiş olabilir ancak futbolcunun niyeti zarar vermek değildir. Bu durumda yaşanan olayı saldırganlık olarak niteleyemeyiz. Öyleyse “saldırganlık başkalarını incitmeyi amaçlayan (niyet) her türlü davranış ya da eylemdir” (Dönmez, 2003:248). Niyet kavramın saldırganlığa uygulanabilmesi çok güçtür, çünkü yalnızca gözlemlenebilir davranışa bakılarak o davranışla ilgili niyetin varlığına ya da yokluğuna karar verilemez. Çoğu kez, kişinin niyetinin ne olduğunu bilmek güçtür ve bu yüzden, saldırgan olup olmadığı konusunda bir yargıya varamayız. Fakat bu sınırlılığı kabul etmek zorundayız, çünkü saldırganlığı ancak niyetten de söz ederek anlamlı bir biçimde tanımlayabiliriz. Futbolcu örneğine benzer bir örnek de hastasına iğne yapan bir dişçinin amacı yardım etme davranışdır. Mağazaların camlarını kırmak, otobüslerin koltuklarını yırtmak gibi ‘düşmanca saldırganlık’, savaş sırasında komutanın emirlerine uyan bir askerin ortaya koyduğu ‘özgeci saldırganlık’ ve kötü niyetle kendisine saldıran birisine karşılık vermek gibi ‘izin verilmiş saldırganlık’ gibi saldırganlık türleri vardır. İstanbul’da gösteri yapan grubun içindeki bir kızın çiçeklere saldırması düşmanca bir saldırganlık olarak nitelendirilebilir. Burada amaç zarar vermektir. Oysa, vandalizm türlerinden açgözlü vandalizm ya da kinci vandalizmde amaç zarar vermek iken, oyunsu vandalizmde niyet ögesinin rolünün önemli olmadığı vurgulanmıştı. Oyunsu vandalizmde amaç zarar vermek değil, daha çok eğlenmek amaçlıdır. Daha çok çocukların eylemleri neticesinde vandalizm gerçekleşir. Örneğin, elektrik direklerindeki lambaların kırılması gibi. Toplum bu tür davranışları her ne kadar onaylamasa da, çok aşırı bir tepki de göstermez.

Bazen saldırganlık engellenme sonucunda da ortaya çıkabilir. Engellenme sonucunda ortaya çıkan kızgınlık duygusu bazen ifade edilmez. Örneğin, bizden kuvvetli olan kimseye, ya da otorite durumunda bulunan kişiye olan kızgınlığımızı ifade edemeyiz. Bu durumlarda, bizden daha zayıf kişi, hayvan veya nesnelere kızgınlığımızı çıkartırız. Kızgınlığımızı esas kaynağına değil de, kızgınlığımızla

gerçekte hiç ilgisi olmayan zayıf ve aciz kimselere ya da nesnelere yöneltmeye, ‘yer değiştirmiş saldırganlık’ adı verilir (Cüceloğlu, 1993:313). Okullardaki vandalizm eylemlerinde de yer değiştirmiş saldırganlık durumundan söz edilebilir. Şöyle ki, okul yöneticisinin ya da öğretmenin herhangi bir davranışına veya okulda yapılan bir uygulamaya kızan bir öğrencinin, kızgınlığını okulun camlarını kırarak çıkartmaya çalışması yer değiştirmiş bir saldırganlık olarak değerlendirilebilir.

Saldırganlık Duygularının Kaynakları

Saldırganlık duygusu, doğrudan gözlenemeyen bir iç durumdur. Kızgınlığı, zaman zaman hepimiz yaşarız ve kesinlikle herkes, şu ya da bu zamanda bir başkasını incitmek ister. Fakat bu duygular her zaman açığa vurulup davranışa dönüştürülmez ve bu nedenle, saldırganlık duyguları, genel olarak bireylere ne hissettikleri sorularak ya da psikolojik ve davranışsal belirtilerine bakılarak incelenip araştırılmak zorundadır (Dönmez, 2003:2251).

Çoğu bilim adamı saldırganlığın doğuştan getirilmiş bir davranış olduğunu ileri sürmüştür. Freud, saldırgan davranışın ifade edilmediği takdirde belirli türden bir enerji olarak içimizde kalacağını savunmuş ve birçok davranış bozukluklarının, doğal ifadesini bulamamış saldırganlık eğiliminden kaynaklandığını ifade etmiştir. Freud’un görüşünden hareketle, ergenlerdeki saldırganlık duygusunun kaynağı birikmiş enerjinin uygun formlarda ifade edilememesinden kaynaklandığı söylenebilir. Enerjilerini olumlu etkinliklerle boşaltamayan gençlerin sokaklardaki arabaları çizmesi, bir bankı tahrip etmesi veya parktaki bir lambayı kırması içlerindeki saldırganlık duygularının bir ifadesi olarak değerlendirilebilir. Psikologların hemen hemen tümü, insanlarda saldırganlığın yalnız doğuştan gelen faktörlere indirgenemeyeceğini, öğrenmenin saldırganlık davranışının türü ve miktarı üzerinde önemli bir etkisi olduğunu savunur. Örneğin, bir çocuğun mahallede kendisinden büyük çocuklardan görerek birtakım vandalist eylemlerde bulunması öğrenmenin vandalizm eylemlerindeki etkisini göstermektedir. Bu görüşün temelinde bir takım deneysel çalışmalar yatar. Çocukların çevrelerinde gördüğü davranışları taklit etmesi sosyal öğrenmenin temelinde yatar. Bu öğrenme mekanizması nedeniyle, saldırganlık davranışında, toplumlar ve kültürler arasında farklılıklar gözlenir. (Cüceloğlu, 1993:314-315). Psikanalistler tarafından savunulan, hem

saldırıcılık duygularının hem de saldırgan davranışın içgüdüsel bir temele dayandığı görüşü, sosyal psikologlar arasında yaygın olarak kabul edilmemektedir.

Saldırıcılık çok kapsamlı bir konu olduğu için, burada bütün yönleriyle ele almak mümkün değildir. Saldırıcılık konusu çoğu zaman 'şiddet' ile anılmaktadır.

B. ŞİDDET ve VANDALİZM

Şiddet vandalizmle ilişkili bir olgudur. Şiddet, günümüzün önemli sosyal sorunlarından biridir. Şiddetin tanımının da genişlemesiyle birlikte, bu konuya olan duyarlılığın arttığı söylenebilir. Ekonomik ve toplumsal şiddetten, iş yerinde şiddete kadar birçok geniş yaşam alanında ele alınan şiddet, okul şiddeti, gençlik şiddeti, kadına yönelik şiddet gibi yeni kavramları doğurmuştur. Özellikle okuldaki sıraların çizilmesi ve kırılması, duvarlara yazı yazılması, camların ve diğer birtakım malzemelerin kırılması şiddet içeren eylemler olarak değerlendirilebilir.

1.Şiddet Kavramı

Şiddet konusuna farklı disiplinler farklı açıklamalar getirmişlerdir. Tanımlardan hareketle şiddet olgusunun aynı zamanda saldırganlık da içerdiği ve çoğu zaman kırma, yıkma ve sert davranma gibi ortak davranışlarla ortaya çıktığı görülmektedir.

Şiddet sözcüğü genel anlamda aşırı duygu durumunu, kaba ve sert davranışı, özel anlamda ise saldırgan davranışları, kaba kuvveti, beden gücünün kötüye kullanılmasını, yakan, yıkan, yok eden eylemleri, taşlı, sopalı, silahlı saldırıları, bireye ve topluma zarar veren etkinlikleri tanımlar (Köknel, 2000:20). Vandalizmle ilişkili olarak, şiddetin insana uygulanması konusunun dışında özel ya da kamu malına, eşyaya ve diğer fiziksel nesnelere yönelik uygulanması söz konusudur. İnsana uygulanan şiddet vandalizm olmamakla birlikte konumuz kapsamı dışındadır.

Şiddet kavramı sertlik, sert ve katı davranış, kaba kuvvet kullanma olarak tanımlanır. Şiddet olayları ise; insanları sindirmek, korkutmak için yaratılan olay ya da girişimler olarak tanımlanmaktadır (Ünsal 1996:29).

Yıkıcı yok edici saldırganlığın bir biçimi olan şiddet; Kişilere ya da nesnelere çeşitli boyutlarda zarar vermeyi içeren güçlü, kontrolsüz, aşırı, birdenbire, amansız bilen toplu ya da bireysel görülebilen bir olgudur (Yıldırım 1998: 25). Bu tanımda

şiddet saldırganlığın bir biçimi olarak ele alınmıştır ve özellikle nesnelere yönelik şiddet vandalizm kapsamındadır.

Nieburg şiddeti, “Kişileri veya malları yaralamaya ya da yok etmeye yönelik, doğrudan veya dolaylı eylem” olarak tanımlamaktadır. Gurr ise, “Dar anlamda şiddet, insanı yaralamaya, mala zarar vermeye yönelik bir davranış olarak tanımlanır. Toplumsal veya kişisel olarak böylesi eylemleri, iyi, kötü, ne iyi ne kötü olarak algılayabiliriz. Bu hareketin kime karşı yapıldığına ve kimin başlattığına göre değişir” diye yazmıştır (Michaud 1991: 10-11).

Hem şiddet durumlarını, hem de şiddet eylemlerini açıklayan bir tanım vermeye çalışalım: “Bir karşılıklı ilişkiler ortamında taraflardan biri veya birkaçı doğrudan veya dolaylı, toplu veya dağınık olarak, diğerlerinin bir veya bir kaçının bedensel bütünlüğüne veya mallarına veya simgesel ve sembolik ve kültürel değerlerine, oranı ne olursa olsun zarar verecek şekilde davranırsa, orada şiddet vardır (Michaud 1991: 10-11).

Sertlik, katı ve kaba davranış, bedene zor uygulama, bedensel zedelenmeye neden olma, kişisel özgürlüğü zor yoluyla kısıtlama, büyük güç, haşinlik, rahatça gelişmesini ya da tamamlanmasını engellemek üzere bazı doğal süreçlere, alışkanlıklara yersiz kısıtlamalar getirme de şiddet olarak değerlendirilebilir. Şiddetin yol açtığı zarar-kişisel ya da toplumsal-kimi zaman tarihte örneklerini görebildiğimiz biçimde “yok etme” sonucuna varabilir (Atman 2003: 333). Endülüs Emevi Devleti’ne ait kütüphanelerin yakılıp yıkılarak yok edilmesi de tarihteki büyük vandalist eylemlerden sayılabilir.

Şiddeti genelde algılandığı gibi yalnızca “fiziksel zarar” ile açıklamak yeterli değildir. Ruhsal anlamda da bireyde ya da toplumsal boyutta değişken sürelerde, hatta kalıcı etkileri olabilir. Şiddetin biçimlerine göre gözden geçirilmesinde, fiziksel, duygusal-psikolojik, sözel, cinsel, ekonomik ve daha pek çok davranış, şiddet biçimleri olarak karşımıza çıkar. Genel bir sınıflama ile; kişinin kendine uyguladığı şiddet, kişiler arası şiddet (aile içi şiddet), örgütlü (organize) şiddet (savaşlar) şiddet tiplerini oluştururlar (Atman 2003: 333). Özellikle savaş esnasında ortaya konan şiddetin toplumsal boyutları daha fazladır. Öyle ki, savaşların hüküm

sürdüğü ve savaş esnasında pek çok vandalist eylemin görüldüğü ülkelerdeki toplumsal ve kültürel yıkım daha ağır olmaktadır.

Saldırganlık ve şiddet kavramları genellikle eşanlamli gibi kullanılsa da aralarındaki sınır genellikle tartışma konusudur. Şiddet, saldırganlığın nefret, düşmanlık gibi duygu durumlarının daha da etkinlik kazandığı biçimi olarak tanımlanabilir. Okullardaki vandalist eylemlerin de kökeninde, yönetime kızan bir öğrencinin saldırgan duygularının sonucunda okuldaki bir eşyaya şiddet uygulaması (okulun camlarını kırması gibi) şeklinde ortaya çıktığı söylenebilir. Terim olarak şiddet, Latince ‘violentia’ dan gelmektedir. Violentia, şiddet, sert ya da acımasız kişilik, güç demektir. ‘Violere’ fiili ise şiddet kullanarak davranmak, değer bilmemek, kurallara karşı gelmek anlamını taşımaktadır (Polat, 2001:4).

Dünya Şiddet ve Sağlık Raporu’nda şiddet, “Gücün ya da fiziksel kuvvetin; tehdit yoluyla ya da gerçekte; fiziksel zarar, ölüm, psikolojik zarar, gelişme engeli ya da yoksunluğa (ihtimalde ya da gerçekte) neden olacak şekilde; kendine, bir başkasına ya da bir grup veya bir topluma karşı niyetli biçimde kullanılması” olarak tanımlanmıştır. Bu tanımdaki ‘niyet’ ve ‘motivasyon’ anahtar kavramlardır. Vandalist eylemlerde de çoğu zaman niyet ögesinin önemli olduğu söylenebilir. Ancak bu durumun istisnası olarak çocukların oyun oynarken çevreye verdikleri zararlarda, niyetin zarar verme amacı taşımadığıdır.

Şiddet konusunda çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Öğülmüş (1995) yaptığı araştırmada, liselerde en sık görülen üç olayın, hırsızlık (%76.4), vandalizm (eşyaya zarar verme) (%74.6) ve bazı öğrencilerin yaralanmasıyla sonuçlanan kavgalar (%64.9) olduğunu bulmuştur. Bu araştırmadan on yıl sonra aynı tekrarlanmış ve benzer sonuçlara ulaşılmıştır.

İlk kez çocukluk çağında şiddet uygulayan çocuk, bu davranışı ergenliğe taşır. Gençlerin büyük bir bölümü şiddet davranışını ergenlik döneminde gerçekleştirir. Bazı gençler için şiddet, akranlarının saygınlığını kazanmak için, kendilik değerini yükseltmek için ya da yetişkinlerden bağımsız olduklarını göstermek için bir yol olarak görülür. Örneğin bir çetenin üyesi olmak için kendisini ispat etmek isteyen bir gencin vandalist bir eylemde bulunması ve çetenin diğer üyelerinin saygınlığını kazanma çabası sonucunda şiddet içeren davranışlar sergileyebilir. Şiddet, ergenlerin

yetişkinliğe geçerek yetişkin rollerini üstlenmeye başlamasıyla azalır (Laufer ve Harel, 2003:235–244). Vandalizm daha çok ergen bireyler tarafından gerçekleştirilen bir eylemdir. Şiddet ve vandalizm arasında doğrudan bir ilişki olduğu söylenebilir. Ergenlerdeki şiddet içeren davranışların ortaya çıkmasında çeşitli faktörler etkilidir. Balcıoğlu (2000: 89), şiddet olaylarının ergenlik döneminde artmasının nedenlerini şöyle sıralamıştır: Bu nedenlere paralel olarak ergenlik dönemindeki şiddet eylemlerinin yansıması bir takım vandalist eylemleri doğurur.

- Göç nedeniyle başta büyük kentler olmak üzere çeşitli yerleşim birimlerinde oluşan kontrolsüz yapılaşma ve nüfus artışı: Göç sonucunda eğitim, nüfus yoğunluğu ve kente uyum sağlayamama gibi sorunların vandalizmi arttırdığı söylenebilir.

- Son yıllarda toplumdaki gelir adaletsizliğinin ve yoksullaşma oranının artması. Bu durum vandalizmi açıklayan sosyo-psikolojik bir temele dayanan adalet-kontrol modeli ile açıklanabilir. Kişi toplumdaki gelir adaletsizliği nedeniyle kendisine bir haksızlık yapıldığını düşünüyorsa (algılanan adalet düzeyi düşükse) ve sistem içinde bu haksızlığın yasal yollarla önlenebileceğine dair inancı kaybolmuşsa (algılanan denetim düzeyi düşükse), adaleti kendine hiç değilse psikolojik olarak yeniden sağlamak amacıyla vandalizme başvurabilir.

- Kültürel yozlaşma ve yabancılaşma.

- Sosyal problemlerin çözümünde şiddete başvurma. Aile içi şiddetle okulda şiddet olgusunun olumsuzlukları. Aile içinde şiddet gören bir çocuğun ruh halinin bozulmasıyla okul ve diğer ortamlarda çevreye zarar verici davranışlarda bulunma eğilimi artacaktır.

- Kalabalık sınıflar, rehberlik ve yönlendirmenin olmayışı, yetersiz eğitim almış kişilerin bu alanda görevlendirilmesi: Okulların kalabalık yapısı nedeniyle, yoğun kullanım artması vandalizmi oluşturan etmenlerden birisidir. Ayrıca rehberliğin olmayışı ve öğretmenlerin olumsuz tutumları nedeniyle ilgi ve sevgiden mahrum kalan bir öğrenci dikkat çekmek amacıyla okuldaki bir eşyayı tahrip edebilir.

- Silahlanma dürtüsünün güdülenmesi, kışkırtılması: Kontrolsüz silahlanma ile birlikte düğünlerde, asker uğurlamalarında ya da kazanılan maçlar sonunda

insanların lambalara, trafik levhalarına ve trafolara ateş etmeleri sonucunda da ciddi vandalist eylemler görülmektedir.

- Ortaöğretim disiplin yönetmeliğinin katı, yasakçı kuralları ve tek tipleştirme uygulamaları: Okullardaki bu katı uygulamalar sonucunda öfkesini okul yönetiminden alamayan bir öğrencinin, öfkesini gidermek için okula ait bir eşyaya zarar vermesi ile çeşitli zararlar oluşmaktadır.

- Yazılı ve görsel medyanın şiddet öğeleri içeren program ve haberler sunması: Örneğin, bir meydana yapılan gösteriyi konu alan haberde yerdeki kaldırım taşlarını sökerek polis arabasına atan bir göstericinin sunulması, bu tür bir davranışın başka bir olayda tekrar edilme olasılığını arttıracaktır.

- Gelecekte umudu kesme, mutsuzluk ve kendine olan güven duygusunu yitirme. Bu durum kişinin psikolojik yapısını ve sosyal ilişkilerini de doğrudan etkiler. Bu süreç kişide ilerleyen zamanlarda antisosyal kişilik bozukluğu şeklinde kendini gösterir ve bu yapıdaki insanların vandalist eylemlerde bulunma olasılığını normal insanlara oranla daha fazla artırır.

Şiddet olgusu, günümüzde en çok ilgi gösterilen konulardan biri haline gelmiştir. Şiddetin çeşitli sınıflamaları yapılmaktadır. Şiddet, zamana ve topluma göre değişen bir kavramdır. Şiddetin temelinde yer alan saldırganlık dürtüsü bireyin toplumsallaşma süreci içinde öğrenilebilmektedir. Kitle iletişim araçları da bu öğrenmeye hızlandırıcı etki yapmaktadır. Sağlıklı bir toplum hiçbir şiddet olayının yaşanmadığı, çatışmaların olmadığı bir toplum olmaktan çok, ortaya çıkan sorunların çözülebilmesi alışkanlığının yerleşmiş olması ile ortaya çıkar.

Şiddet ile ilgili davranışlar, kanuna uymamak, kişiye zarar vermek, hakaret etmek, onuru kırmak, huzura son vermek, birinin haklarını çiğnemek, hırpalamak, incitmek, zor kullanmak şeklinde kendini gösterirler (Erten ve Ardalı 1996:143). Bir kimsenin arabasının camını kırmak, çizmek ya da çevrenin tahribi ile o bölgede oturanları huzursuz etmek gibi vandalist eylemlerin de şiddetin yukarıda yapılan tanımıyla bir ilişkisi olduğu söylenebilir.

Şiddet suça yönelik olup olmamasına göre de sınıflandırılabilir. Cinayet, hırsızlık, silahlı saldırı, soygun, tecavüz, soykırım vb. suç sayılan şiddet örnekleri

vardır. Fakat enflasyon, yoksulluk, eğitimsizlik, yönetimde kayırma, beklenti ve çıkarları uğruna modern çete denilebilecek bir biçimde bir araya gelinerek bazı yöneticilerin baskı ve zorlama ile yerinden ayrılmasının sağlanması, trafik kazaları, çevre tahribi vb. suç sayılmayan şiddet biçimleri de vardır (Ergil, 2001: 40). Ergil, çevre tahribini suç sayılmayan şiddet biçimi olarak tanımlamışsa da, bizce çevre tahribi suç sayılabilecek bir şiddet biçimidir ve vandalizmin kanunda ayrı bir suç tanımlaması yapılmalıdır.

2. Şiddetin Toplumsal, Kültürel ve Psikolojik Yönleri

Şiddetin toplum içinde, toplum tarafından nasıl sunulduğu, nasıl kabul gördüğü de önemlidir. Çünkü kabul gören şiddet de meşrudur. Hatta şiddet genellikle bir yaşam biçimi olarak benimseniyorsa sorun olarak görülmez ve sorun çözmenin bir aracı olarak onay görür (Ergil, 2001: 40).

Geleneksel sayılmayacak ancak gelişimini tamamlayamamış ülkelerde dev boyuttaki iç ve dış güçler, kültür kaymaları, kuralsızlık (anomi) nedeniyle uyumsuzluklar ve sorunlar yaşanmaktadır. Yabancılaşma, kendini boşlukta hissetme veya değersizleşme duyguları ile beslenen toplu öfke, toplumun alt kesimlerinde ani şiddete dönüşebilmektedir (Ergil, 2001: 41). Yabancılaşma ve kendini boşlukta hissetme gibi etkenler kente aidiyet duygusunu zayıflatmakta ve kente ilişkin araçlara karşı şiddet duygularını ortaya çıkarabilmektedir. Kendisini kente ait hissetmeyen bir kimsenin kentteki eşyaları ve kamu mallarını özenli bir şekilde kullanmaması olasılığı da yüksektir.

Örnek olarak şiddet eylemleri ile ilgili istatistiklere bakıldığında ülkemizde Adalet Bakanlığı istatistiklerine göre 1993 yılında 53618 cürüm ve kabahat cereyan etmiştir. Bunları gerçekleştirenlerin 52474'ü erkek, 1144'ü ise kadındır. Suç türlerine bakıldığında bunun 6973'ünün öldürme, yaralama, ırza geçme veya zorla adam kaçırmaya ile 5592'sinin ise hırsızlık ile ilgili olduğu görülmektedir (Eken, 1996:409).

1999 yılında ise ceza mahkemelerinde açılan dava sayısı 173667'dir. Bunun % 62.1'i şiddet eylemleri ile ilgili olup bunlar müessir fiil (% 22.9), hırsızlık (% 17.8), adam öldürme (% 5.6), kişi hürriyeti aleyhinde cürümler (% 5.1), ırza geçme (% 3.3), resmi evrak çalma (% 2.9), hakaret ve sövmeye (% 2.6), kız, kadın ve erkek kaçırmaya (% 1.7) olarak gerçekleşmiştir (DİE Adalet İstatistikleri). Yukarıdaki verilere

dayanarak, hırsızlık şeklinde ortaya çıkan vandalist eylemlerin hiç de azımsanmayacak boyutlarda olduğu söylenebilir.

C. ERGENLİK DÖNEMİ SORUNLARI BAĞLAMINDA KİMLİK ve KİŞİLİK

Kimlik arayışı gelişimin temel özelliklerinden birisidir. ‘Kimlik (identity) benliğimiz konusunda daha önce kimsek, yine o olduğumuz yolundaki öznel bir bütünlük, tutarlılık ve süreklilik duygusu; “ben kimim?” sorusuna verdiğimiz başka herkesten ayrı, eşsiz bir insan olduğumuz yolundaki cevabımızdır. Bu duygu bedensel yapımızla ilgili olduğu gibi anılarımız, değer yargılarımız, inançlarımız, yaşadıklarımız ve cinsiyet, etnik, yaş, statü vb. toplumsal konumumuzla, mesleki durumumuz ve başkalarının bizi algılayışlarıyla şekillenir.’(Budak, 2000:451).

Psikanalitik kişilik gelişim teorisine göre, ergenlik yaşı 10,5–12,5 yaşları arasında başlar ve bu yıllarda kimlik duygusu bilişsel gelişimin soyut işlemler dönemine girmesiyle de kendisini en şiddetli bir şekilde bağımsızlık istek ve arzusunda hissettirir. Aileden bağımsız olmak isteyen ergen, bu bağımsızlığını ekonomik alanda da yaşamak için öğrenci dahi olsa kendi ayakları üzerinde durabilecek bir gelir elde etmek için yarım günlük işler aramaya başlar en azından bu duygu yoğunlaşır. Bir yetişkin gibi hareket etmek ister. Belirli ölçüde sosyal beklenti ve normlara uyum sağlamaya da gayret gösterir.

Erikson, ergenlik döneminde bir krizden ve bu krizin giderilmesi için kişinin içinde yaşadığı çevrenin rolünden bahseder. Erikson'a göre yetişkinliğe sağlıklı geçişin en önemli koşulu kimlik kazanmadır. Kimliğin oluşması süreci ergenlikten itibaren başlayan önemli psikolojik bir olgudur. Bunun bu dönem içerisinde oluşması ve tamamlanması kişiliğin diğer aşamaları için vazgeçilmez bir özellik taşır. Bu dönemde kimliği gelişmemiş bir kişinin diğer gelişim dönemlerinden söz etmenin de bir anlamı kalmaz. Çünkü Erikson teorisine göre önceki dönemler daha sonraki dönemler için bir zemin teşkil eder. Ergenliğin sonlarına doğru dengeli bir kimlik duygusunun geliştirilmesi, olgunluğa doğru kişilik bütünlüğünü kazanmaya yönelik bireysel gelişimin temelini oluşturur. Bu dönemin en önemli özelliği kuşkusuz kimlik gelişimi sürecinin sağlıklı ve sorunsuz bir şekilde atlatılmasıdır. Toplumun değerleri ve çevrenin bireyden beklentileri doğrultusunda olumlu bir kimlik gelişimi sağlayamayan birey ‘kimlik bunalımı’ yaşar. Bu süreçte ailenin, okulun ve diğer

sosyal çevrenin bireye desteği çok önemlidir. Birey bu çevrelerden olumlu ve iyileştirici bir destek alamadığı takdirde, toplum tarafından hoş karşılanmayan çete grupları gibi olumsuz arkadaş çevresine yaklaşır. Birey yeni katıldığı çete grubunun saygısını ve sempatisini kazanabilmek için çoğunlukla herhangi bir özel veya kamu malı malına zarar verme davranışında bulunabilmektedir.

Psikanalist E. Erikson insan kimliğinin ekonomik, politik, sosyo-kültürel, manevi olmak üzere dört temel unsurunun olduğundan bahseder. Bu dört hususun insan psikolojisinde çok önemli unsurlar olduğunu ve bunların insanın güdülenmesinde önemli roller oynadıklarını belirtir. Erikson'a göre bir ulusun, sınıfın veya kastın mensubu için kimliğin unsurlarından birisinin olmayışı, büyük bir sorun demektir. Kimlik unsurlarından birisinin olmayışı, bireyi içinde yaşadığı toplumun üstün özellikli insancıl bir üyesi haline gelmesinin önünü tıkar. Varlığını ve potansiyel güçlerini ortaya koyması için her birey gelişimi sürecinde, kendine ait bir kimlikle toplumu içerisinde yetişip büyümesi gerekmektedir (Erikson, 1993: 265-267).

Her toplum kendi kültürel ve sosyal değerleri doğrultusunda bir kimlik repertuarına sahiptir. Toplum, üyelerini bu nesnel kimliği kabullenmeleri doğrultusunda eğitir. Toplumun bireyleri geliştikçe bu nesnel kimliği öznelleştirerek içselleştirme yoluna giderler. Böylece sosyal (nesnel) kimliğin yanında öznel bir kimlik de geliştirilmiş olur. Yalnız öznel kimlik, nesnel kimliğin var olduğu durumlarda mümkündür. Nesnel kimlik olmadan öznel kimliğin oluşturulması ve geliştirilmesi ve yaşaması imkansız olarak görünmektedir (Hallahmi, 1993:183-186).

Kimlik, ihtiyaçlar hiyerarşisinde de kendini hissettiren gelişimsel bir özelliktir. Birey doğumundan itibaren her gelişim döneminde o dönemlere ait birtakım ihtiyaçları ortaya çıkar ve bu ihtiyaçları gidermeye yönelik güdülenmeler içerisine girer. Bu ihtiyaçlar ve güdüler ile ilgili belki de en ilginç teoriyi ünlü hümanist psikolog Abraham Maslow ortaya koymuştur. Maslow, insanın ihtiyaçlarını doğumundan itibaren bedensel, psiko-sosyal (güvenlik, sevgi, özgüven-özsaygı, benlik) ve ruhsal, (bilişsel, estetik, din ve kendini gerçekleştirme) ihtiyaçlar olarak tasnif eder. İnsan, aşağıdan yukarı doğru ihtiyaçları tatmin edildikçe, hiyerarşide kendisinden bir yukarıda bulunan diğer ihtiyaca güdülenir. Maslow'un ihtiyaçlar basamağındaki ilk evre yeme, içme gibi yaşamın devamını sağlayan karşılanması

zorunlu fizyolojik ihtiyaçlardır. Fizyolojik ihtiyaçlarını karşılayamayan bir kişinin açgözlü vandalizm (para kazanmak ya da geçimini temin etmek için çalma ve yağmalama) eyleminde bulunabileceği söylenebilir.

Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi teorisine göre insanın en önemli ihtiyaçlarının başında, bilhassa ergenlik dönemine girmesiyle birlikte kimlik ve buna bağılı olarak statü ve bağılılık, aidiyet ve yüksek benlik ihtiyaçları gelir. 'Birey, toplum içinde saygın, prestij sahibi ve bir statüsü olan bir kişi olarak yer almak ister. İçinde yaşadığı topluma uyum sağlaması büyük ölçüde bu isteklerinin karşılanmasına bağılıdır.' (Yavuzer, 2001: 276). Gençlerin ailelerinden istedikleri en önemli konuların başında, ailelerin onları artık çocuk gibi sevmeyi bırakmaları ve onlara evde bir yeri ve statüsü olan kimlikli bireyler olarak yaklaşma istek ve arzuları gelmektedir.

İnsanın yeme, içme, giyinme gibi fiziksel ve fizyolojik ihtiyaçlarını karşılamakla ihtiyaçları bitmez. İnsan da sosyal bir varlık olarak yeme içme giyinme ihtiyacının giderilmesinden sonra güvenlik ihtiyacı kendisini hissettirir. Birey gerek ekonomik gerekse de psikolojik olarak güvenlik içerisinde olmaya güdülenir. Güvenli bir ortam içerisinde yaşamak ister. Üçüncü basamakta birey, güvenlik ihtiyacını giderdikten sonra, sosyal ihtiyaçları kendisini hissettirir. Sosyallik psikologların genel görüşüne göre, doğuşta var olan önemli bir ihtiyaçtır. İnsan tek başına yaşayan bir varlık değildir. Kaldı ki hayvanlar da sürüler halinde yaşamaktadırlar. Bir gruba, bir topluluğa ait olmak ister. Doğuşta var olan aidiyet ve kimlik duyguları bilhassa ergenlik döneminde kendilerini daha iyi hissettirir. Çete grubunun desteğini kazanabilmek için vandalist bir eylemde bulunan gencin Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisindeki 'aidiyet duygusu' fikri ile örtüştüğü söylenebilir.

Bireysel ve toplumsal uyum ve gelişme, ihtiyaçlar hiyerarşisinin üst basamaklarına doğru daima bir güdülenme içerisinde olmakla mümkün olur. Bu nedenle, kişilik uyumu ve bütünlüğü, düşük seviyedeki temel ihtiyaçların daha yüksek seviyedeki ihtiyaç ve uzun vadeli yapılan planlar tarafından kontrol edilmesi olarak görülebilir. Bu uzun vadeli planlar da belli yaşam tarzı, amaç ve değerlere adanmış bir kimliğin geliştirilmesiyle mümkündür.

Kimlik Duygusunun Fonksiyonu

Erikson'a göre kimlik edinme döneminde ergen başarılı bir şekilde kimlik kazanma sorununu çözerse, kendine güvenen, kendinden emin bir kişi olarak yaşamını sürdürebilir ve başarılı olur. Bu duygu bireye güç, topluma dirlik ve düzen verir. Kimlik aynı zamanda benlik duygusunun kazanılmasının da önemli bir yardımcı unsurudur. Böylece kimlikli kişide benlik kazanımı da kolay olur. "Yüksek benlik duygusu, kendine güven ve başarı duygusunun da bir tetikleyicisi durumundadır. Yüksek benlik duygusuna sahip bireyler başarılı olmaya daha çok güdülenirler. Her türlü zorlukların üstesinden daha iyi gelebilirler. Sebat ederler, başarılı olabileceklerine olan inançları daima canlı kalır. Yüksek benlik duygusuna sahip olanlar daima başarılı olma yönünde gayret gösterirler" (Aslay, 2001:385).

Pozitif kimlik duygusu, rasyonel olmayan, birtakım psikonevrotik ve nevrotik karakterli kendini inkar ve başkalarına olan nefret duygusunun giderilmesine olanak sağlar. Bu çeşit olumlu bir kimlik, sosyal ortamın yani içinde yaşadığı grup, ulus ya da kültürün ona sunduğu anlamlı desteğine bağlıdır. Bu nedenle, bireyin içinde yaşadığı sosyolojik formülasyon kişinin yetişmesinde, gelişmesinde oldukça önemlidir. Zira toplumsal kültürü oluşturan, değerler, idealler ve semboller normların belirginleşmemiş olduğu toplumlarda ergen veya birey neye değer vereceği konusunda bir karmaşa yaşar (Kula, 2001: 67). Pozitif kimlik duygusunun yoksunluğu ve başkalarına olan nefret bireyde saldırganlık ve şiddet eğilimlerinin artmasına ve bu saldırganlığın bireylere yöneltilmeyen durumlarda nesnelere gösterildiği söylenebilir.

Düşük benlikli bireylerin kendilerine ve kendi kabiliyetlerine güvenleri daha düşüktür. Öte yandan benlik katsayıları düşük bireylerin, kimlik duygusuna sahip olmayan bireyler arasından çıkma olasılığı daha yüksektir. Bunlar çeşitli zorluklarla baş etmede zorlanırlar, kendilerini daima mutsuz ve huzursuz hissederler. Zorlukların içerisinden çıkma konusunda gayret göstermezler ve içerisinde buldukları olumsuzluklardan kurtulmak ve bu olumsuzlukları değiştirme konusunda isteksiz ve güvensizdirler. Bugün bütün toplumda sorun çıkaran ve illegal oluşumların içerisinde yer alanların çoğunlukla kimlik sorunu yaşayanlardan oluşmasının nedeni budur. Kişilik gelişiminin bu aşamasında mensubiyet duygusu ön plana çıkar. Bireyde kendisini, bir grubun, topluluğun üyesi olma ve onunla var olma bilinci gelişir.

Yalnız bu grup bireye bir kimlik verir, onu kendisinin onurlu bir üyesi olarak görürse o zaman bireyde ne mutlu bu grubun üyesiyim anlayışı gelişir. Kimlik, ruhların bir ve ahenk içerisinde buluşmasına yardımcı olur. Aksi takdirde başka gruplar ve yollar aramaya devam eder. Vandalist eylemlerde bulunan grupların aslında ortak özelliği, kendi kimliğini bulamamış bireylerin bir araya geldikleri topluluk olmalarıdır. Bu gruplara önyargılarla bakılmaması ve onları topluma kazandırma yolunda olumlu etkinliklere yönlendirilmesi halinde sergiledikleri saldırganca tutumlar azaltılabilir.

Kim ve ne olduğunun farkında olmayanlar, başkalarının onlara biçtiği kimliğe bürünmek ve bir aşağılık kompleksi içerisinde onların kendileri ile ilgili ne düşündüklerini dikkate almak zorunda kalırlar. Kendisi olamayan, kendisini daha sık aldatır. Özgüveni olmaz, daima çevresindeki akıntılara ilgi duyar.

Ergenlik dönemindeki kendini arayıp bulma ve kanıtlama bunalımı ve karmaşası bazı gençlerde ruh sağlığının bozulmasına kadar varabilir. Bir kimse olmayı beceremeyen genç dürtüseldir, ani tepkiler ve çıkışlar gösterir. Sinirli, saldırgan, dengesiz tutumları nedeniyle ailesi ile çatışır. Çoğu zaman uyumsuz, kuşkucu ve alıngandır. Ruhsal çökkünlük, aşırı taşkınlık ve sosyal uyumda sorunlar yaşarlar (Öztürk,2002:104). Özellikle, borderline (sınırdaki kişilik) bozukluğunda bireyin kimlik duygusunda, ilişkilerinde, duygulanımında yaygın ve süregelen dengesizlik belirgindir. Bu kişiler cinsel, mesleki ve toplumsal kimliklerinde derin güvensizlik, dengesizlik gösterirler. Sağlam bir kimlik duygusu gelişmemiştir. Çabucak düş kırıklığında uğrarlar, bunaltı, çökkünlük belirtileri gösterirler. Zaman zaman antisosyal atak davranışlar, psikoaktif maddelere yönelme, vandalist eylemlerde bulunma hızlı yaşam çabaları, kendilerine zarar verme eğilimleri görülür. Bunların ekonomik, etnik ve dini marjinalikleri onlarda olumlu bir kimlik geliştirme hususunda zayıf bir zemin teşkil etmektedir. Toplumda kendine ait bir kimlik ve bir yer bulamayanlar, toplumsal bütünden kopup marjinal ve radikal grupların içerisinde kendileri için bir yer arayarak bir kimlik oluşturma çabası içerisine girerler.

Vandalizm eylemleri özellikle ergenlik çağında olan ya da ergenlik çağından yeni çıkmış ve yetişkinliğe adım atmaya başlamış bireylerde kendini gösterir. Elbette ki, ergenler dışındaki bireylerin de vandalist eylemlerde bulunmadığı sonucu çıkarılmamalıdır. Yukarıda da belirtildiği gibi özgüveni eksik, psikososyal sorunlar

yaşayan ve belli bir grubun üyesi olarak kimlik edinme çabasına giren ergenler ya kendini gruba ispat etmek için ya da grup içinde grupla birlikte arabaların camlarını kırma, lastiklerini kesme, duvarlara yazı yazma gibi çeşitli vandalist eylemlerde bulunabilir. Bu çağdaki (ergenlik çağı) vandalist eylemlerde bulunan bireyler yaptığı eylemin sonuçlarının farkına varabilecek ve anlayabilecek bilişsel ve duyuşsal düzeyde değildir.

Sosyal ihtiyaçlarını gideren bireyin ihtiyaçları bitmez, artarak devam eder. İnsanın bundan sonraki ihtiyacı benlik ihtiyacıdır. Birey artık kim olduğunun ve içinde bulunduğu toplumda pozisyonunun ne olduğunun bilincine varır bunu sorgular. Bu dönemde ergen, dengeli, istikrarlı, sağlam zemine oturmuş ve yüksek öz saygılı bir kişiliğe sahip olmak ister. Sağlam temelli, özsaygılı olma istek ve ihtiyaçlarının arkasında kendi gerçek kapasiteleri, başarıları ve başkalarından görecekları saygı yatmaktadır. Bu da onları daha çok başarılı olmaya, daha dengeli ve kendine güven duygusunun artmasına ve bağımsız davranabilme yeteneğine kavuşmalarına neden olur. Bu hem kendilerine hem de çevrelerine olan saygılarının gelişmesi açısından önemlidir. Kimlik duygusu bireye, bir hayat felsefesi sunar. Bireyi hayatın anlam ve önemini kavrama, bir yaşam felsefesi oluşturma, geleceğe yönelik planlar yapma ve bir değerler sistemi oluşturmaya, aidiyet duygusunu da geliştirerek birey olma ve aidiyet duygularını dengeli bir şekilde yaşamaya yönelik olarak güdüler.

Ayrıca ergenlik döneminde yaşanan önemli değişikliklerden birisi de karşı cinse karşı duyulan ilginin artmasıdır. Bu ilgi, bireyin içi dünyasını ve yaşadığı duygu durumunu değişik formlarda açığa vurmasına sebep olabilir. Çoğu zaman ağaçların dış yüzeylerini, parklardaki bankları ve okuldaki sıraları kazımak suretiyle birey aşık olduğu kişinin ismini yazarak vandalist bir eylemde bulunmaktadır. Halbuki, sevgiyi ve düşünceleri ifade etmenin ağaçların dış yüzeylerini ya da bankları kazımdan öte pek çok zararsız yolları vardır.

Özellikle ergenlik döneminde ortaya çıkan bu ihtiyaç, artık bireyi bir topluma bağlılığın yanında o toplumun seçkin bir üyesi de olmaya güdüler. Bu isteği yerine getirilmiş kişiler artık belirli bir duygusal doyuma ulaşmış, kim olduklarının ve ne olduklarının bilincine varmış kişiler olarak içinde yaşadıkları toplumun kalkınması

için bir güdülenme içerisine girerler ve ne mutlu ki bu toplumda yaşıyorum bilincine varırlar. Bu ihtiyacın giderilmesi öz saygının dolayısıyla da içsel çelişki ve çatışmaların yok olduğu bir seviyedir. Bu seviyeye ulaşmış olanlar toplumla daha barışık bir şekilde yaşayabilirler.

D. KİŞİLİK BOZUKLUKLARI ve VANDALİZM

Vandalizm ve kişilik bozuklukları ilişkisine değinmeden önce kişilik bozuklukları ile ilgili kısaca bilgi vermek yerinde olacaktır. Paranoid kişilik bozukluğunun en belirgin özelliği, önemsiz ve anlamsız nedenlerle karakterine ve saygınlığına saldırıldığı yargısına vararak, öfke ve saldırı ile tepki gösterir. Antisosyal kişilik bozukluğu olanların en belirgin özellikleri ise, vicdan azabı çekmedikleri ve pişmanlık duymadıkları, yasalara ve toplumsal kurallara ayak uyduramama, kendilerinin ve başkalarının güvenliğini umursamama, huzursuzluk olma ve saldırgan tutum içinde olma şeklinde sıralanabilir. Borderline kişilik bozukluğu yaşayanların en belirgin özellikleri kimlik karmaşası yaşamalarıdır.

Vandalizmi ortaya çıkaran sosyal etkenler olduğu kadar insan fizyolojisi ve ruhsal durumu da önemlidir. Psikiyatrinin inceleme alanına giren kişilik bozuklukları hakkında çok çeşitli sınıflandırmalar yapılmakla birlikte genel olarak A, B ve C grubu kişilik bozuklukları şeklinde sınıflara ayrılabilir. Paranoid Kişilik Bozukluğu, Şizoid Kişilik Bozukluğu, Şizotipal Kişilik Bozukluğu A grubu, Antisosyal Kişilik Bozukluğu, Borderline Kişilik Bozukluğu, Histrionik Kişilik Bozukluğu, Narsistik Kişilik Bozukluğu B grubu ve Çekingen Kişilik Bozukluğu, Bağımlı Kişilik Bozukluğu, Obsesif Kompulsif Kişilik Bozukluğu, Başka Türü Adlandırılmayan Kişilik Bozukluğu da C grubunda değerlendirilebilir. Konumuz kapsamında kişilik bozukluklarının ayrıntılarına girilmeyecektir. Ancak bazı kişilik bozukluklarının vandalizmle ilişkili olduğu söylenebilir.

Vandalizm, antisosyal kişilik bozukluğu olarak tanımlanmıştır. Antisosyal kişilik bozukluğu olan kişilerde yasalara ve toplumsal kurallara ayak uyduramama, saldırgan tutumlar sergileme, kendilerinin ve başkalarının güvenliğini umursamama gibi özellikler görülür. Erkek bireylerde daha sık görülmektedir. Kadınlarda daha az rastlanmasına karşın, antisosyal kişilik bozukluğu olan genç annelerin eşlerine, çocuklarına ve çevreye karşı şiddet içeren davranışlarda bulunduğu bildirilmiştir.

Vandalizmin özellikle ergenlik çağında ilaç, uyuşturucu ve alkolün kötüye kullanımıyla ilişkili olduğu saptanmış olup; kokain kullanan ergenlerde % 57 oranında vandalist davranışlar görülmüştür. Özellikle sosyoekonomik düzeyi düşük okul çağındaki gençlerde sık karşılaşılmaktadır. 16 ayrı liseden 7340 öğrenci arasında yapılan bir çalışmada öğrencilerin % 5'inde vandalist davranışların gözlemlendiği bildirilmektedir (Boz ve Beyaztaş, 2001:17).

Vandalizme kentsel toplumlarda değişik şekillerde karşılaşılmaktadır. ABD'de yapılan bir araştırmada, vandalların ve hırsızların özellikle yaşlı nüfusa karşı saldırılarında son yıllarda artış olduğu görülmüştür. San Francisco'da demiryollarının son yıllarda vandalist saldırılarda artış olduğu bildirilmiştir. Vandalizmde organik sebepler de araştırılmıştır. Nörolojik bir rahatsızlık olan Tourette Sendromu'nda vandalist davranışlara rastlanabileceği, organik beyin hastalığı olan 75 yaşında bir erkeğin telefon sistemine vandalist davranışların olduğu belirtilmiştir.

Vandalizm özellikle kent toplumunu yakından ilgilendiren genç nüfusta sıklıkla karşılaşılan toplumsal ve güncel bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Suç oranının bu gruplarda yoğunlaşma nedeni, ergenlik döneminde meydana gelen hızlı duygusal ve fizyolojik değişikliklere bağlanabilir. Sivas'ta yapılan bir çalışmada, farik ve mümeyyizlik (yapılan hareketi anlama ve isteme, sonuçlarını kavrayabilme gücü) muayenesi için gönderilen kamuya zarar veren şiddet davranışlarında bulunan çocukların çoğunun ebeveynlerinden uzak oldukları belirtilmektedir. Eğitim ve ilgi, sevgi, şefkat gibi değerlerin verilemeyen yetişme çağındaki insanların suça eğilimli sosyal bir çevreye itildikleri düşünülebilir. Batı ülkelerinde yapılan çalışmalarda, vandalizmin uygun eğitim ve psikiyatrik tedavi ile düzeltilebilir bir davranış olduğu belirtilmektedir. Bu kişilerin tedavisinin yanında, ailesiyle birlikte davranış eğitim programlarının düzenlenmesi gerekmektedir (Boz ve Beyaztaş, 2001:18).

III. SOSYOLOJİK BOYUTLARI

A. KENT ve KENTLEŞME SORUNLARI

Kent yaşamı ile kırsal yaşam arasındaki en belirgin fark, kentlerin daha heterojen bir yapıya sahip olması, toplumsal denetim ve içsel denetimin kırsal bölgelere oranla daha az olmasıdır. 'Kent havası insanı özgür kılar' sözü de bu durumu en iyi şekilde açıklamaktadır. Kentin kalabalık ve kozmopolit yapısı, bu mekanlarda suçlara ve

sapkın davranışlara daha kolay zemin hazırlar. Vandalizm eylemleri açısından bakıldığında kentteki vandalist eylemlerle kırsal kesimdeki vandalist eylemler arasında 'kentsel vandalizm' ve 'kırsal vandalizm' ayrımı yapılabilir. Kırsal kesimde toplumsal ve geleneksel değerler daha baskındır. Be baskı gerek toplumsal kontrolü gerekse bireyin otokontrolünü üst seviyede tutmaktadır. Birey bir davranışta bulunmadan önce, davranışlarının sonuçlarının ne olacağını kestirebilir. Örneğin, sokakta bir direktteki lambayı kıramaz çünkü kırdığı anda yaptığı bu davranışın cezasını hemen görür. Ya da bir başkasına ait araca alenen zarar veremez. Oysa kentsel yaşam içinde bazen alenen sokaktaki bir araca veya parktaki bir banka vandalist eylemlerde bulunduğu gözlenebilmektedir. Kırsal kesimdeki toplumsal kontrol ve baskının kentsel yaşamda daha az olması ya da olmaması bu eylemlerin kent ortamında daha fazla görülmesindeki temel etken olduğu söylenebilir. Kentlerde toplumsal denetimin az olmasının en temel sebeplerinden birisi kente aidiyet duygusunun çok fazla olmayışıdır. Öyle ki, büyük kentlerin çoğunda, kırsal bölgelerden kente göç eden insanlar yaşadıkları mekanlarda hemşericilik duygularını devam ettirmekte ve kendi alt kültürlerini beraberinde getirerek yaşatmaktadırlar. Bu yaşam tarzı, insanlarda kente aidiyet duygusunun gelişmesini de belli ölçülerde engellemektedir.

1.Kent ve Kentleşme Kavramı

Kendine özgü yaşam koşullarıyla kentler, kan bağına dayalı akrabalık ilişkilerinden uzaklaşarak mesleki örgütlenmelerin ön plana çıktığı, sosyal baskı mekanizmasının sınırlandığı, bireyin 'ben' olarak toplumsal ilişkilerde rol aldığı örgütlü toplumlardır. 'Kentlileşme', kentsel yaşam deneyimi içinde elde edilen bir kültür birikimidir. Kentsel yaşam biçimine uyumdur. (Tatlıdil, 2003:342). Kentlileşme, bir yaşam biçimi olarak hem karmaşık ve sosyal hareketliliğe açık olma hem de bu yaşam içinde çok daha etkin olma eğilimidir. Kentli, kırsal insandan çok daha açık görüşlü ve geleneklere daha az bağlıdır (Anderson,1959:3).

Türkiye'de kent ve göçe bağlı kentleşme sorunları 1960'lı yıllarda ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu yıllarda endüstriyel kalkınma ile kentleşme özdeşleştirilmiştir. Kente olan yoğun nüfus akımları Türkiye'nin kalkınmakta olduğunun göstergesi olarak algılanmıştır. Öyle ki, kente göç zaman zaman teşvik

edilmiştir. Nitekim, 1927’de yapılan ilk nüfus sayımından 1990’a kadar geçen 57 yıllık dönem içerisinde kent nüfusu 10 kat artarken genel nüfus 4.2, kırsal nüfus ise sadece 2.9 kez artmıştır. 1950-1960 yılları arasında Türkiye’nin üç büyük kenti olan İstanbul, Ankara ve İzmir’e yönelen kırsal nüfusun 1965’lerden günümüze dek genellikle bu üç büyük kentin çevresinde yer alan ekonomik gelişme potansiyeli yüksek, nüfusu100.000’i aşan kent merkezlerini de etkisi altına almıştır (Tatlıdil, 2003:348-349).

2. Kentleşme Sorunları

Gelişmekte olan tüm ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de kentleşme sürecinde ortaya çıkan en önemli sorunların başlıcaları gecekondulaşma, yoğun ve ani göçler sonucunda kentlerin işsizlik baskısı altında kalması, konut sıkıntısı, eğitim, sağlık vb sorunlarla birlikte en önemlisi kentlerin birer suç bölgesi haline gelmesi sorunudur.

Göçle birlikte gelen insanlar gelirken yerel değerlerini de beraberinde getirmektedirler. Çoğu insanın kentten beklentileri buna karşılık kentte yaşayanların ise onlardan birtakım beklentileri olmaktadır. Kente yeni gelen insanlar bir süre uyum süreci yaşamaktadırlar. Ancak bu süreç çoğu zaman hemşeriler aracılığıyla daha kolay atlatılmaktadır.

Göç sonucu bireylerin gittikleri topluma -belli bir süre zorlanma olsa da- uyumu söz konusudur. Bu uyumu kişisel, toplumsal ve kültürel sistemler arasındaki ilişkinin niteliği belirler. Gidilen toplumun davranış kalıplarının, moral değerlerinin, iletişim araçlarını kullanma becerisinin ve toplumsal rollerin öğrenilmesiyle uyum sağlanabilir. Toplumsal roller özümseir yani birey o toplumun bir bireyi gibi davranmayı öğrenir (Saydam,1998). Göçten sonra gidilen topluma toplumsal, kültürel, ekonomik alanlarda tam uyum sağlanmasına asimilasyon denir. Asimilasyon, tüm kişilik yapısını yeniden biçimlendiren geniş kapsamlı bir öğrenme sürecidir. Aile ‘temel toplumsal kurum’ olarak sosyokültürel sürekliliğin ve geleneklerin koruyucusudur. Göçün sonucunda bu sürekliliğin kaybolması ile bilişsel ve heyecana ait kesiklik, yani köksüzleşme ve yabancılaşma meydana gelir. Bunun sonucu ilk ve daha sonraki kuşaklarda kimlik bunalımı söz konusu olur. Anomik gerginliklerin, uyum zorluklarının devam etmesi ikinci ve daha sonraki nesillerin toplumsallaşmasını önler. Adı, şivesi, davranış kalıpları açısından yerli yaşatlarından

ayrı olan göçmen ailenin çocuğuna çevrenin yaklaşımı beklenenden ve olağandan farklı, 'Öteki' olacaktır. Böylesine bir 'öteki' tanımlaması özellikle gençlerde toplumdan dışlanmış olma ve değersizlik duygularının kök salmasına neden olacaktır. Birey değersizlik duygusundan kurtulabilmek için birtakım yasadışı grupların içine girebilecektir. Bireyin bu grupların içinde hırsızlık, kamu mallarına zarar verme gibi çeşitli vandalist eylemlerde bulunabileceği söylenebilir.

Kentleşme sorunlarından bir diğeri ise anomik kentleşmedir. Kelime anlamı 'normsuzluk' ya da 'kuralsızlık' olan 'anomi' kavramını, sistematik olarak ilk defa Durkheim kullanmıştır. Toplumun yapısındaki değişme çerçevesinde, değerlerin ve kuralların işlerliğini yitirmesi sonucunda ortaya çıkan anomie; Durkheim' e göre, toplum yapılarından organik dayanışmanın olduğu 'cemiyet' tipinde, yani kentlerde daha yoğun olarak görülmektedir. Bu anlamda, karmaşık işbölümü, sanayileşme ve kentleşme ile birlikte kolektif bilincin yerine geçmeye başlayan bireysel bilincin, daha baskın olması sonucunda, toplumda değerlerin ve sosyal kuralların etkinliğini yitirmesi, anomieye neden olmaktadır. Merton' a göre de, anomie, toplumun sosyal yapısı ile kültürel yapısı arasındaki uyumsuzluk sonucu meydana gelmektedir. Dolayısıyla, kültürel çevreyi oluşturan değerler ve normlar ile sosyal çevreyi oluşturan sosyal ilişkiler arasındaki dengesizlik anomiyi oluşturmaktadır. Merton, sosyal yapı ile kültürel yapı arasındaki uyumsuzluk ve çatışma sonunda meydana gelen 'anomi'nin en tipik görünümünün kentsel alanlarda ortaya çıktığını belirtir. Merton'a göre, 'her türlü aşırılıklar ortamı' olan kentler ve özellikle metropollerde, kitle iletişimi ve onun uyardığı özlemler, sosyal yapı ve kültürel yapı arasındaki kopukluğun artmasında temel etkenlerden en önemlisidir. Bu ortamda bireylerin özlem düzeyleri ile bu özlemleri gerçekleştirebilecek olanaklar tümüyle olumsuz hale gelir (Tolan, 1991:73). Parsons'un anomie teorisine göre de, toplumun bireye önerdiği amaçlar ile bireyin sahip olduğu araçlar arasındaki uyumsuzluk anomieye neden olmaktadır. Değer-kural çatışması bağlamında amaç-araç çatışmasının meydana getirdiği anominin en olası biçimi, bireylerin ulaşmayı arzuladıkları amaçlara uygun araçlara sahip olmaması durumudur (Özkök, 1985:92). Hem Merton'un hem de Parsons'un görüşlerindeki ortak nokta kente uyum sorunudur. Kente uyum sorunu yaşayan bireylerin daha çok vandalist eylemlerde bulunduğu söylenebilir.

Türkiye'deki kentleşme gerçeği de, hem Merton hem de Parsons'un anomi teorisine uymaktadır. Köyden kente daha iyi iş, daha iyi ev, daha iyi sosyal ve kültürel çevre edinmek için göçen kitleler, kentin hazır olmayan sosyal alt-yapısında bu özlemlerini ve amaçlarını gerçekleştirecek araçları bulamadıkları için; anomik kentleşme ve kentleşme döngüsüne girmektedirler. Ne tam köylü ne de tam kentli olabilen kitleler, anomi ve yabancılaşma olasılığı ile karşı karşıya gelmektedirler. Kentleşme sorunlarından diğer önemli bir sorun da gettolaşma tehlikesidir.

Gettolar, hem mekansal hem de kültürel açıdan kentten soyutlanmış bölgelerdir. Genellikle Batı toplumlarında görülmektedir. Ancak, gelişmekte olan ülkelerde de, kırsal kesimden kent merkezlerine olan hızlı nüfus göçü ve sağlıksız kentleşme, bazı kentlerin kenarlarında gettolara benzer bir gecekondu olgusunu ortaya çıkarmıştır. (Kızılçelik ve Erjem, 1992: 184).

Gettolaşma vandalist eylemleri de hızlandırmaktadır. Şöyle ki, gettolaşan bölgeler şehrin dışında oluşan, toplumsal ve yasal denetimin kısıtlı olduğu yerlerdir. Daha önce vandalizmin nedenleri ile ilgili olarak 'denetlenebilir mekan-görsel kontrol' faktöründen bahsedilmiştir. Görsel kontrol koşullarının sağlanmadığı mekanlarda vandalizm eylemlerine daha sık rastlanmaktadır. Gettolaşan bölgelerde görsel kontrol daha azdır. Ayrıca bu bölgelerde ışıklandırmanın da zayıf olması yine, vandalist eylemlerin artmasına neden olmaktadır.

Chicago Okulu sosyologlarının 'geçiş bölgeleri' olarak nitelendirdiği, kentlerin genellikle iş ve eğlence merkezlerinin kıyısında bulunan derme çatma gecekondu bölgelerinde yüksek işsizlik oranları vardır. Bu bölgeler az çok sürekli 'getto'lara dönerler. Bu bölgeler aynı zamanda yeni kentsel protesto hareketlerinin olduğu yerler haline de dönüşebilirler ve kentlerin daha varlıklı bölgelerinde çok zayıf durumda olan karşılıklı yardıma dayalı cemaat ilişkilerini de yaratma olasılıkları vardır. (Giddens, 1993:111).

Özellikle son yıllarda, Türkiye' de yaşanan yoğun göç süreci kentlerde gettolaşma tehlikesini beraberinde getirmektedir. Bu anlamda, Özdağ (1995) ve araştırma ekibi tarafından yapılan 'Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ve Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan Batı'ya Göç Edenlerde Kültürel Yapı ve Kültürel Kimlik Sorunu' adlı saha araştırması bulgularına göre, "Batı 'ya göçmüş insanların % 14.9'u

Batı'da, Batılı halkla bütünleşememekte, bu durumda kendi etnik farklılıklarını arayarak, radikalleşmeye neden olmaktadır. Kentleşme, dışa açılma süreci, hızla yeniden kabileleşme sürecini beraberinde getirmektedir. Bu süreç, toplumsal bazı bozukluklara tepkiyle birleşince 'radikalizme' dönüşebilmektedir. Güneydoğu'dan çok zor koşullardan gelen bu insanların bir kısmı, batı bölgesinde 'göçmen psikolojisi' içine girerek, daha fazla içe kapanarak hemşehrilerinin yaşadığı 'gettolara' katılmaktadırlar. Bu süreç, insanların bölgeye entegrasyonunu güçleştirmektedir. Bu sebeplerle Batı'ya göç eden doğulular, Güneydoğu'da yaşayan halktan daha radikal olan birtakım eğilimler içerisine de girmektedirler." (Özdağ, 1995:437). Bu durum, şiddet ve suç oranlarının artması potansiyelini birlikte getirmektedir. Artan bu şiddet davranışları gerek kamu gerekse özel mallara yönelik vandalist eylemlere dönüşebilmektedir.

B. VANDALİZMİN KENTSEL YAŞAMA ETKİLERİ

Vandalizm görsel kirlilik, kamu mallarının tahribi, maliyet gibi pek çok zararın yanı sıra toplumsal huzursuzluk, güvensizlik ve başka suçlara zemin hazırlamak gibi sonuçlara neden olmaktadır.

Vandalist eylemlerin kentsel mekânda sıkça rastlanan türleri duvar yazıları olarak adlandırılan grafiti, bank, çöp kutusu benzeri kent mobilyalarının tahrip edilmesi, sokak lambalarının kırılması (ki her zaman sadece lambaların tahribi amaç olmamakta, güvenlik konularında kriminal amaçlar güdülmektedir), ankesörlü telefonların bozulması, peyzaj elemanlarına zarar verilmesi gibi eylemlerdir. Bu tür eylemler aşağıda sıralanan zararlara neden olmaktadır (Erkan, 2005:309–316).

1. Kamu Mallarının Tahribi

Vandalist eylemler genellikle kamusal alanlar, yapılar ve kent mobilyalarında gerçekleşmektedir. Bunun nedeni bu tür mekânlarda kontrol ve denetimin özel mekânlara kıyasla daha zayıf olmasından kaynaklanmaktadır. Özellikle kamusal mekânlarda kullanılan malzemelerin seçiminde göz önünde bulundurulmuş kriterlere vandalist eylemlere dayanıklılık kriteri de eklenmektedir. Büyük kentlerde gerçekleşen vandalist eylemlere bakıldığında hırsızlık, arabalara zarar verilmesi, bankların ve lambaların kırılması gibi zararların yanında grafiti olarak adlandırılan duvar yazılarının da ciddi zararlara yol açtığı söylenebilir. Bu eylem duvarlarda

gerçekleştirilmişse elemanın kullanımını bozmamakla birlikte görüntüsünü bozmaktadır. Diğer eylemlere kıyasla daha az zararlı gibi görünse de kente maliyet açısından oldukça zarar veren bir eylemdir.

Bunların dışında sokak lambalarının kırılması, telefon kulübelerine ve telefonlara zarar verilmesi, otobüs duraklarının tahrip edilmesi benzeri eylemler görüntü ve estetik dışında işlevsel bir bozulmaya da neden olmaktadır (Türkoğlu, 1991: 52).

2. Kazalara Neden Oluşturma

Vandalist eyleme maruz kaldıktan sonra onarılmayan veya yenilenmeyen bir donatının tekrar kullanılmaya çalışılması kullanıcıların sağlığını hatta hayatını tehdit etmektedir. Tahrip edilmiş bir asansörün veya çocuk oyun alanındaki kaydırağın kullanılmaya çalışılması çok ciddi sağlık sorunlarının yaşanmasına neden olabilir. Bunun dışında zarar verilen bozulan kent mobilyaları, zemine dökülen kaygan sıvılar gibi bazı gençlerin oyun olarak gerçekleştirdikleri pek çok olay, yaralanma ve benzeri sonuçlar doğurabilecek vandalist eylemlerdir.

Hatta vandalist eylemlerin içinde en zararsız gibi görünen grafitti eylemi bile aslında nerede gerçekleştirildiğine bağlı olarak değerlendirilmelidir. Üzerindeki işaretin anlaşılamayacağı veya yanlış yönlendireceği biçimde boya ile tahrip edilmiş trafik levhalarının doğuracağı sonuçlar düşünüldüğünde grafitti de oldukça tehlikeli bir oyundur. Ya da şehirlerarası yollarda çalınan ve tahrip edilen yön levhalarının kazalara sebebiyet vermesi de söz konusudur (Erkan, 2005:309–316).

3. Başka Suçlara Neden Oluşturma

Vandalist eylemlerde kimi zaman hasar sadece mevcut durumu ile kalmamakta başka zararları da peşi sıra getirmektedir. Örneğin eğlence amacıyla gençler tarafından sokak lambalarının tahrip edilmesi sadece o kentsel mobilyanın yerine yenisinin takılması maliyeti ile sınırlı değildir. Çünkü sokak lambalarının işlevini yerine getiremez duruma sokulması demek karanlık olan bir sokağın hırsızlık ve kapkaç olaylarına zemin hazırlaması, o bölgede güvenlik sorunlarına davetiye çıkarması demektir. Bu da kimi zaman telafi edilemez sonuçların doğmasına neden olmaktadır.

4. Görsel Kirlilik ve Sosyo-Psikolojik Etkiler

Kamusal mekânlardaki donatıların tahrip edilmesi sadece o donatının kullanılmaması sonucunu doğurmamakta bunun yanı sıra o mekânda çok ciddi görsel kirliliğe neden olmaktadır. Kırılmış banklar, tahrip edilmiş çocuk oyun elemanları, koparılmış, kırılmış bitkiler, karalanmış duvarlar, kesilmiş tel çitler görsel olarak kirli ve bakımsız bir görüntü sunmanın ötesinde toplumsal psikoloji açısından da sorunlara neden olmaktadır. Bu gibi ortamlarda insanlar kendilerini huzursuz ve güvensiz hissetmekte, korku ve endişe duymaktadırlar. Buna bağlı olarak bu mekânlar kullanılmamakta ve terk edilmektedir. Bunun sonucu olarak da bu tip vandalizm eyleme maruz kaldıktan sonra eski haline getirilmeyen bu alanlar alkolik evsizler, tinerciler gibi marjinal grupların kullanım alanı olmakta ve kentin kriminal açıdan sakıncalı mekanları haline gelmektedir (Erkan, 2005:309–316).

5. Maliyet

Vandalizm eylemleri dünyanın her yerinde yerel yönetimlere tahrip olmuş elemanların onarımı veya yenilenmesi için çok yüksek maliyetler getirmektedir. Bu eylemlerin sürmesi maddi kayıpların artmasına neden olduğu gibi yukarıdaki örnekte sözü edilen mekânın terk edilmesi sürecine de neden olabilmektedir.

Vandalizmin yol açtığı maliyetler, ikinci bölümde ekonomik boyutları kısmında ayrıntılarıyla değerlendirilmiştir.

C. SUÇ, SUÇ KURAMLARI ve VANDALİZM

Suç ve suçluluğun önde gelen toplumsal sorunlardan biri olması, onun sosyolojik açıdan incelenmesini gerektiren önemli bir neden olmaktadır. Sosyolojinin odaklandığı araştırma konularına bakıldığında (eşitsizlik, yoksulluk, işsizlik, göç, terör, kentleşme, gecekondulaşma, şiddet v.b), bu disiplinin özellikle “toplumsal sorunlar” alanında da, bir yoğunlaşma gösterdiği gözlenmektedir. Bu çerçevede Becker; sosyoloji bilimini, toplumsal sorunlara ilişkin bu gündemsel ilgisinden dolayı haklı olarak; “sosyal problemlerin bilimi” (Kızılcelik, 1996:144) olarak nitelemiştir. Bu nedenle sosyolojinin, önemli bir toplumsal sorun olarak ortaya çıkan suç ve suçluluk üzerine yoğunluklu olarak odaklanmasının anlaşılır gerekçeleri olduğu bir gerçektir.

Suç olgusunun, çok sayıda disiplin tarafından (biyoloji, psikoloji, psikiyatri, hukuk, antropoloji v.b) ele alınıp analiz edildiği bilinmektedir. Ancak, suç olgusunu irdeleyen bu disiplinler içerisinde sosyolojinin, ayrıcalıklı bir konuma sahip olduğunu ileri sürmek mümkündür. Bu çerçevede Heidensohn'un, hiçbir disiplinin sosyoloji bilimi kadar suç olgusunu başarılı olarak çözümleyemediği iddiası (Heidensohn, 1989:1-2), Giddens'in; toplumsal kurumların analizini gerekli kıldığı gerekçesiyle suç olgusunu başarılı olarak çözümleyen her hangi bir kuramın, sosyolojik nitelikte olmak zorunda olduğu yönündeki yaklaşımı (Giddens, 2000:186) ve İçli'nin (2003:513) suçun nedenlerini, doğasını ve yayılmasını çözümleyen kuramlar içerisinde en kapsamlı ve sistematik bakış açısını sunan kuramların, sosyolojik nitelikli kuramlar olduğu yönündeki saptaması, suçluluğun sosyoloji disiplini açısından araştırılmasının önemini belirten türden savlardır. Benzer biçimde Siegel (1989:158) de, suçun insan etkileşimi sonucunda meydana geldiğini belirterek, bu nedenle; sosyologların suçu daha iyi açıklayabildiklerini ileri sürmektedir.

Suç ve suçluluğu açıklama çabası olarak formüle edilen sosyolojik kuramların sayısı bir hayli fazladır. Suç kuramlarının bu denli fazla olması, suç olgusunun karmaşıklığı ve suç işleyenlerin sahip oldukları farklı suçlu profillerinden kaynaklanmaktadır. Diğer bir ifade ile; gerek çok sayıda suç türünün olması (hırsızlık, tecavüz, zimmete para geçirme, adam öldürme, dolandırıcılık, rüşvet, gasp v.b), gerek suçlulukla ilintili çok sayıda değişkenlerin varolması (yoksulluk, işsizlik, eşitsizlik, suçlu akran grubu, sorunlu aile yapısı, göç, alkol ve uyuşturucu, yerleşim yerinin özelliği, kültür, formel ve enformel denetim unsurlarının zayıflığı, damgalanma v.b) ve gerekse de suç işleyenlerin sahip olduğu bireysel özelliklerinin (yaş durumları, medeni durumları, mesleki yapıları, sosyalleşme biçimleri, cinsiyet durumu v.b) farklılık arz etmesi gibi nedenler, suç olgusunun çok perspektifli açıklamasını gerekli kılmıştır. Ancak, geliştirilen sosyolojik suç kuramlarının hiç biri tek başına, suçluluğun mükemmel formülasyonları olarak görülemez. Çünkü, söz konusu kuramlar, belirli düzeyde/düzeylede yetersizlik ve eksiklikler bazen de varsayımsal hatalar içerdikleri bir gerçektir. Bu saptama, suç kuramları üzerine eleştirel bir yaklaşımı gerekli kılmaktadır.

Geleneksel suç kuramları, suçu açıklamak için geliştirilen ilk kuramlardır. Bu kuramların en belirgin özellikleri; suçu disipliner ve sınırlı değişkenler ekseninde çözümlenmiş olmalarıdır.

1. Sosyal Organizasyonsuzluk Kuramı

Sosyal organizasyonsuzluk (social disorganization) kuramı, 1920'li yılların başında, Shaw ve McKay'ın suçun çevresel incelemeleri çerçevesinde yaptıkları araştırma bulgularının formüle edilmesi ile ortaya çıkmıştır. Bu nedenle organizasyonsuzluk kuramını, suçun şehir alanlarındaki görünümünü resmeden bir kuram olarak nitelemek mümkündür.

Bu kuram, Park ve Burgess'in Chicago kentinde daha önceden gerçekleştirdikleri araştırmalardan esinlenerek geliştirilmiştir. Özellikle 1860-1910 yılları arasında endüstrileşme ve kitlesel göçler sonucunda Chicago kentinin nüfusunun hızlı bir biçimde artması ve bununla ilintili olarak kentte çok önemli sosyo-kültürel ekonomik ve demografik problemlerin ortaya çıkması, bazı sosyal bilimcilerin bu alana dikkat kesilmelerine neden olmuştur. İlk olarak Park ve meslektaşları, kentteki nüfus artışıyla birlikte ortaya çıkan bu gelişmeleri, insan-çevre etkileşimi çerçevesinde ele almışlardır. Park ve meslektaşının geliştirdiği insan ekolojisi kuramı, daha sonraları Shaw ve McKay tarafından suçluluk araştırmalarına uygulanarak daha da geliştirilmiştir (Bohm, 1997:72). Sosyal organizasyonsuzluk kuramı bu nedenle; Ekolojik Yaklaşım veya Chicago Okulu Yaklaşımı olarak da adlandırılmaktadır. Bu kuram suç olgusunu; gelişme bölgeleri, suçluluk alanları ve çemberler teorisi gibi kavramsallaştırmalar üzerinden analiz etmektedir.

Sosyal organizasyonsuzluk veya düzensizlik kuramcıları, sosyal çözümlenin en çok kent yapısında ortaya çıktığını varsayarak, kentleri suçun dölendiği mekanlar olarak görmüşlerdir. Bu nedenle onlara göre şehir alanları, sapma ve suç araştırmaları için birer laboratuvar konumundadır. Sosyal düzensizlik kuramcıları, araştırmalarını özellikle, fahişeliğin, intiharın ve diğer sapkın veya suç eylemlerinin en çok gerçekleştiği disorganize veya çözülmüş alanlarda (varoş, gecekondu bölgeleri v.b), yoğunlaştırmışlardır.

Sosyal düzensizlik kuramı; heterojen yapı, çöküntü bölgeleri, sosyal hareketlilik, sanayileşme ve kentleşme gibi değişkenlerin, doğrudan veya dolaylı olarak suçluluk

üzerindeki etkilerine dikkat çekmektedir. Shaw ve McKay yoksulluk, kültürel heterojenlik ve fiziksel hareketlilik gibi şehir yaşamına özgü olan bu etkenlerin sosyal çözülmeye yol açtığını ileri sürmektedirler. Çünkü onlara göre bu etkenler, bireylerin toplumsal değerlere olan bağlılığını zayıflatarak, onları suç işlemeye yöneltmektedir (Dönmezer, 1994). Bu nedenle Shaw ve McKay suç davranışının, toplumun sosyal organizasyonunun bozulmasıyla ortaya çıktığını belirtmektedir (Vito ve Holmes,1994:141). Sosyal düzensizlik kuramı, organizasyonu bozulmuş toplumlarda, geleneksel sosyal denetim unsurlarının zayıfladığı ve kriminal alt-kültürün gelişmesinin kolaylaştığı gerekçesiyle suç işleme olasılığının daha yüksek olduğunu öngörmektedir.

Chicago Okulu kuramcıları, aşağıdaki gelişmeleri sosyal düzensizlik etkeni ile ilintili olarak ortaya çıktığını ileri sürmektedirler: İlk olarak çocuklar üzerinde sosyal denetimin önemli ölçüde yokluğu, ikincisi suçlu davranışın genelde ebeveynler ve komşular tarafından onay görmesi, üçüncüsü suç işlemek için çok sayıda fırsatın olması, son olarak meşru iş ve eğitim için çok az sayıda fırsatın var olması. Sosyal düzensizlik kuramının son dönemlerdeki temsilcilerinden olan Sampson ve Groves ise sosyal organizasyonsuzluğun göstergeleri olarak yerleşimcilerin düşük düzeyde bir ekonomik yapıya sahip olmaları, aynı yerleşim yerinde çok farklı etnik grupların varlığı, yüksek düzeyde yerleşimci hareketliliği, ailelerin işlevini kaybetmesi ve kentleşme gibi etkenleri belirtmektedir. (Bohm,1997:74).

Kuramın özellikle, şehir gibi yerleşim yerinin özellikleri ile suç oranları arasındaki ilişkiye odaklanması önemlidir. Yukarıda da belirtildiği gibi; bu kuramın öncüleri, şehrin belirli bölgelerinin daha çok suça eğilimli özellikler taşıdığını ileri sürmektedirler. Onlara göre, söz konusu bu bölgelerde (slum v.b) yaşayan bireyler ve gruplar, suça daha çok eğilimlidirler. Bu açıklamalar, yer ile suçluluk arasındaki ilişkiye dikkat çekmesi açısından önem taşımaktadır. Bu çerçevede kuram suç olgusunu, bireysel patolojik bir olgu olarak değil (Lilly, Cullen ve Ball,1995:38- 39) toplumsal problemler (fakirlik, işsizlik, aile sorunları ve zayıf denetim v.b unsurlar) ile ilintili bir olgu olarak ele almaktadır. Ayrıca sosyal düzensizlik kuramının, suç oranlarının kırsal alanlara nispeten en çok şehir alanlarında ortaya çıktığı yönündeki saptaması da önemlidir. Özellikle sosyal hareketlilik, ekonomik yoksulluk ve etnik heterojenlik düzeyinin yüksek olduğu yerleşim yerlerinde suç oranlarının yüksek

olduğunu saptayan bazı araştırmaların varlığı da, kuramın önemini arttıran bir kanıt olmaktadır.

Vandalist eylemlerin gecekondularında, çocuk sayısının fazla olduğu bölgelerde ve göç sonucu işsizliğin ve eğitim sorunlarının görüldüğü alanlarda daha çok ortaya çıkması sosyal düzensizlik kuramının görüşleriyle paralellik taşımaktadır. Sosyal düzensizlik kuramında açıklanan görüşler çerçevesinde özellikle sosyo-ekonomik sorunların fazla olduğu, denetim unsurlarının zayıf kaldığı ve temel kentleşme sorunlarının yoğun olduğu alanlarda vandalizm gibi suç ve sapma davranışlarının ortaya çıktığı söylenebilir.

2. Gerilim Kuramı

Gerilim kuramı, Merton tarafından geliştirilmiştir. Merton, suç ve sapmayı Amerikan toplumsal yapısının bir sonucu olarak görmektedir. Çünkü ona göre, Amerikan toplumunun sosyal yapısı, doğal olarak alt sınıfa ve siyah ırka mensup olanların, sosyo-ekonomik konumlarını yükseltmelerini engelleyici veya bloke edici bir özellik sergilemektedir. Bir anlamda, Amerikan toplumunda, alt sınıf ve azınlıklar arasında, yasal yollardan iyi bir eğitime ve iyi bir işe sahip olma olasılıkları daha düşük olduğu için, dezavantajlı konumda olan bireyler arasındaki suçluluk oranı daha yüksek olmaktadır. Merton, alt sınıfa mensup olan bireylerin, meşru amaçlara yasal yollardan ulaşma imkanlarının bloke edilmiş olduğuna inanmaktadır. Merton'a göre iyi düzenlenmiş toplum biçimi, söz konusu toplumda yaşayan bireylerin toplumsal amaçlarını gerçekleştirmek için eşit imkanlara sahip olduğu toplumdur. Bu çerçevede; özellikle, ekonomik açıdan dezavantajlı olan veya alt sınıf mensubu bireylerin, varlıklı veya statülü kesimlerle eşit imkanlara sahip olamamalarından dolayı, üst sınıfa yükselebilmek için gayretleri önemli ölçüde gayri meşru yollarının denenmesi ile gerçekleştiği varsayılmaktadır. Bu sebeple Merton'a göre suç, ani sosyal değişimle ortaya çıkan bir olgu değil, daha çok toplumsal yapıya ilişkin bir olgudur. Dolayısıyla Merton, suçun nedenlerinin sosyal yapıda aranması gerektiğini ileri sürmektedir (Merton, 1968).

Görüldüğü gibi gerilim kuramı, suç çözümlemesinde toplumsal engellemelerin veya fırsatların bloke edilmesinin sonuçlarına dikkat çekmektedir. Diğer bir deyişle Merton (1968), sosyal yapı ile kültürel amaçlar arasındaki çelişkilere odaklanmıştır.

Bu kuram, toplumsal amaçlar ile bu amaçları gerçekleştiren yollar veya teknikler arasında her hangi bir uyumsuzluğın var olmasını, toplumsal bütünlüme veya düzen açısından riskli bir durum olarak tanımlamaktadır. Merton'un, sapmanın biyolojik temelli olduğu iddiasını reddetmesi veya suçun toplumsal olduğunu vurgulaması, onun kuramını sosyolojik kılan önemli bir özelliktir (Taylor v.d, 1981:92). Kuramın, suçun araştırılmasında 'sosyal baskı' kavramını önemsemesi ve suç olgusunun köklerini içgüdülerden çok, sosyal sistemde aramış olması önemlidir (Conklin,1989:208).

Buradaki suç ve sapma davranışları kinci vandalizm ile açıklanabilir. Göç ile kente gelen veya sosyo-ekonomik yönden alt seviyede bulunan bireyler istek ve amaçlarını gerçekleştiremedikleri zaman bir engellenme duygusu yaşamaktadırlar. Bu engellenme duygusuyla hareket eden birey bu duygudan kurtulmak için hırsızlık yapabilir ya da gerek kamu gerekse özel bir mala saldırganca davranışta bulunma eğilimi içinde olabilir. Burada birey kendisine karşı yapıldığını düşündüğu gerçek ya da hayali haksızluğın intikamını alırcasına davranışlarda bulunabilir.

Merton, bireyin sosyal yapıdaki konumu ile bu konumda yaşanan gerilim arasındaki ilişkinin niteliğini belirtmek için bireysel uyum tiplerinden oluşan bir davranış modeli geliştirmiştir. Bu uyum modelinde davranış kalıpları, kültürel amaçlar ile bu amaçların gerçekleşmesini olanaklı kılacak kurumsal araçlar arasındaki uygunluk düzeyine göre belirlenmiştir. Merton (1968)'un geliştirdiği bu beş uyum tipi özetle şu şekilde belirtilebilir:

a)Uyumluluk: Bireylerin, hem kültürün tanımladığı amaçları ve hem de bu amaçları gerçekleştiren yolları kabul ettikleri durumu belirten davranış kodudur. En yaygın uyum modelidir.

b)Yenilikçilik: Bireyler bazı durumlarda toplumda genel kabul gören amaçları kabul etmelerine rağmen, söz konusu bu amaçları yasal yollardan gerçekleştirme imkânları/yolları sınırlı olduğu için yeni yollar keşfederler. Bu kategori içerisinde değerlendirilebilecek bireyler amaçlarını gerçekleştirmek için, hırsızlık veya zimmete para geçirmek gibi bazı suçlar işleyerek, araçsal olarak toplumda kurumsallaşmış bazı normların dışına çıkmaktadırlar.

c)Şekilcilik: Bu davranış modeli, daha önceden belirledikleri amaçlarını gerçekleştirmekten vazgeçenleri ve o andaki yaşam biçimlerine kendilerini bırakanları tanımlamaktadır. Bunlar, kurallarına göre oynarlar. Bu grupta yer alanların, kurumsallaşmış normlara uyumları devam ettiği için bunların davranış biçimlerinin sapma olup olmadığı veya yabancılaşma sayılıp sayılmayacağı tartışılmaktadır.

d)Geri çekilme: Toplumda genel kabul gören toplumsal amaçlar ve yollar açısından yabancılaşan bireyleri tanımlayan bir davranış biçimidir. Geri çekilme davranış kalıbı, serserilik/boş gezme, alkolizm ve uyuşturucu bağımlılığı gibi, toplumu terk etme ve yabancılaşma şeklinde kendini dışa vurur. Merton bu davranış biçiminin, yasal yollardan amaçlarını gerçekleştirmek için yoğun çaba gösterdikleri halde genelde başarısız olan bireylerde daha çok ortaya çıktığını belirtmektedir. Geri çekilenler olarak tanımlanan bu kategorideki bireyler, bir anlamda yaratıcı ve mücadeleci kimliklerini de terk etmişlerdir. Bu görüşlerin dile getirildiği 1938'li yıllarda, bu davranış biçimi en düşük uyum modeliyken, günümüzde bu davranış biçiminin yaygın bir tarz olmaya başladığını görmek dikkat çekicidir.

e)İşyan: Kültürel amaç ve yolları ret etmenin yanı sıra devrimci bir tutumla yeni amaç ve yolları yaratma amacını güdenleri tanımlayan bir davranış modelidir. Bir anlamda bu davranış biçimi, yeni bir düzenin oluşabilmesi için önceki kurumsal yapının değişimini öngörmektedir (İçli, 1998:74-75).

Gerilim kuramı, sonraki dönemlerde geliştirilen kuramlar üzerinde önemli etkiler yapmış olmasına rağmen, günümüzde suçluluğun açıklanmasında kültürel değerlerin önemini ihmal etmesi, daha çok alt sınıfa mensup gençler arasındaki yüksek suçluluk oranları üzerine odaklanması ve orta ile üst sınıfa ilişkin suçluluk oranını ihmal etmiş olması ile ciddi olarak eleştirilmektedir.

Suç ile ilgili olarak diğer bir kuram da Alt- Kültür Kuramıdır.

3. Alt-Kültür Kuramları

Alt kültür kuramlarını genel olarak, çocuk veya gençlerden oluşan çeteler içerisinde yer alan alt sınıfa mensup bireylerin, sapma ve suçluluk durumları üzerine odaklanmış kuramlar olarak görmek mümkündür. Özellikle 1950'li yıllarda, alt kültürel kuramların kriminolojik araştırmalarda, önemli ölçüde boy gösterdiği dikkat

çekmektedir. Bu kuramların, suç olgusunu alt sınıfa özgü bir olgu olarak görmesi, gerilim kuramı ile olan bir benzerliği oluşturmaktadır. Bu kuramların her ikisi de, suç olgusunu sınıf temelinde analiz ettikleri için ‘suçluluğun alt-sınıf temelli kuramları’ olarak da nitelendirilmektedir. Ancak her iki kuramın bu benzerliklerine rağmen, alt-kültür kuramlarının suç araştırmalarında alt-kültürün önemine dikkat çekmesi açısından diğer kuramdan önemli ölçüde farklılaşmaktadır.

Alt-kültür kuramlarının temel özelliklerinden biri, suç olgusunu grup ve çete ortamlarında döllenmiş veya ortaya çıkan bir davranış tarzı olarak ele almış olmalarıdır. Bu nedenle alt-kültür kuramları suçluluğun; gruplar, çeteler, akranlar ve onları çevreleyen yaşamlardan güçlü bir şekilde etkilendiğini varsaymaktadır (Shoemaker, 190:114).

Çoğu vandalist eylemin, yeterli düzeyde ve sağlıklı bir kimlik duygusu kazanamamış ve çete gruplarına katılarak kimlik kazanma adına grupla birlikte saldırganca davranışlarda bulunma eğilimi olan gençler tarafından gerçekleştirilmesi dikkat çekicidir.

Alt kültür kuramlarının önde gelen temsilcileri arasında; Cohen, Cloward ve Ohlin, Miller ve Wolfgang gibi isimler bulunmaktadır. Cohen’ın geliştirdiği kurama göre; alt sınıfa mensup olan gençler, okulda görece daha çok başarısız olma eğilimini gösterirler. Alt sınıfa mensup bireylerin düşük okul performansları, suçlulukla ilintili bir etkidir. Çocukların düşük okul performansları çoğunlukla, okul sistemi içerisinde yer alan egemen orta sınıfın değerleri ile alt-sınıf sınıf gençliğinin değerleri arasındaki yaşanan çatışma ile ilişkilidir ve alt-sınıf erkek suçluluğu büyük ölçüde, bir çete bağlamında, kısmen pozitif bir benlik geliştirme aracı ve anti-sosyal değerleri besleyen bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır (Shoemaker, 1990:116). Bu varsayımlar, alt kültürlerin genelde; sınıf farklılıklarından, ebeveynlerin durumlarından ve okul standartlarından kaynaklandığını öngörmektedir. Cohen’e göre, bir ailenin sahip olduğu sosyal konumu, onların çocuklarının yaşam boyunca karşı karşıya gelecekleri temel sorunların kaynağını oluşturmaktadır. Alt sınıfa mensup ebeveynlerin, çocuklarını orta sınıfa girecek şekilde sosyalleştirmemeleri ve okul sisteminin genelde orta ve üst sınıfın değerleri/beklentileri çerçevesinde

oluşturulmuş olması; alt sınıfa mensup çocukların, orta sınıfa karşıt bir yapılanma içine - çete oluşumları gibi - girmelerinde etkili olmaktadır.

Cohen (1955), bir değer ve yaşam biçimi olarak ele aldığı suçluluk alt kültürünün, egemen kültürden farklılaşan bir kültürel özelliğe sahip olduğunu belirtir. Ona göre bu kültürün ayırt edici özellikleri şunlardır: Birincisi faydacı olmamak: Çete üyeleri örneğin; çalma eyleminde olduğu gibi, her zaman ihtiyaç duydukları için çalmazlar, bazen de eğlence olsun diye çalma eylemini gerçekleştirmektedirler. İkincisi kötü niyetlilik: Suçlular, başkalarını rahatsız etmek, iyi çocukları korkutmak ve öğretmenleri dinlememek veya alay etmekten zevk alırlar. Bu tür eylemler arabaların lastiklerini kesmek, tren yollarına taş koymak gibi gerçekleştirilen kötü niyetli vandalizm eylemleridir. Üçüncüsü negatiflik: Suçlular gerçekleştirdikleri davranışlar ve deneyimledikleri yaşam biçimi açısından olumsuzlanmaktadır. Dördüncüsü çok yönlülük: Suçlular, farklı türde suçları işleyebilmektedirler. Beşincisi kısa süreli hedonizm: Uzun erimli olmayan istek veya arzuları gerçekleştirmeyi hedeflemektedirler. Altıncısı bir grup otonomisine sahip olmak, çete üyeleri diğerlerine karşıt olarak kendi gruplarına bağlıdırlar ve ailelerinin, onları kontrol etmelerine izin vermezler. Yedinci olarak işçi sınıfına mensup olmak ve son olarak erkek olmak (akt.Beirne ve Messerschmidt;1991:398-399)

Cohen, suç alt -kültürünün; alt ve orta sınıf kültürü arasındaki çatışmanın bir sonucu olarak ortaya çıktığını belirtmektedir. Ona göre, alt sınıfa mensup çocuklar, bir statü arayışı olarak, orta sınıfa mensup olan çocukların amaçlarını, yaşam biçimlerini gerçekleştirmeye çalışırlar. Ancak, alt sınıfa mensup ailelerinin çocuklarının bu hedeflerini, toplumsal olarak kabul edilir bir yolla gerçekleştirmeleri oldukça güçtür. Çünkü içinde buldukları sınıfsal ve ekonomik konum, buna imkan tanımamaktadır. Bu güçlük, bireylerde bir statü engellemesi yaratmaktadır. Bu durum da, çocukların, kendilerine olan güvenlerini kaybetmelerine ve karşıt bir tepki geliştirmelerine yol açarak, suçluluk alt kültürünün ortaya çıkmasında etkili olmaktadır. Bu sınıfa mensup çocuklarının, bu kültür ile olan etkileşim düzeyleri arttıkça, onların bu davranış kalıplarını içselleştirmeleri de o denli gerçekleşmesi kolaylaşmaktadır. Böylelikle Cohen, suçluluk alt kültürünü, bir karşıt tepki biçiminde ortaya çıktığını belirtmektedir (Williams ve McShane,1999:115-116;). Bu

nedenle okul, alt sınıfa mensup çocuklarının temel statü problemleriyle ilk yüzleştikleri kurum olmaktadır. Okulların vandalist eylemlerin sıkça karşılaşıldığı mekanlar olması bu bakımdan şaşırtıcı değildir. Öğrenci konum problemini vandalist eylemlerle dışa vurmaktadır.

Cloward ve Ohlin'in ortaya koyduğu ikinci yaklaşım ise, 'Ayrımcı Fırsatlar Kuramıdır' dir. Cloward ve Ohlin, Cohen gibi suçluluğu statü engellemesinin sonucu olarak görmektedirler. Ayrımcı Fırsatlar Kuramının varsayımları şu şekilde özetlenebilir: Ekonomik arzuların bloke edilmiş olması bireylerde düşük bir benlik ve genel bir engellenme hissine yol açar ve bu engellemeler, özgül çete ortamlarında suçluluğa yol açar (Shoemaker; 1990:124). Daha açık bir ifade ile belirtirsek, mevcut fırsat yapısının bloke edildiği ortamlarda bireyler kendi başarıları için meşru olmayan yollara yönelecektir. Aynı şekilde ekonomik arzuların meşru yollardan karşılanmasının bloke edilmiş olması zayıf bir benliğe yol açarak, bireyin suça yönelmesinde etkili olmaktadır. Burada engellenme, bir suçluluk nedeni olarak ele alınmaktadır (Vito ve Holmes,1994; 167).

Görüldüğü gibi Cloward ve Ohlin tarafından geliştirilen ayrımcı fırsatlar kuramı, Cohen ve Merton'un yaklaşımlarının bir araya getirilmesi veya birleştirilmesinden oluşmuştur. Merton suçluluğu, bireylerin toplumsal olarak kabul edilen amaçlara ulaşma çabalarının toplumda eşit olarak dağıtılmamasının sonucu olarak görürken, Cohen de büyük ölçüde, statü artırma/fazlalaştırma arayışının bir sonucu olarak görmektedir. Cloward ve Ohlin ise, çete üyelerinin her iki tarzı da denediklerini ileri sürmektedirler. Bir anlamda onlara göre, ayrımcı fırsatlar hem meşru hem de gayri meşru bir nitelik taşıyabilmektedir (İçli, 2003:533)

Cloward ve Ohlin (1960)'e göre, sapkın veya suç alt kültürü, üç biçimde ortaya çıkmaktadır:

Birincisi, Kriminal alt-kültürü: Hırsızlık, şantaj ve gayri meşru yollardan suç işlemeyi tanımlayan bir kültürel biçimdir. Bu kültür, temel olarak organize suç modellerini içermektedir. Bu suçu işleyenler, rasyonel olarak ekonomik bir kazancın peşindedirler ve aynı zamanda suç işlemeyi bir kariyer/meslek olarak görmektedirler.

İkincisi, Çatışma alt-kültürü: Çatışma alt-kültürü, şiddetin manipülasyonu ile belirlenen çatışma alt-kültürüne gönderme yapmaktadır. Bu kültür; şiddete özgü

kodların veya davranış biçimlerinin yaygın olarak varlığını sürdürdüğü bölgelerde ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle göçmenlerin yerleştikleri yeni yerleşim yerleri ile farklı etnisite, din ve ırktan toplulukların bir araya gelerek oluşturduğu heterojen yapılar, bu kültürün oluşumu için uygun koşullar içermektedir.

Üçüncüsü, Geri çekilmeci alt kültür: Uyuşturucu kullanma şeklinde ortaya çıkmaktadır. Geri çekilmeci alt-kültürü, bireyin toplumdan kaçışını tanımlamaktadır ve bu kaçış büyük ölçüde uyuşturucuya kendini verme şeklinde somutlaşır. Aynı şekilde bu kültür biçimi, hem kriminal hem de çatışma alt kültürlerinde yaşanan çifte başarısızlıkları da tanımlamaktadır (Vito ve Holmes,1994:167).

Diğer bir alt kültür kuramcısı da, Miller'dir. Miller, diğer alt kültür kuramcılarının iddia ettiği gibi, çocuk suçluluğunun; orta sınıfa özgü olan değer sistemine bir tepki olarak ortaya çıkmadığını belirtmektedir. Ona göre, alt sınıfın değerler sisteminde bizzat suçluluğa ilişkin kültürel unsurlar vardır. Bir anlamda Miller; suçluluğu, düşük sınıf kültüründe kökleşmiş değer ve normların bir sonucu olarak görmektedir.

Miller (1958), alt sınıf değer sistemi yaklaşımın açıklamak için de 'odak ilgiler' kavramını geliştirmiştir. Bu odak ilgiler, şu şekilde belirtilebilir: Bela olma, sert veya kaba olma, aç gözlü olma, heyecan arama, kadercilik ve özerklik (bağımsız olma isteği) (Siegel, 1989:167-168; Conklin, 1989:218). Miller'e göre, alt sınıfa mensup çocukların yetiştirilmelerinde, babanın bu süreçte aktif olarak rol almamasının, onların sapkın gruplar ile temas kurmalarında etkili bir neden olmaktadır. Çünkü ev ortamında gerekli ilgiyi göremeyen çocuklar, sonuç olarak evde reddedilen statülerini sokakta elde etme çabası içine girmektedirler. Sokakta olmak da, onları suç işlemeye eğilimli kılan önemli bir etken olmaktadır. Özellikle gelişim açısından kritik bir evre olan ergenlik çağında evde yeterli ilgi ve desteği bulamayan gencin çete grupları içine girerek vandalist eylemlerde bulunması şaşırtıcı değildir.

Suçluluk ile kültürel değerler arasındaki ilişkinin önemini vurgulayan diğer bir kuram da, 'şiddet alt-kültürü' yaklaşımıdır. Bu yaklaşım ilk olarak, Wolfgang ve Ferracuti tarafından geliştirilmiştir. Daha çok şiddet olgusunu açıklamaya teşebbüs eden bu kuram; kültür çatışması, ayırıcı birleşenler ile kültür, sosyal ve kişilik

sistemleri gibi çok sayıda yaklaşımları içermektedir (Williams ve McShane,1999:123-124).

Wolfgang 1945 ve 1952 yılları arasında adam öldürme ile ilgili yaptığı araştırmada, adam öldürme suçunun bir kültürel temele sahip olduğu bulgusunu elde etmiştir. Bu araştırma, şiddet davranışını işleyenlerin deneyimledikleri yaşam biçimlerinin, egemen kültürel yapıdan farklılık arz ettiğini ortaya koymuştur. Çünkü, şiddete başvuranların sahip olduğu kültür yapı, şiddet kodlarını içeren bir nitelik taşımaktadır (Wolfgang ve Ferracuti, 1967:152). Özetle şiddet alt-kültürü, bireyler arasında var olan sorunun/sorunların, şiddet eylemleri ile çözülebileceğini öngörmektedir. Şiddet alt-kültürünün egemen olduğu toplumsal yapılarda, şiddet kullanmak istemeyen bireyler, akranları tarafından dışlanma riskiyle karşı karşıya gelmektedirler. Çünkü alt-kültür grupları içerisinde şiddete başvurmak 'kişisel bir onur' gerekçesi olarak görülmektedir. Ülkemizde pek çok saldırgan davranışların şiddet alt-kültürü ile beslendiği söylenebilir. Suç kuramları ile ilgili bir diğer kuram da Sosyal Öğrenme Kuramıdır.

4. Sosyal Öğrenme Kuramları

Kriminolojide önemli veya etkili kuramlardan biri de, sosyal öğrenme kuramıdır. Bu kuram, suçluluğu 'öğrenme' faaliyetinin sonucu olarak görmektedir. Sosyal öğrenme kuramı özellikle, bireylerin anti-sosyal akran grubu ile etkileşime girmelerini, onların suç işlemeye eğilimli hale gelmelerinde temel bir risk faktörü olarak görmektedir.

Diğer bir ifade ile sosyal öğrenme kuramı; suçun oluşumunu, kriminal eylemlere ilişkin norm, değer ve davranışların öğrenilmesi ile ilintili bir süreç olarak ele almaktadır. Bu kuram, hem yasadışı davranışa ilişkin suç değerlerinin rasyonelleştirmesini hem de suç tekniklerinin öğrenilmesini birlikte içermektedir. Sosyal öğrenme kuramı; ayırıcı birleşenler, ayırıcı pekiştirme ve nötrleştirme teorisi gibi bünyesinde üç yaklaşımı barındırmaktadır (Siegel, 1989:192).

Sosyal öğrenme kuramının kökeni, G. Tarde'nin geliştirdiği, 'taklit yasaları' na kadar uzanmaktadır. Bu yasalara göre bireyler, yakın temas içinde buldukları bireyleri veya grupları taklit ederler (Siegel,1989:192; Vito ve Holmes;1994:180-181). Örneğin, telefon kulübesinin jetonu yutması nedeniyle bir babanın kulübeyi

yumruklaması ve bunu gören oğlunun başka bir zamanda benzer davranışı tekrarlaması sosyal öğrenme sonucunda ortaya çıkan vandalist bir eylemdir. Yine okulda veya sokakta küçük yaştaki çocukların büyüklerinden etkilenmeleri ve onları model olarak benimsemeleri sonucunda bir önceki kuramda da belirtilen şiddet alt-kültürünün etkisiyle bireyler şiddet ve saldırganlığı toplumsallaşma sürecinde öğrenmektedirler. Bu öğrenmeyle birlikte vandalist eylemlerin de tohumlarının atıldığı söylenebilir.

Sosyal öğrenme kuramı, modern toplumlardaki şiddet davranışlarının kaynakları olarak aile yapıları, çevresel deneyimler ve kitle iletişim unsurlarını görmektedir (Siegel, 1989:140; İçli,1998:100). Bu kuram açısından bakıldığında; aileye ilişkin sorunlar (aile parçalanması, ebeveynlerin suçluluk durumları, otorite yapıları, ebeveynlerin çocuklarıyla ilgilenme durumları v.b), şiddet görüntülerinin kitle iletişim araçlarındaki yaygınlık düzeyi, anti-sosyal veya suçlu akran grubunun varlığı gibi faktörler bireylerin suçlu olma süreçlerinde etkili unsurlar olarak ele aldığı görülmektedir. Sosyal öğrenme kuramı başlığı altında ele alınan ayırıcı birleşenler kuramı, Sutherland (1939, 1947) tarafından geliştirilmiştir. Sutherland suçluluğu, bireylerin kriminal değer ve normlar ile temasları sonucunda öğrendiklerini diğer bir deyişle, sosyal etkileşim kalıplarıyla açıklamaktadır. Ancak Sutherland, sadece suçlularla bir araya gelme koşulunun suçlu davranışının oluşması için yeterli görmemektedir. Çünkü ona göre, suçun oluşumunda; suçlu gruplarla olan ilişkinin sıklığı, süresi, önceliği ve yoğunluğu da önemlidir (Ellis,1987:61-62). Bu yaklaşımı ile Sutherland, bireyler arası etkileşim kalıplarının içeriklerinin de bireyler bazında farklılaştığını belirtmiş olmaktadır. Görüldüğü kadarıyla; ayırıcı birleşenler kuramı, bireyin suçlu yapısını, çevresel bir bağlamda gelişen ilişkisel nitelik ve nicelik biçimi ile açıklamaktadır.

Bu nedenle öğrenme kuramına göre suç, ne düşük zeka düzeyi ilintili olarak doğuştan getirilen biyolojik veya bireysel bir özellik, ne psikopat veya kişilik bozukluğu ile bağlantılı psikolojik veya psikiyatrik bir faktör ve ne de yoksulluk gibi ekonomik unsurlardan kaynaklanan bir olgudur. Suç kültürel bir etkilenim çerçevesi içerisinde bir öğrenme faaliyeti olarak ortaya çıkmaktadır (Siegel,1989:193, Conklin,1989:275; Ellis,1987:61). Bu nedenle bu kuram, sosyalleşme teorisi olarak da nitelendirilmektedir.

Öğrenme kuramları başlığı altında ele alınan diğer bir kuram da, Burgess ve Akers tarafından geliştirilmiş olan ayırıcı güçlendirme veya pekiştirme teorisidir. Bu kuram ayırıcı birleşenler teorisinden daha geniş bir içeriğe sahiptir. Akers (1985) sosyal çevre etkenini, suçluluğun önemli bir pekiştireni olduğunu belirtmektedir. O ayrıca, sosyal davranışların sosyal etkileşim sürecinde öğrenildiğini ileri sürmektedir. Onun geliştirdiği kurama göre; insanlar hem sapkın davranışları, hem de bunlara ilişkin tanımları, koşullanma aracıyla doğrudan veya taklit yoluyla dolaylı yollardan öğrenmektedirler. Aynı şekilde öğrenilen davranış, pekiştirme ile güçlendirilebilir veya ceza ile zayıflatılabilir (Williams III ve McShane,1999:221).

Diğer önemli bir sosyal öğrenme kuramı da, nötrleştirme veya sapkınlığın etkisizleştirilmesi teorisidir. Bu kuram, Matza ve Sykes'in çalışmaları ile ortaya çıkmıştır. Nötrleştirme teorisine göre; bireyler ne tümüyle dış faktörler tarafından ne de sahip oldukları özgür iradeleriyle suç işlemektedirler. Yani bireyler suç işlerken; ne tümüyle sınırlanmış ne de tümüyle özgürdürler (Hagan,1991:184). Bu kuram, suçun oluşumunda bireylerin başvurdukları haklılaştırma veya rasyonelleştirme tekniklerini/stratejilerini içermektedir. Kurama göre kullanılan teknikler şunlardır: İlk olarak suçun sorumluluğunun yadsınması: Burada birey suç işleme gerekçesi olarak; sorunlu aile yapısını, fakirlik durumunu, tesadüfen suçu işleme gibi kendisinin dışındaki faktörleri göstermektedir. İkincisi suç eyleminden doğan zararların yadsınması: Suçlular, gerçekleştirdikleri sapkın davranışın haklı yanlar taşıdığını ileri sürerek, illegal davranışları rasyonalize etmektedirler. Üçüncüsü suç mağdurunun yadsınması: Burada da suçlular işledikleri suçun, her hangi bir mağduru olmadığını belirterek, eylemlerinin haklılığını ileri sürmektedirler. Dördüncüsü yargılayanların yargılanması: Suçlular, kendilerini yargılayanların, kendilerinden daha suçlu olduklarını iddia ederek yansıtma mekanizmasını kullanmaktadırlar. Son olarak yapılan işin ulvi bir amaç için yapıldığının düşünülmesi: Suçlu birey, toplumun kuralları ile akran grubuna olan bağlılığın gerekli kıldığı beklentiler karşısında bir ikilem yaşadıklarını iddia etmektedirler. Ancak sonuç olarak, akran grubunun istek ve beklentileri, toplumun kurallarını öncelemektedir (Siegel, 1989:197-198; Hagan, 1991:184). Kısacası, nötrleştirme teorisi suçluların; “onu, yapmak istemedim”, “gerçekten hiç kimseyi incitmek istemedim”, “herkes kusuru ben de bulmaktadır”, “kendim için yapmadım” şeklinde

bahaneler geliştirerek, hukuk dışı değer ve normları rasyonelleştirmeye çalışırlar (Siegel, 1989:198). Örneğin yaptığı eylemin suç olduğunu bilmeyebilir. Oyunsu vandalizm gibi.

Bu kuramın; aile yapıları, çevresel deneyimler ve kitle iletişim unsurlarının, bireylerin suç işlemleri üzerindeki etkisinden söz etmesi önemlidir. Bundan ayrı olarak kuramın, suçlu akran grubunun ve sosyalleşme biçiminin de suç davranışının meydana gelmesindeki etkisine olan vurgusu da dikkate değerdir. Suç kuramlarından bir diğeri de Sosyal Kontrol Teorisi'dir.

5. Sosyal Kontrol Kuramı

Sosyal kontrol kuramına ilişkin yaklaşımlara ilk olarak Durkheim'in çalışmalarında rastlamak mümkündür. Kuramın diğer öncüleri arasında Albert J. Reiss , Jackson Toby, F.Ivan Nye ve Walter C. Reckless gibi isimler vardır. Kontrol kuramının modern anlamdaki öncüleri ise Hirschi ve Gottfredson'dur.

Sosyal kontrol kuramı suç olgusunu, bireylerin toplumsal değer ve normlara olan bağlılık düzeyleri açısından ele almaktadır. Bu teoriye göre bireylerin; aile, okul, din ve arkadaş gibi geleneksel kurum veya unsurlara bağlılık düzeylerinin güçlü olması, suçlulukta engelleyici bir işlevi görmektedir. Benzer biçimde; söz konusu geleneksel kurumlara olan bağlılık düzeylerinin zayıflığı ölçüsünde de, bireylerin suç işleme olasılıkları artmaktadır. Bu kuramda, 'uyum' kavramı merkezi bir öneme sahiptir. Fonksiyonalist yaklaşımın popüler olduğu dönemde, sosyal kontrol kuramının suç olgusunu, bireylerin toplumsal ve kurumsal uyum kavramı üzerinden analiz etmesi, kuramın fonksiyonalist bakış açısından önemli ölçüde etkilendiğinin önemli bir göstergesidir.

Sosyal kontrol kuramının varsayımlarına bakıldığında, kuramın insan davranışının denetimi ve bu denetimle ilintili olan kurumsal süreç ve unsurlar üzerinde odaklandığı görülmektedir. Diğer bir anlatımla, sosyal kontrol kuramı suçluluğu açıklarken; bireylerin toplumdaki değer, norm ve kurumlara olan bağlılığını ve bu bağlılıkla oluşan sosyal denetim olgusunu temel almaktadır. Birey veya toplum üzerinde söz konusu sosyal denetimin başarısızlığı veya yetersizliği, bu kuram açısından suçluluğun önemli bir nedeni olarak görülmektedir. Bu nedenle, 'sosyalleşme' ve 'uyum', kontrol kuramının iki önemli kavramını oluşturmaktadır.

Bireylerin geleneksel değerler ve kurumlar karşısındaki konumlanma biçimleri ve düzeyleri de önemli ölçüde, sosyalleşme ile ilintili olmaktadır. Vandalist eylemlerin kırsal bölgelere oranla kent ortamlarında daha fazla görüldüğünü söylemiştik. Kırsal kesimde birey üzerinde toplumsal denetim unsurları daha fazladır. Kent ortamında toplumsal denetimin yetersizliği, geleneksel kurum ve unsurlara bağlılığın zayıf olması gibi etkenlerin vandalist eylemleri doğurduğu söylenebilir.

Sosyal kontrol kuramı; çocukluk dönemlerinde yeterli içsel denetiminin gelişmeyişi veya içsel denetim mekanizmasının sonradan işlevselliğini yitirmesi ile aile, arkadaş, okul ortamlarında kazanılan sosyal rollerin birbiriyle çatması veya öğrenilen davranışların karışıklık arz etmesi gibi faktörlerin, bireyin suç veya sapkın tutum geliştirmesinde etkili olduğunu öngörmektedir (Williams III ve McShane,1999:191).

Hirschi (1969), bireyin topluma olan bağlılığını dört unsur üzerinden analiz etmektedir. Bağlılık, taahhüt, katılma ve inanç. Buna göre; yeterli düzeyde bağlılığın olmaması (özellikle ebeveyn ve okula), yetersiz düzeydeki taahhüt, özellikle eğitimsel ve mesleksi başarı, izcilik ve sportif oluşumlar gibi geleneksel aktivitelere yetersiz katılma ve özellikle ahlak ve hukuka olan inancın yetersizliği, suçlulukta etkili etmenlerdir (Adler v.d, 1995:162-163).

Aynı şekilde Gottfredson ve Hirschi, suçluluğu ‘düşük benlik denetimi’ kavramı ile açıklamaktadırlar. Onlara göre düşük benlik denetimi, yetersiz yetişme tarzıyla alakalıdır. Yetersiz düzeyde sosyalleşen bireyler, düşük bir benlik denetimine sahip oldukları için, suç işlemeye daha eğilimli olmaktadır. Düşük benlik denetimi de özetle; içgüdüsellik, duygusuzluk, fiziksel risk alma, kısa görüşlülük, sözel beceri yetersizliği maceraya düşkünlük, suç mağdurlarına karşı kayıtsızlık (acı ve ızdıraplara ilgisizlik), düşük düzeyde bir performans, bencillik, evlilik, iş ve arkadaş edinme gibi alanlardaki istikrarsızlık ve şiddete eğilimli olmak gibi faktörlerle yakından ilintilidir (Gottfredson and Hirschi, 1996:39-41).

Sosyal düzensizlik ile sosyal kontrol kuramlarının suç ve suçluluğu, sosyal denetimdeki yıkılma veya sosyal denetimin zayıflaması ile açıklamaları, her iki kuramın da ortak özelliklerini oluşturmaktadır.

6. Damgalama Kuramı

Damgalama veya toplumsal reaksiyon kuramı, 1960'lı yıllarda suç ve suçluluk çözümlerinde dikkat çeken ve kısa sürede belirli bir popüleriteye ulaşan ender kuramlardan biridir. Damgalama kuramı; bireylerinin etiketlenmelerinin onların suç işleme süreçleri üzerinde etkili olduğu varsayımı üzerine oturmaktadır. Çünkü bu kurama göre, bireylerin sapkın veya suçlu olarak etiketlenmeleri, onların toplumdan dışlandıkları yönünde bir duyguya kapılmalarına yol açmaktadır. Bu dışlanma duygusu da, onların suçlu gruplarla ilişkiye girmelerinde etkili olmaktadır. Örneğin, okullardaki vandalizm eylemleri ile ilgili olarak, okulda yaramaz olan öğrencilere öğretmenlerin ve diğer öğrencilerin etiketleme yapmaları ve sürekli yaramazlık yaptıkları gözüyle bakmaları sonucunda bu öğrencilerin vandalist eylemlerde bulunma olasılığını da arttıracaktır. Bir süre sonra bu öğrencilere, kendi yaptıkları eylemler normalmiş gibi gözükmeye başlar.

Damgalama kuramının suç olgusuna yaklaşım biçimi, önceki kuramlardan temelde bir ayrışmayı temsil etmektedir. Bir anlamda önceki kuramlar; 'birey niçin suç işlemektedir' sorusuna odaklanırken, damgalama kuramı da, 'niçin belirli davranışlar sapma olarak tanımlanmaktadır?' sorusuna yanıt arama çabası içinde olmaktadır (Marshall, 1999:212). Damgalama kuramı özellikle, davranışların yasadışı ve yasal sınırlarını belirleyen kuralları ve hukuk sistemini sorgulamaktadır. Bu sebeple kuram, suç işleyen birey üzerinde değil, kuralları koyanlar üzerinde odaklanmaktadır. Genel olarak bakıldığında, damgalama teorisinin yanıtını aradığı iki temel soru vardır: Toplumsal olarak sapma nasıl oluşmaktadır veya kuralları kim koymaktadır? Bireyin etiketlenmesinin, onun davranışları üzerinde nasıl bir sonuca yol açmaktadır? (Kızılcılık, 1996:150).

Damgalama yaklaşımının öncülerinden olan Becker'e göre suç olgusu, toplumda egemen sınıf veya güçlü konumda olanların çıkarsal öngörülerini çerçevesinde inşa edilen bir tanımlama biçimi ile ilintilidir. Bu yaklaşım, suçun bir davranışsal özellik olmaktan çok, hukuksal bir tanımlamayla alakalı bir olgu olduğunu göstermektedir. Yani Becker'e göre bazı sosyal gruplar, sapkın olarak etiketlenmede kullanılabilecek bazı kuralları koymakta ve bireylerin bu kurallara olan uyum durumlarına göre, onları sapkın veya uyumlu bireyler biçiminde damgalamaktadırlar (Vito ve Holmes,1994:189-192; Marshall,1999:212; Kızılcılık, 1996:150). O halde Becker'e

göre, suçlu ile suçlu olmayan arasındaki fark, suçlunun sadece etiketlenmiş olmasıdır (Walklate, 1998:24-25). Becker'in bu bakış açısından hareket edildiğinde, suçlu bireylerden çok, kural koyucuların suçlu görülmesi gerekmektedir. Aslında suçun bir tanımlama biçimi olarak ele alınmasını gerektiren bazı durumların olduğu bir gerçektir. Örneğin, bazı ülkelerde, esrar kullanımı veya homoseksüellik gibi daha önceden suç eylemleri olarak kabul edilen bazı davranışların günümüzde suç kapsamından çıkartılması, suçun görece bir tanımlama biçimi olduğunu göstermektedir. Aynı şekilde, ülkeler/toplumlar bazında suç eylemlerinin farklılaşması da (örneğin, bir ülkede alkol kullanma bir suç eylemi olarak görülürken, başka bir toplumda suç olarak görülmez) bunun bir örneğini oluşturmaktadır.

Becker; "hangi davranışın sapma davranışı olarak alınacağı, o davranışı kimin yaptığına bağlıdır" (akt. Kızılcılık, 1996:153) demekle, suçun sınıf temelli bir nitelik arz ettiğini vurgulamış olmaktadır. Örneğin üst veya orta sınıfa mensup olan gençlerin tutuklanmaları, alt sınıfa kıyasla daha düşük bir oranı teşkil etmektedir. Giddens, bu olayın nedenini şu şekilde açıklamaktadır: Üst sınıfa mensup bireylerin çocukları tarafından işlenen her hangi bir hırsızlık olayı, polis veya mahkemeler tarafından masum çocuk oyunları olarak görülürken, alt sınıfa mensup bireyler tarafından veya yoksul bölgelerde işlenen bu eylemler, hırsızlık olayları olarak görülerek, bu yönde işlem yapılmaktadır (Giddens, 2000: 189). Örneğin, toplumda gecekondu bölgesinde yaşayanların suç işlemeye daha fazla eğilimli oldukları yönündeki genel anlayışın nedeni de etiketleme sonucu oluşmuş bir değer yargısıdır.

Bu kuramın diğer bir temsilcisi olan Lemert ise, sapmayı birincil ve ikincil sapma şeklinde ayırmıştır. Ona göre, bireyin ilk norm ihlali olarak görülen birincil sapma, geçici bir durumu betimlemektedir. Bu normals ihlal, bireyin suçlu bir kimlik kazanmasını sağlayan bir sapma olarak görülmez. Bireyin gerçekten suçlu bir kişiliğe dönüşmesi, ikincil sapma ile oluşmaktadır. Çünkü ikincil sapmada, bireyin sosyal normlara olan tepkisi pekişmektedir. Damgalanan birey, sapkın alt-kültür gruplarıyla iletişime girerek, suçlu kültür etrafında yeniden sosyalleşmektedir. Ona göre gerçek suçluluk, aslında bu yeni sosyalleşme biçimiyle ortaya çıkmaktadır (İçli, 1998:113). O halde bu yaklaşıma göre; cezaevleri, ıslah evleri ve akıl hasta haneleri, sapkınlığı pekiştiren kurumlar olarak işlev görmektedir.

7. Rasyonel ve Rutin Eylemler Kuramı

Rasyonel kuramcılara göre suçlu davranış, iki temel birleşen sonucunda ortaya çıkmaktadır: 1. kişisel karar verme süreci ve 2. durumsal faktörler. Yani suçluluk, kişisel durum (paraya ihtiyaç duyma, kişisel değerler, suçlu deneyimlerini öğrenme) ile durumsal/ortamsal faktörlerin (hedefin ne derece korunduğu, insanların evde olup olmadığı ve suç işlenecek mekanların/semterin zenginlik veya elverişlilik düzeyi) birlikteliğini gerektiren bir eylemdir (Siegel, 1989:113). Vandalizmin nedenleri konusunda, aydınlatmanın yetersiz olmasının vandalizm eylemini tetikleyici bir unsur olduğu belirtilmiştir. Rasyonel eylemler kuramındaki durumsal etkenler ile aydınlatmanın yetersiz oluşu ve diğer mekansal özelliklerin vandalizmi doğuran sebepler olması bakımından örtüştüğü söylenebilir.

Rasyonel kuramlar suç olgusunu analiz ederlerken asıl vurguyu caydırıcılık ve ceza unsurlarına yapmaktadırlar. Bu nedenle rasyonel kuramlar, daha çok suçun engellenmesine yönelik politikaların oluşturulması veya önlemlerin alınması konularını içermektedirler. Bu çerçevede rasyonel yaklaşımlara göre, suçun engellenmesi şu unsurlarla ilintilidir: ‘Çok etkili bir adalet sistemi, daha fazla cezaevi ve sokaklarda daha fazla polis’ (Williams ve McShane, 1999:234). Bireyin özgür iradesine gönderme yapan bu kuramlar aslında, klasik teorinin yeniden gözden geçirilmiş modern versiyonları olarak görülmektedir.

Cohen ve Felson tarafından geliştirilen rutin eylem kuramı ise önemli ölçüde, Chicago okulunun varsayımlarından esinlenmiştir. Bu sebeple kuramı, suç ve suç mağduru oranlarını açıklayan ekolojik yaklaşımlardan biri olarak da görmek mümkündür. Bu kuram gündelik yaşamdaki rutin davranışlarda meydana gelen yapısal değişmelerin, suç davranışlarının meydana gelmesindeki etkisini konu edinmektedir (Bohm, 1997:80). Rutin eylem teorisi de, suç davranışını üç temel faktör ile açıklamaktadır: Birincisi motive olmuş suçlu (ergen çocuklar, işsiz birey, uyuşturucu bağımlılığı v.b). İkincisi uygun hedef/hedeflerin varlığı (ev ve arabaların kilitlenmemiş olması gibi) ve son olarak yeterli düzeyde koruma önlemlerin olmayışı (polis, ev sahibinin ve güvenlik sistemin, yeterli aydınlatmanın olmayışı) (Akers, 1999:27). Cohen ve Felson’a göre, suç olgusunun meydana gelmesi bu üç unsurun başarılı bir biçimde birlikteliğiyle mümkündür. Bu çerçevede onlar suçun, toplumdaki meşru fırsat yapısından ve bireylerin özgür yaşama eğilimlerinde

kaynaklandığını düşünmektedirler. Bu nedenle onlara göre, gündelik yaşama ilişkin bazı değişikliklerin yapılması, suç oranlarının azalmasında etkili olabilir. Suçun azaltılmasında temel bir görev de, potansiyel suç mağduruna düşmektedir. Bu çerçevede suç mağdurları, kendilerini kolay bir hedef olmaktan çıkarmaları gerekmektedir (Bohm, 1997:80).

Sokaktaki bir arabanın camlarının kırılması, rögar kapaklarının çalınması ya da bir kamu binasının duvarına yazı yazılması rutin eylemler kuramı ile açıklanabilir. Şöyle ki, bu eylemlerin çoğu işsiz ya da ergen gençler tarafından ve aydınlatmanın yetersiz olduğu, güvenlik önlemlerinin olmayışı gibi unsurların bir araya gelmesiyle gerçekleşmektedir.

Kuramın en belirgin özelliği, suç eyleminin analizinde durumsal faktörlerin önemini vurgulamış olmasıdır. Kuramın; bireyin suçluluk yönündeki motivasyonun, uygun hedefin varlığı ve güvenlik tedbirlerin azlığı gibi faktörlerin, suçlu davranışın meydana gelmesindeki etkisine yaptığı vurgu önemlidir. Bu perspektif açısından bakıldığında, bireyi suç işlemeye eğilimli kılan olumsuz faktörlerin ortadan kaldırılması, hedefin güçleştirilmesi veya güvenlik tedbirlerin arttırılması gibi önlemlerin alınması, suçun engellenmesi açısından önem taşımaktadır.

Bu kuramlar, suçluluğun açıklanmasında başvurulan temel kuramlar niteliğini taşımaktadır. Ancak, geleneksel sosyolojik suç kuramlarının her birinin, suçluluğun farklı yönlerini/boyutlarını analiz ettikleri görülmektedir. Bu nedenle geleneksel suç kuramlarının hiçi biri, suç ve suçluluk olgusunu bütüncül bir çerçevede çözümleyememektedir. Bu saptama, yeni suç kuramlarının veya modellerinin geliştirilmesi gerekliliğini de ortaya koymaktadır.

Özellikle geliştirilecek yeni kuramlar; suç işleyen bireylerin yapısını, suçun işlendiği mekansal özellikleri, toplumun veya ülkenin sosyokültürel, ekonomik, demografik, siyasal yapısını; suçla mücadele etme biçimini, kriminal hukuk yapısı ile suç mağdurlarının özelliklerini başarılı bir biçimde bir araya getirebilmeli veya uzlaştırabilmelidir. Daha açılımsal bir ifade ile belirtecek olursak, suçluluğu daha bütüncül bir düzeyde açıklayabilecek bir kuramın her şeyden önce; yerleşim yerinin niteliklerini, anomi, kültür, gerilim düzeyi, ekonomik (yoksulluk, eşitsizlik v.b) ve siyasal unsurlar gibi yapısal koşulları, bireyin kişilik, biyolojik ve zihinsel gibi

bireysel özelliklerini, bireyin kontrol düzeyini etkileyen geleneksel kurumlardaki (aile, okul, cemaat v.b) sosyalleşme biçimi/düzeyini, suçlu akran grubu veya suç çeteleri ile olan etkileşimin varlığını, suçla mücadele eden birimlerin yeterlilik/güvenirlilik düzeyini, ceza politikası ve suç mağdurlarının (tahrik edici yapısı, güvenlik tedbirlerinin yetersizliği v.b) özelliklerini birlikte içermelidir.

Özetle; geleneksel suç kuramlarının en belirgin özelliği, suçun parçalı kuram görüntüsünü sunmaları veya kapsamlı bir suç açıklamasından yoksun olmalarıdır. Bu da, suçluluğun açıklanması için yeni kuramların veya modellerin geliştirilmesi gereğini ortaya koymaktadır.

D. KENTİ SEVMEK ve BENİMSEMEK

Bir şeyi sevmek onu tanımakla başlar, sevgi aslında bilgiye dayanan bir olgudur. Çıkarlara dayanmayan bir kent sevgisinin sağlam kaynaklardan beslenebilmesi için kent ve onu oluşturan diğer argümanların insanın oluşumunda çok erken çağlarda yer alması gerekmektedir. Tüm insanların yaşamı köy, kasaba, şehir ve bunların yapıları, mekanları içinde geçmektedir. Oysa bunların ne olduğu ve özellikleri konusundaki bilgilerin sistemli bir şekilde diğer insanlara aktarımı çoğu zaman yapılmamaktadır. Öyle ki, bazen insanlar kullandıkları kent mobilyalarına ve kentteki dinlenme alanlarına gerekli özeni göstermemektedirler. Normal şartlarda kimse evindeki bir lambayı, arabasının camını bilerek ve isteyerek kırmaz ancak sokaktaki bir lambayı zevk için kırabilir. Vandalizmin nedenleri konusunda sahiplenmenin olmayışının vandalist eylemleri arttırıcı bir rol oynadığı belirtilmişti. İçinde yaşanılan alanlarda insanların kendisine ait olmasa bile, kullanımında olan alanları ve eşyaları kendi malı gibi sahiplenmeleri ve kullanmaları büyük önem taşımaktadır. Kentin insan ölçeğine indirgenmesinde, fiziksel ve moral boyutlarının oluşturulmasında işlevler yüklenen kent mobilyalarına kentlinin sahip çıkmasının ve benimsemesinin, aslında doğrudan kendi yaşamına sahip çıkmak anlamına geleceği de söylenebilir. Fiziksel mekanlarla bireysel ve toplumsal yaşam arasında kurulacak sağlıklı bir ilişki kentin daha yaşanabilir bir yer haline gelmesini sağlar. Kentli olmak her yurttaş o kentin olanaklarından yararlanma hakkı verdiği gibi yurttaşlara bir takım sorumluluklar da yükler. Öyle ki, özellikle çok büyük metropol kentler, o kentte yaşayanların yakın ilgi, destek ve katılımı olmadan yönetilemez. Bu da her şeyden önce kentlilik

bilincinin gelişmesine ve kente aidiyet duygusunun insanda içselleşmesine bağlıdır. Çünkü kente aidiyet, maddi hiçbir değerle ölçülemeyecek bir zenginliktir.

Kenti sevme ve benimseme, kentlilik bilinci ve kente aidiyet duygusunun geliştirilmesi amacıyla İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından 2004 yılında Sosyal Doku Projesi Araştırmaları yapılmıştır. Bu araştırma ile İstanbul kültürü, İstanbul'u sahiplenme, İstanbul halkının İstanbul olgusuna ilişkin bilişsel algıları, zihinsel tasarımları, beklentileri, aidiyetleri, problemleri, demografik ve coğrafi bir eksende açıklama, bir tür toplumsal denetim amaçlanmıştır.

Bu ve benzeri çalışmalar her kentimizde sürekli yapılmalıdır. Bu konuda özellikle yerel yöneticiler olmak üzere, akademisyenlere ve ilgili diğer kurum ve kuruluşlara büyük sorumluluklar düşmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE ve VANDALİZM

I. VANDALİZM GÖRÜLEN ALANLAR

A. OKULLAR

Vandalizm olarak nitelendirilen davranışlar, okullarda da çok sık görülmektedir. Okul vandalizminin pek çok tanımı yapılmıştır. Panko, okul vandalizmi konusunda 2916 ifadeyi inceleyerek ortak bir tanıma ulaşmaya çalışmıştır. Panko'ya göre okul vandalizmi, “bir kimsenin maddi çıkar sağlamak amacıyla hırsızlık yaparken verdiği zararlar da dâhil olmak üzere okula ve bölgeye ait bir malın çalınması ve kasıtlı olarak, sorumsuzca tahrip edilmesidir” (Akt: Zweir ve Vaughan, 1984: 263-292.) Bu tanıma göre, kasıtlı olarak okullardaki camları, tuvalet aynalarını, lambaları, prizleri, kapı kollarını kırmak, duvar ve sıralara yazı yazmak ve kazımak, dil laboratuvarındaki, kütüphanedeki ve okul bahçesindeki malzemelere zarar vermek vandalizm olarak nitelendirilebilir.

Resim 1. Vandalizm eylemine maruz kalmış okul girişi (Afyonkarahisar).

Özellikle okullarda meydana gelen vandalizmi açıklamak üzere Csikszentmihalyi ve Larsen tarafından öne sürülen görüş, vandalizmi şu üç ögenin bileşimiyle açıklamaktadır (Goldstein, 1996).

a) Uysallığı teşvik eden dışsal ödül sistemi ve itaat etmeyi gerektiren dışsal ceza sisteminin etkisi gittikçe azalmaktadır.

b) Okulda başarılı olabilmek ve diploma alabilmek için okulun taleplerine uymakla, bireyin gelecekteki yaşam amaçlarında başarılı olması arasındaki araç-amaç ilişkisinin inandırıcılığı gittikçe azalmaktadır.

c) Okullar eğlenceli yerler olmaktan hızla uzaklaşmakta, eğitime yönelik içsel motivasyon azalmakta, "suç" niteliğindeki davranışlar okulun sunduğu etkinliklere göre öğrencilere daha fazla zevk vermektedir.

Resim 2. Vandalizm sonucu tahrip edilmiş bir sıra (Isparta- Sütçüler).

Zevk kuramı özellikle yukarıda belirtilen üçüncü ögeyi vurgulamaktadır. Bu yazarlar, insanların pek de hoşlanmadıkları çok sayıda istekle karşılaştıkları ortamlarda, vandalizmin ya da diğer antisosyal davranışların kişiye içsel olarak daha fazla haz verdiğini ya da bu davranışları daha eğlenceli bulduklarını belirtmektedirler. Bu görüş, psikolojide optimal düzeyde uyarılma kuramından esinlenilerek geliştirilmiştir. Optimal uyarılma kuramına göre insan, yetersiz ya da tek düze uyarıcıların bulunduğu bir ortamda bir süre bulunduktan sonra sıkılır ve

daha fazla uyarıcı aramaya başlar. Aşırı derecede uyarıcının bulunduğu bir ortamda bir süre bulunduktan sonra da bu kez daha az uyarıcı bulunan başka bir ortam aramaya başlar. Başka bir deyişle, birey hem uyarıcıların çok az olduğu hem de çok fazla olduğu durumlardan bir süre sonra uzaklaşarak, optimum düzeyde uyarıcı içeren ortamlara yönelir. Bu nedenle optimal uyarım arayışı önemli bir içsel güdüleyicidir. Eğlence kuramını öne süren yazarlar, okulda öğrencilerin becerileri (kapasiteleri) ile okulun öğrencilerden talep ettikleri arasında bir denge olduğu takdirde öğrencilerin canlarının sıkılmayacağını, aksi takdirde sıkılacaklarını ve okul çalışmalarını eğlenceli bulmayacaklarını belirtmektedirler. Bu durumdaki öğrencilerin okullarda tahripçiliğe başvurmaları hiç de şaşırtıcı değildir. O halde giriş-çıkışlarda arama yapmak, binalarda kırılmaz malzemeler kullanmak, kamera ile her yeri gözetim altında tutmak, vb. gibi yöntemlerle vandalizmi önlemek mümkün değildir (Öğülmüş,1995: 7-8).

Bir öğrenci okulda vandalist bir eylemde bulunuyorsa mutlaka bunun bir nedeni vardır. Gerek okul yönetiminin gerekse sınıf ve rehber öğretmenlerin öğrencilerin sorunları ile bire bir ilgilenmeleri ve öğrenciyi saldırganca davranışa iten sebepleri ve bu sebeplerin çözümlerini bulmaları gerekmektedir. Böylece ilgi ve sevginin var olduğu, sorunların paylaşıldığı, öğrenciyi anlama çabasının üst seviyede olduğu bir okulda öğrencileri vandalist eylemlere yönelten tutumlar azaltılabilir. Ayrıca, okullarda vandalizmin yol açtığı zararların boyutları hakkında öğrenciler ve veliler bilinçlendirilmelidir. Eğitim sadece okulda yaşanan bir süreç değil aynı zamanda toplum içerisinde ve en önemlisi de aile içerisinde kazandırılan davranışlar bütünüdür. Velilerin de eğitilmesi bu noktada önemlidir. Öğrencilere okulda ve ailede olumlu davranışlar kazandırılabilirse okulda da kameraların ve sıkı gözetimlerin azalabileceği unutulmamalıdır.

B. PARK ve BAHÇELER

Bir kentin en önemli mekânlarından birisi de kuşkusuz park ve bahçelerdir. Parklar insanların evlerinden çıktıkları zaman kentin olumsuz, sıkıcı ve gürültülü havasından kendilerini kurtarabilecekleri ve dinlenebilecekleri vazgeçilmez mekanlardır. Maalesef vandalizm olaylarına maruz kalan mekanların başında da parklar gelmektedir. Bu alanlara zarar veren kişilerin en ayırt edici özelliklerinden

biri banklara oturuş biçimleri olmaktadır. Bankların oturulacak yerlerine ayaklarını koyarlarken çok daha rahatsız olan sırt yaslama kısımlarına oturmayı tercih etmektedirler. Bankların tahtalarını yakacak olarak kullanmak için çalanlara, banklara yazı ve resim yapanlara da sıklıkla rastlanmaktadır.

Özellikle büyük şehirlerde hafta sonları altlarında çizgili pijama, üstlerinde atlet ile piknik alanlarına değil parklara hücum edilmektedir. Çimlerin üzerinde mangallar yakılmakta ve geceleri ise kimi eli biralılar parklardaki aydınlatma direklerindeki lambaları vurma yarışı düzenlemektedirler. Parklardaki ağaçlara kazıyarak yazı yazılmaktadır. Ayrıca parklardaki sulama araçları da sürekli kırılmakta ve sulama başlıkları sürekli çalınmaktadır. Park ve bahçelere dikilen çiçekler de yağmalanmakta ve daha sonra seyyar çiçekçilerde satılmaktadır. Sadece “İstanbul’daki park ve bahçelere her yıl 3,5 milyon YTL tutarında zarar verilmektedir” (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2004: 58).

Resim 3. Vandalizm sonucu tahrip edilmiş bir bank (Afyonkarahisar).

Konya Büyükşehir Belediyesi Park ve Bahçeler Müdürlüğü’nden elde edilen bilgilere göre, 2000 yılından bu yana Vandalizm sonucunda park ve bahçelerde oluşan zararların maliyeti 1.250.000.00 YTL’dir. Ayrıca, söz konusu kurum tarafından verilen bilgilere göre en çok karşılaşılan vandalizm olayları şunlardır:

- Otomatik ve damlama sulama sistemi yapılan alanlarda, sprinkler, damlama otomatik sulama boruları, kontrol üniteleri, vana kapakları ve elektrikli vanalar v.b.

gibi sistem parçaları gerek kırılarak ve gerekse çalınarak zarar verilmektedir. Kayıp sadece çalınmayla kalmamakta, parçaların çalınması sebebiyle borularda bulunan su tazyikli bir şekilde, arıza giderilinceye kadar boşa akmaktadır.

- Park ve piknik alanlarında, çimlerin üzerinde tüm uyarılara rağmen mangal yakılmakta ve bu şekilde çimlerin yanması ve özelliklerini kaybedecek şekilde bozulmaları söz konusu olmaktadır.

- Park ve piknik alanlarında kuruyemiş gibi gıda atıklarının çim alanlar üzerine atılması suretiyle, tuzun zararlı etkisinden dolayı çim alanlarına ve bitkilere yakıcı tesiri olmaktadır, ayrıca atıklar alanlarda görüntü kirliliğine neden olmaktadır.

- Parklarda bulunan ahşap kamelyalar, banklar ve pergolalara tekme atılarak, keser v.b. parçalayıcı aletlerle kırılıp, sökülerek yakılarak tahrip edilmekte, üzerlerine yazı ve resim kazınarak ve boyanarak zarar verilmektedir.

- Yeşil alanlara dikilen yeni fidanlar yerinden sökülerek ya da kırılarak tahrip edilmektedir. Dükkân ve evlerin önündeki ağaçlar görüntüyü kapattığı gerekçesiyle gizlice kesilmekte, derin budamalar yapılmakta ya da ağacın ölmesi için kimyasal maddeler dökülmektedir.

- Çim saha, yeşil alan oluşturma ve diğer çevre düzenleme çalışmalarında kullanılan tüm alet ve ekipmanlar çalınabilmektedir.

- Alanlara dikimi yapılan yazlık ve kışlık çiçekler yerinden sökülerek başka yerlere dikilmekte veya basılmak suretiyle zarar görmektedir.

- Park ve yeşil alanlarda bulunan tüm uyarı, bilgilendirme ve yön levhalarına maddi zarar verilmekte ya da yerlerinden sökülerek çalınmaktadır.

- Parklarda bulunan, havuz, heykel, WC'ler ve diğer yapısalılar tahrip edilmektedir.

- Çevre düzenleme çalışmaları esnasında kullanılan toprak, gübre, bitki v.b. materyaller yağmalanmaktadır.

- Hobi Bahçeleri ve parklarda bulunan su çeşmelerinde araç yıkılarak ve çeşme başları kırılmak suretiyle su kaybına yol açılmaktadır. (Konya B. B.P. B. Ş. M., 2007)

C. RESMİ ve ÖZEL KONUTLAR

Vandalizm olaylarına maruz kalan yerlerden birisi de konutlardır. Resmi konutların özel konutlara oranla vandalizme maruz kalma olasılığı daha fazladır. Çünkü buradaki ana sebep, sahiplenme bilincinin tam olarak bireylerde gelişmemesidir. Toplumdaki bireylerin kamu binalarını kendi malları gibi algılamadıkları ve “bana ne” şeklinde bir tavır takındıkları sürece vandalizm eylemleri bu alanlarda görülmeye devam edecektir.

Özellikle okulların bulunduğu bölgelerde, parkların çevresinde ve yoğun kullanım alanlarındaki resmi veya özel binaların vandalizme uğrama olasılığı diğer yerlere göre daha fazladır. Binaların yüzey dokusunun yazı yazmaya elverişli olması, aydınlatmanın yeteri kadar olmadığı ve sosyo-ekonomik yönden düşük yaşam bölgelerindeki yerlerde de vandalizm eylemlerine sıkça rastlanmaktadır. Vandalizm olayları, binaların dıştan kaynaklanan etkenler kadar binanın kendi içindeki bazı özelliklerinden de kaynaklanmaktadır. Örneğin, koridorların dar olması nedeniyle kullanıma bağlı tahribatların olması ve onarılmayan tahribatların yeni bir tahribatı doğurması gibi.

Resim 4. Vandalizm eylemine maruz kalmış özel konut (Afyonkarahisar).

Kamuya ya da şahsa ait binaların vandalizm eylemlerine karşı dirençlerinin zayıf kaldığı görülmektedir. Toplumdaki herkesin kullandığı tesisler tahrip edildiğinde, kullanılamaz ve ihtiyaçları karşılayamaz duruma gelmektedir. Ayrıca, bu durum o çevre için görsel kirlilik oluşturmaktadır.

Resim 5. Vandalizm eylemine maruz kalmış elektrik trafosu (Isparta).

Bu sonuçlarla bağlantılı olarak, vandalizm eylemlerinin bıraktığı fiziksel izlerin özellikle konutların yoğun olduğu alanlarda duygusal gerilimlere neden olduğu görülmektedir. Böyle bir mekânda bulunan insanlar kendilerini huzursuz hissetmekte, korku ve endişe duymaktadırlar (Underwood, 1980:1171–1174).

D. KENT MOBİLYALARINA YÖNELİK VANDALİZM

Kentler insanların barınma, eğitim, sağlık, ticaret, kültür gibi gereksinimini karşılayan yapılar yanı sıra spor, eğlence ve genelde rekreasyon gereksinimlerini karşılamak üzere açık ve yeşil alanların varlığı ile kimlik ve kalite kazanır. Uygarlık derecesi, kültür yapısı, yaptırımların etkisi ya da ekonomik yapı farklılıkları değişiklikler doğurur. İşte kentte toplumsal yaşamın nitel ve nicel yoğunlaşması sonucu doğan gereksinimler donatımları oluşturur (Bakan ve Konuk, 1987).

Kent mobilyası deyimi, 1980'lerden itibaren ülkemizde tasarımcılar, peyzaj mimarları, mimarlar ve çevre bilimciler tarafından kullanılmaya başlanmıştır.

Resim 6. Vandalist eylemine uğramış aydınlatma elemanı (Afyonkarahisar).

Kentsel kamusal mekanlar herkesin serbestçe girip kullandığı, kent insanlarının birbirleriyle karşılaştıkları kamuya ait mekanlar olup bu mekanlarda insanlara özel bazı objeler kullanılmaktadır. Bunlar 'kentsel mobilyaları' oluşturur (Çubuk, 1991:15-17). Günümüzde yaşamımız için gerekli olan değişik nitelik ve nicelikteki işlevlere yanıt verebilecek bazı gereçler 'kent mobilyaları' olarak tanımlanmaktadır (Banu, 1991). Yaşadığımız çevrede; sokak, yol cadde ve meydanlar ile rekreasyon amaçlı genel ya da özel kullanım alanlarında yer verilen, konforun ve çevre kalitesinin göstergesi durumundaki oturma, barınma, korunma, kuşatma, ulaşım, danışma, aydınlatma, iletişim, betimleme, oyun ve spor gibi temel fonksiyonları destekleyip güçlendiren, toplumsal yaşamı kolaylaştırıp kullanıcıların beğenilerini kazanan peyzaj elemanları 'kentsel donatı' olarak adlandırılır (Başal ve Ark., 1997:160).

Resim 7. Vandalizm sonucu tahrip edilmiş çöp konteynırı (Afyonkarahisar).

Yakın zamanda İstanbul'da yaşanan bir olay kamuoyunu günlerce meşgul etti. Bir rögar kapağının çalınması sonucunda, bir çocuğun çukura düşmesi ve ölmesi Tüm Türkiye'yi yasa boğdu. Edinilen bilgiler göre, 18 bine yakın rögar kapağının bulunduğu İstanbul'da sadece 2006'nın ilk 7 ayında çalınan kapak sayısı 2 bini aşmıştır. Yaklaşık bugüne kadar sırf çalınıp da yerine konanların maliyeti 500.000 YTL'yi aşmış durumda. Yıllık bazda 1,5-2 milyon YTL gibi maddi zarar oluşmaktadır. Sorun sadece İstanbul'da değil. Batman'da da bir yılda 115 rögar kapağı çalınmıştır. Batman Belediyesi yetkilileri, hırsızlık şebekelerince çalınan kapakların belediyeye 135 YTL'ye mal olduğunu, ancak hırsızların bunları hurdacılara 6 YTL'den sattıklarını kaydetmişlerdir.

E. ULAŞIM ve HABERLEŞME ARAÇLARI

Ulaşım ve haberleşme araçları günümüzde yaşamın vazgeçilmez unsurlarından biridir. Ulaşım araçları karayolu, havayolu, denizyolu ve demiryolu araçları olmak üzere sınıflara ayrılabilir. Toplumun hizmetine sunulmuş olan diğer alanlarda olduğu gibi ulaşım ve haberleşme alanları ve araçlarında da vandalizm eylemleri sıklıkla görülmektedir.

Resim 8. Vandalizm eylemine maruz kalmış ulaşım aracı (Isparta).

Karayolları Genel Müdürlüğü 3.Bölge Müdürlüğü (Konya) verilerine göre vandalizmden etkilenen belli başlı alanlar şunlardır:

- Trafik tanzim ve tehlike uyarı işaret levhalarının kurşunlanması, yerinden sökülerek hurda olarak satılması veya avcılar tarafından piknik malzemesi olarak kullanılması, bunlardan üçgen olanlarının tarım ve çiftçilikle uğraşanlar tarafından su kanallarında su kesme gibi amaçlarda kullanılması,
- Devlet ve il yollarında izin alınmadan enine geçişler yapılarak (sulama ve enerji nakli) yolların tahrip edilmesi,
- Yol kenarındaki oto korkuluklarının kesilerek veya sökülerek karayoluna geçiş yapılması,
- Kenar dikmelerinin kırılması, sökülmesi (KGM 3.Bölge Müdürlüğü,2007).

İzmir Büyükşehir Belediyesi Ulaşım Dairesi Başkanlığı Deniz Ulaşım Şube Müdürlüğü'nden elde edilen bilgilere göre, özellikle Karşıyaka maçlarının olduğu günlerde maçtan çıkan taraftarlar vapurlara bindikten sonra zaman zaman can simitlerini denize atmaktadırlar (İzmir B.B.U.D.B.D.U.Ş.Müdürlüğü, 2007).

Türk Telekomünikasyon A.Ş verilerine göre, haberleşme araçlarından telefon kulübelerinin camlarının kırılması, kabin yüzeylerinin çizilmesi ve üzerlerine yazı yazılması, kabinlere asılan afiş etiketlerinin yırtılması ayrıca ankesörlü telefonlarda ise telefonların ahizelerinin kırılması veya koparılması, ekranlarının çizilmesi, makinelerin üzerine yazı yazılması ve çizilmesi en sık görülen vandalizm olaylarının başında gelmektedir (TT A.Ş, 2006).

Adana, Eskişehir, Mersin, Konya, Bursa, Ankara, İzmir, İstanbul, Antalya Büyükşehir Belediyeleri ile yapılan yazışmalarda benzer vandalizm olayları ile sık sık karşılaşıldığı belirtilmektedir. Vandalizm olaylarının ekonomik boyutları ayrıca ele alınacaktır.

F. TARİHİ ESERLER ve SANATSAL YAPILAR (KÜLTÜREL VANDALİZM)

Vandalizmden etkilenen alanlardan birisi de tarihi ören yerleri ve kültürel eserlerdir. Pek çoğumuz tarihi bir yere yaptığımız gezi sırasında oralardaki yapılan tahribata şahit olmuşuzdur. Bu eserler ya hırsızlık ya da tahribat sonucunda her geçen gün yok olup gitmektedir.

Hiçbir korumanın bulunmadığı ören yerleri, müzeler, kazı alanları, hemen her tür mimari eser, yağmacıların ilgi alanına girmektedir. Sorunun kökeni çok derinlerde ve büyük olasılıkla tüm toplumun evrene bakışı noktasında odaklanmaktadır. Yoksa insanlar neden henüz madenin bile bilinmediği devirlere ait höyük ya da mağaralarda altın arasınlar ki? Bu bilgisizliğin kökeni nerelerden kaynaklanıyor? Ya da niçin kimileri duvar fresklerinin gözlerini oyup yüzlerini karalıyor? Elbette ki bu soruların cevaplarını bulmak ve çözüm yolları üretmek başta sorumlu kişi ve kurumlar olmak üzere, akademik çevreler ve basın yayın organlarına büyük sorumluluklar yüklemektedir.

Milliyet Gazetesi'nin "İzmirli, heykelleri rahat bırakmıyor" başlıklı haberine göre, kente kimlik kazandıran heykellere kimliği belirsiz kişilerce zarar verildiği belirtilmektedir. Heykellerin kolları kırılmakta, boya ile figürler yapılmakta, bronz ve pirinçten yapılan heykeller çalınarak hurdacılara satılmaktadır. Aynı haberde, yapılan vandalizm eylemlerinin sahipsizlikten kaynaklandığını ve güvenlik sorununun da önemli bir etken olduğu vurgulanmaktadır (Milliyet, 9 Ocak, 2007).

G. KÜTÜPHANELER

İnsanoğlunun uygarlık yolundaki koşusu onbinlerce yıldır süre gelmektedir. Yazıyla başlayan, kitapla devam eden tarihi içerisindeki insan, daha rahat, daha mutlu bir hayatın özlemine çekmiştir. Kültür ve medeniyet alanında elde ettiği gelişmeleri gözden geçirip geleceğini güvence altına almak isterken, kitapları, kitapların bakımını, muhafazasını ve bize kadar ulaşmasını temin eden kurumların başında gelen kütüphaneyi gözden uzak tutmamıştır. Böylece yeni nesiller, bütün düşünce ürünleriyle, deneyler sonucu varılan kuralları hazır bularak tabiat ve toplumda kurduğu ilişkilerde karşılaştığı zorlukların çözümünde kitapların yardımını görmüştür. Bunun bilinci ile hareket eden toplumlar kitaba, okuyucuya ve bilimsel araştırmalara verdikleri önemle doğru orantılı olarak teknolojik ve ekonomik gelişmeyi sağlamışlardır. Ancak pek çok konuda olduğu gibi toplum olarak kütüphanelerin kullanımı konusunda gerekli hassasiyetin gösterilmemesi sonucunda, kütüphanelerimizde de birtakım vandalizm olayları ile karşılaşmaktadır.

Tarihsel olarak ilk vandalizm eylemlerinin de öncelikle kültüre yönelik olduğu görülür. Batı Avrupa'daki vandal saldırıları ve Doğu'daki Moğol saldırılarının kütüphanelere yönelik olması bunu örnekler. Günümüzdeki uluslar arası çatışmaların kültürel alanlarda da görülmesi ilginçtir. Bunun örnekleri arasında Bosna'daki Şarkiyat Enstitüsü'nün Sırplarca tahrip edilmesi ve A.B.D'nin Irak işgalinde Bağdat Kütüphanesi'nin yağmalanmasına göz yumması sayılabilir.

Kütüphanelerde kitapları hor kullanan okuyucular, her yıl binlerce kitaba zarar vermektedirler. Kütüphanelerden hizmet almak isteyen bazı okuyucular, kitapları tahrip etmektedirler. Hor kullanım nedeniyle kitapların ciltleri bozulup, sayfaları dağılmaktadır. Günümüzde kütüphanelerin varoluş sebeplerinin dışına çıktığını söyleyebiliriz. Artık kütüphaneler sadece, öğrencilerin ödev yapmak veya araştırma yapmak için gittikleri yerler haline almıştır. Bazı öğrenciler, faydalanmak istedikleri kitabı ödünç almak veya ilgili sayfalarından fotokopi çektirmek yerine, kitabın yararlanmak istediği bölümlerini koparıp almaktadırlar. Bunların yanı sıra kütüphaneden kitap çalınması olaylarına da rastlanmaktadır. Özellikle el yazması eserler yada tarihi ve maddi değeri büyük olan kitaplar daha çok çalınma tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadırlar.

Kayseri Gündem Gazetesinin “Kitaplar Yok Oluyor” başlıklı haberine göre, 25 kütüphanede 276 bin civarındaki kitap ile yılda 452 bin okuyucuya hizmet verilen Kayseri’de, yılda ortalama 3.500–4.000 civarında kitap okuyucular tarafından tahrip edildiği için yeniden ciltlenmek zorunda kalmaktadır (Kayseri Gündem Gazetesi, 2006).

Burada ilginç olan noktalardan biri de yapılan araştırmalar sonucunda pek çok kütüphanenin bu konuda herhangi bir istatistiki çalışma yapmadığının görülmesidir. Bu durum vandalizmle ilgili bilincin zayıflığının bir göstergesidir.

H. SPOR ALANLARI

Spor müsabakaları hem oyunun içindekiler hem de seyirciler açısından çoğunlukla heyecanın üst seviyede olduğu karşılaşmalardır. Bu karşılaşmalar sonrasında basın yayın organlarında da sıkça görüldüğü üzere istenmeyen olaylar yaşanmaktadır. Spor branşlarının içinde vandalizm eylemlerinin daha fazla yaşandığı en çok dikkat çeken alan kuşkusuz futboldur. Artık bu alan sadece sportif başarıları değil çok büyük ekonomik kazançları da ifade etmektedir. Hal böyle olunca, bu alandaki karşılaşmaların tansiyonu da daha yüksek olmaktadır.

Resim 9. Vandalizm eylemine maruz kalmış basket potası (Afyonkarahisar).

Sportif faaliyetlerdeki fanatizm seyircilerin maç öncesi veya maç sonrası, spor alanlarında vandalizm eylemlerini arttırmaktadır. Bu alanlarda en sık karşılaşılan vandalizm eylemleri, koltukların sökülüp atılması ya da yakılması, tirübünlerin ateşe verilmesi, reklam panolarının parçalanması, stad içindeki lavobaların tahrip edilerek kullanılamaz hale getirilmesi, kapıların parçalanması, seyirci ile sahayı birbirinden ayıran tellerin parçalanması ve yazı yazma suretiyle duvarlara zarar verilmesidir. Ayrıca maç sonunda dağılan taraftarların çevrede bulunan arabalara, duraklara, sprey boya ile duvarlara ve köprü ayaklarına zarar vererek vandalizm eylemlerinde bulunmaktadır. Asıl üzücü nokta, bütün birinci lig kulüplerimizden, vandalizmin yol açtığı maddi zararlar konusunda bilgi istenmiş olup ta bu isteğe cevap alınamamasıdır.

II. TÜRKİYE’DE VANDALİZMİN EKONOMİK BOYUTLARI

Vandalizm olgusunun ülkemizde 7–8 yıldan beri tanımlanmaya başlandığı göz önünde tutulacak olursa, bu konunun gerek akademik çevrelerce gerekse yerel yönetimlerce ve ilgili kurumlarca yeterince ele alınmadığı söylenebilir. Bununla beraber Avrupa ve Amerika’da akademik çevreler ve yerel yönetimlerin bu konuya verdikleri önemi maalesef ülkemizde göremiyoruz.

Vandalizm konusunda internette çeşitli arama motorları aracılığı ile bazı metropolitan kent isimleri ile birlikte vandalizm kavramı arandığında sayfa sayısı bazında çok çarpıcı arama sonuçları elde edilmiştir. Örneğin vandalizmin önü alınamaz bir suç olduğu bilinen “New York ve vandalizm” ile ilgili 2007 yılı Mart ayında 477.000 sayfa bulunmuştur. Londra ve vandalizm 407.000, Paris ve vandalizm 261.000, Berlin ve vandalizm ile ilgili 143.000 web sayfası bulunurken İstanbul ve vandalizm ile ilgili sadece 49.600, Ankara ve vandalizm ile ilgili 25.000, İzmir ve vandalizm ile ilgili 13.200 adet web sayfası sonucu vermiştir. Bu sonuçlar adı geçen kentlerde vandalizmin ne kadar az veya ne kadar çok olduğu konusunda bilgi vermekte yetersiz verilerdir. Ancak bu rakamlar söz konusu kentlerde vandalizmin ne kadar bilindiği ve / veya gündemde olduğu konusunda bir fikir verebilir. Ülkemiz kentleri ve vandalizm ile ilgili sayfa sayılarının azlığı ülkemizde vandalizmin az olduğunun bir göstergesi olamaz. Ancak ülkemizde iletişimde internet kullanımının daha sınırlı olduğunun ve daha önemlisi vandalizm kavramının

kamuoyunda pek fazla bilinmediğinin ve önemsenmediğinin göstergesi olabilir. Ya da vandalizm kapsamına giren birçok eylemin vandalizm olarak nitelendirilmediği söylenebilir.

Yapılan araştırmalar ülkemizdeki pek çok kentin vandalizm maliyetlerinin henüz gerçek anlamıyla hesaplanmadığını ortaya koymaktadır. Çünkü vandalizm kavramının tam bilinmemesi nedeniyle, kentsel mobilyalardaki kullanıma bağlı aşınma ile vandalizm etkileri gerçek anlamda ayırt edilememekte ve maliyetleri de ayrı ayrı hesaplanamamaktadır. Şöyle ki; araştırmamız kapsamında Büyükşehir Belediyeleri, TCDD(Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demir Yolları), Telekom Genel Müdürlüğü başta olmak üzere diğer Belediyelerden de bilgi istenmiş ancak İzmir, Adana, Bursa, Mersin gibi Büyükşehir Belediyeleri'nde suçun nerede ve hangi türde işlendiği bu birimlerce açıklanmakla birlikte maliyetlerin hiç hesaplanmadığı tespit edilmiştir. TCDD ve bazı belediyelerden ise herhangi bir geribildirim alınamamıştır.

Polis kayıtlarında vandalizm olarak ayrı bir sınıflandırma olmadığı için, polis kayıtlarında vandalist eylemlerle ilgili istatistiki bir veriye ulaşılamamıştır. Ancak, EGM Asayiş Daire Başkanlığı verilerine göre, temelde asayiş suçları şahsa karşı ve mala karşı işlenen suçlar olmak üzere iki ana grupta toplanmaktadır. Her ne kadar polis kayıtlarında Vandalizm adı altında bir suç tanımlaması yapılmasa da, kategorik olarak konumuzla ilgili olduğu değerlendirilen 2006 yılına ait bazı suç verileri şunlardır.

Kasten yangın çıkarma 2210, nas-ı ızzar (mala zarar verme) 38267, mala karşı işlenen tasnif dışı suçlar 27384 adet olduğu polis kayıtlarından anlaşılmıştır (www.egm.gov.tr).

Vandalizm eylemleri dünyanın her yerinde yerel yönetimlere tahrip olmuş elemanların onarımı veya yenilenmesi için çok yüksek maliyetler getirmektedir. Yapılan tahribatların onarımı için harcanan maliyet, vergiler kanalıyla topluma yansıdığı gibi harcanan bu para ile gerçekleştirilebilecek olan hizmetlerin de verilememesine neden olmaktadır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Park ve Bahçeler Müdürlüğü verilerine göre, İstanbul'daki park ve bahçelere, her yıl 3,5 milyon YTL tutarında zarar verilmektedir (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2004: 58).

Ankara Büyükşehir Belediyesi Hasar Tespit Komisyonu'nun verilerine göre ise, sadece parklardaki bitki ve ağaçlar bazında 2006 yılında 137.319,94 YTL zarar olduğu tespit edilmiştir. Bu zararın 36.276,14 YTL'lik kısmı tahsil edilebilmiştir. Ayrıca söz konusu komisyon tarafından çıkarılan hasar bedellerine göre, 2002 yılında 59 adet hasar, tahakkuk edilen bedel ise 22.525,444 YTL, 2003 yılında 69 adet hasar, tahakkuk edilen bedel ise 36. 343, 44 YTL, 2004 yılında ise 101 adet hasar olduğu ve tahakkuk edilen bedelin ise 68.094, 513 YTL olduğu tespit edilmiştir. Bu verilerden de anlaşılacağı üzere yıldan yıla vandalizm eylemlerinde bir artış olduğu söylenebilir. (Ankara B.B,2006)

ESHOT Genel Müdürlüğü (Elektrik Su ve Halk Otobüsleri) verilerine göre maliyetler ve en sık karşılaşılan problemler şöyledir: Vandalizmin kuruma maliyeti, 2002 yılı 225.000 YTL, 2003 yılı 270.000 YTL, 2004 yılı 324.000 YTL 2005 yılı 388.235,60 YTL'dir. Verilerden de anlaşılacağı üzere, maliyetlerin her yıl daha da arttığı görülmektedir. Tahribat türleri olarak en sık karşılaşılan problemler; fiili saldırılar sonucu oluşan tahribat (cam kırılmaları, karasöre verilen zararlar, far ve stop lambalarının kırılması, araçların ateşe verilmesi ve bunun sonucunda aracın tamamen hizmet dışı kalması), yan, taban döşemeleri, koltuklara ve formikalara verilen zararlar, araçların kirletilmesi (koltuk, tavan ve yan döşemelere yazılan yazılar) şeklinde ana başlıklar altında toplanmaktadır (ESHOT Genel Müdürlüğü, 2006)

Türk Telekom Genel Müdürlüğü'nden alınan bilgilere göre, sadece ankesörlü telefon kulübelerinde vandalizmin yol açtığı zarar yıllık 130.000 YTL'dir.

KGM'den (Karayolları Genel Müdürlüğü) alınan bilgiye göre, karayollarında daha çok trafik işaret levhalarının çalınması ve kurşunlanması şeklinde görülen vandalizmin ortalama yıllık zararı 16 milyon YTL'dir. Ayrıca, karayolları üzerine tesis edilen trafik işaret levhalarının yaklaşık %14'ü çalınmakta, kurşunlanmakta veya çeşitli şekillerde tahrip edilmektedir (KGM, 2007).

KGM 3. Bölge Müdürlüğü verilerine göre vandalizmin ortaya çıkardığı maliyetlere bakıldığında, tahrip edilen malzemeler 48.000,00YTL tutarında 480 adet Trafik Uyarı Levhası, 83.250,00 YTL tutarında 555 adet Trafik Tanzim Levhası, 400m² alana sahip 220.000,00 YTL tutarında Bilgi Levhası ve 13000 adet

117.000,00 YTL tutarında Kenar Dikmesi olmak üzere toplam 468.250,00 YTL zarar meydana gelmiştir (KGM 3.Bölge Müdürlüğü, 2007). Toplamlar sadece 3. Bölge Müdürlüğünü kapsamakta olup, Yurt genelinde 16 Bölge Müdürlüğü bulunduğu dikkate alınırsa maliyetlerin boyutlarının çok yüksek rakamlara ulaşabileceği öngörülebilir.

Karayollarındaki trafik işaret ve levhalarına verilen zararlar şehirlerarası ulaşım ağına aittir. Bunun dışında şehir içi trafik işaret ve levhaları belediyelerin sorumluluk alanındadır. Sadece Konya Büyükşehir Belediyesi'ne ait alanlarda trafik levhalarına ve sinyalizasyon sistemine verilen zararlar yıllık 25.000 YTL'dir. Bu miktar Eskişehir için yıllık 18.000 YTL iken, İstanbul'da 500.000 YTL gibi ciddi rakamlara ulaşabilmektedir.

Afyonkarahisar Tedaş İl Müdürlüğü'nden alınan bilgilere göre, Vandalizm konusunda en sık karşılaşılan problemler ve ekonomik zararlar şöyledir: Armatür, lamba, izalatör pano, kablo ve trafolarla silahla ateş etme, taş atma ve hırsızlık nedeniyle zarar verilebilmektedir. Verilen bu zararlar neticesinde vatandaşın aldığı hizmet kalitesi düşmekte, işletme maliyetleri artmakta kısaca milli ekonomi zarar görmektedir. Bu zararların maliyetlerinin net bir şekilde hesaplanması mümkün olmamakla birlikte sadece Afyonkarahisar için yıllık yaklaşık 100.000 YTL civarındadır (Afyonkarahisar Tedaş İl Müdürlüğü, 2007).

Söz konusu veriler, tahribatlar konusunda istatistiki olarak çalışma yapan belediyeler ve kurumlara ait olup tüm Türkiye'deki tahribatların olası bir tahmini yapıldığında durumun ciddiyetinin korkunç boyutlarda olduğu söylenebilir.

Yukarıdaki sonuçlardan da görülebileceği gibi özellikle büyük şehirlerde vandalizm çok önemli kentsel bir suçtur. Ölümcül kazalara ve kriminal olaylara sebep olabilecek kadar tehlikeli ve geniş kapsamlı bir suç haline gelen vandalizm konusunda çeşitli sosyal ve hukuki önlemler alınmalıdır. Bu önlemlerin alınabilmesi için de ülkemizdeki bu suçun kapsamı ve boyutları tespit edilmelidir.

Sosyal katmanlar arasında derin farklılıkların olduğu, sağlıksız kentleşme sürecinin yaşandığı ülkemizde bu konunun ileride daha büyük sorunlara sebep olmadan, sözcük olarak bile çok iyi bilinmeyen vandalizmin varlığının kabul edilmesi ve ayrıca eğitim, pedagoji, psikiyatri, adli tıp gibi disiplinleri ilgilendiren bu

konunun kapsamlı olarak araştırılması, çözüm önerilerinin gündeme getirilmesi gerekmektedir.

SONUÇ

Vandalizm ile ilgili yeterli bilimsel çalışmanın yapılmaması, kamuoyunda vandalizmin yol açtığı maddi, sosyolojik ve ekonomik zararların öneminin yeterince kavranamaması ya da bilinmemesi bu çalışmanın yapılmasındaki en büyük sınırlayıcı etkenlerden birisidir.

Çalışmaya başladıktan sonra konu ile ilgili literatürler taranmış, yerli literatürde bu konuda bir iki çalışmadan başka herhangi bir çalışma bulunamamıştır. Oysa yabancı literatür tarandığında çok fazla çalışma yapıldığı görülmüştür. Halbuki, tarihi M. S 4. ve 5. yüzyıllara kadar dayanan vandalizmin yaygınlığı sadece Batı ülkeleri için değil Türkiye için de söz konusudur. Bu durum, vandalist eylemlerin Batı'da daha çok ülkemizde daha az olduğu anlamına gelmemelidir. Vandalizmin yol açtığı maddi zararların boyutları, en çok hangi tarz eylemlerle karşılaştığı ve vandalizme karşı ne tür önlemler alındığı ile ilgili olarak, bütün Büyükşehir Belediyeleri, Belediyeler, TCDD, Karayolları Genel Müdürlüğü, Tedaş Genel Müdürlüğü, Birinci Lig Spor Kulüpleri, Telekom Genel Müdürlüğü, PTT Genel Müdürlüğü gibi pek çok kurumdan e-mail ya da mektup yoluyla bilgiler istenmiştir.

Emniyet Genel Müdürlüğü Asayiş Daire Başkanlığı ile yapılan görüşmede vandalizm konusunda polis tarafından herhangi bir kaydın tutulmadığı görülmüştür. Polis teşkilatında tutulan kayıtlar mala ve şahsa karşı işlenen suçlar kapsamında olup vandalizm konusunda bir bilgi ve bilinç eksikliği olduğu görülmüştür.

Spor alanlarında vandalizmin yol açtığı maddi zararlar konusunda bilgi edinmek amacıyla birinci ligde mücadele eden 18 futbol takımının ilgililerine e-mail gönderilmiş fakat hiçbir spor kulübünden cevap alınamamıştır. Büyükşehir belediyeleri ve diğer belediyelerden ise; İstanbul, Ankara, İzmir, Konya, Bursa, Eskişehir, Adana, Erzurum illerinden cevap gelmiştir. Bursa ve Adana Büyükşehir Belediyeleri'nin konu ile ilgili herhangi bir istatistiki çalışma yapmadıkları anlaşılmıştır. İstanbul, Ankara, İzmir, Konya, Eskişehir Büyükşehir Belediyelerimizin konu üzerinde hassasiyetle durdukları, vandalizme karşı önlemler almaya çalıştıkları anlaşılmıştır. Özellikle İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından kente aidiyet duygusunun geliştirilmesi ve İstanbullu olma bilinci ile ilgili olarak Sosyal Doku Projesi Araştırmaları adında bir proje geliştirerek, halkın kent ile ilgili

duygu ve değerlendirmeleri ve yönetimden bekleedikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu ve benzeri çalışmaların arttırılarak devam ettirilmesi ve tüm yurtta yaygınlaştırılmasında büyük yararlar vardır.

Karayolları Genel Müdürlüğü, Tedaş Afyonkarahisar İl Müdürlüğü, Karayolları Genel Müdürlüğü 3.Bölge Müdürlüğü(Konya), Telekom Genel Müdürlüğü, Konya Raylı Sistem Müdürlüğü, İzmir Metro Müdürlüğü ve ESHOT(İzmir) Genel Müdürlüğü de e-mail ve mektuplara cevap veren diğer kurumlardır. Bu kurumların da vandalizmle ilgili olarak duyarlı oldukları, birtakım istatistiki bilgi tuttıkları tespit edilmiştir.

Yapılan yazışmalar sonucunda kent içinde park ve bahçelerde en çok karşılaşılan vandalizm eylemleri şöyle sıralanabilir: Otomatik ve damlama sulama sistemi yapılan alanlarda, sprinkler, damlama otomatik sulama boruları, kontrol üniteleri, vana kapakları ve elektrikli vanalar v.b. gibi sistem parçaları gerek kırılarak ve gerekse çalınarak zarar verilmektedir. Park ve piknik alanlarında, çimlerin üzerinde tüm uyarılara rağmen mangal yakılmakta ve bu şekilde çimlerin yanması ve özelliklerini kaybedecek şekilde bozulmaları söz konusu olmaktadır. Park ve piknik alanlarında kuruyemiş gibi gıda atıklarının çim alanlar üzerine atılması suretiyle, tuzun zararlı etkisinden dolayı çim alanlarına ve bitkilere yakıcı tesiri olmaktadır, ayrıca atıklar alanlarda görüntü kirliliğine neden olmaktadır. Parklarda bulunan ahşap kamelyalar, banklar ve pergolalara tekme atılarak, keser v.b. parçalayıcı aletlerle kırılıp, sökülerek yakılarak tahrip edilmekte, üzerlerine yazı ve resim kazınarak ve boyanarak zarar verilmektedir. Yeşil alanlara dikilen yeni fidanlar yerinden sökülerek ya da kırılarak tahrip edilmektedir. Dükkân ve evlerin önündeki ağaçlar görüntüyü kapattığı gerekçesiyle gizlice kesilmekte, derin budamalar yapılmakta ya da ağaın ölmesi için kimyasal maddeler dökülmektedir. im saha, yeşil alan oluşturma ve diğer evre düzenleme çalışmalarında kullanılan tüm alet ve ekipmanlar alınabilmektedir. Alanlara dikimi yapılan yazlık ve kışlık çiçekler yerinden sökülerek başka yerlere dikilmekte veya basılmak suretiyle zarar görmektedir. Park ve yeşil alanlarda bulunan tüm uyarı, bilgilendirme ve yn levhalarına maddi zarar verilmekte ya da yerlerinden sökülerek çalınmaktadır. Parklarda bulunan, havuz, heykel, WC'ler ve diğer yapısallar tahrip edilmektedir. evre düzenleme çalışmaları esnasında kullanılan toprak, gübre, bitki v.b.

materyaller yağmalanmaktadır. Hobi Bahçeleri ve parklarda bulunan su çeşmelerinde araç yıkanarak ve çeşme başları kırılmak suretiyle su kaybına yol açılmaktadır. Sadece İstanbul'daki park ve bahçelere her yıl ortalama 3.5 milyon YTL tutarında zarar verilmektedir. Bu maliyetin ülke geneline uyarlandığında sadece park ve bahçelerdeki tutar yaklaşık 150 milyon YTL civarındadır.

Şehir içi taşımacılığında önemli bir yere sahip olan tramvaylarda en sık karşılaşılan vandalizm eylemleri, camlarının kırılması, içlerine yazı yazılması ve tramvay duraklarının kırılması şeklindedir. Bu konuda çok fazla önlem alınmadığı tespit edilmiştir

İzmir Metro Müdürlüğü'nden alınan bilgilere göre, en sık karşılaşılan vandalizm eylemi yürüyen merdiven butonlarının kırılması şeklindedir. Yapılan tahribatın kısa sürede giderildiği ve yeni bir tahribatın oluşmasının önüne geçildiği anlaşılmıştır.

ESHOT Genel Müdürlüğü verilerine göre, vandalizmin kuruma maliyeti 2002 yılı 225.000.000 TL, 2003 yılı 270.000.000 TL, 2004 yılı 324.000.000 TL ve 2005 yılı 388.235,60 YTL'dir. En sık karşılaşılan vandalist eylemler; fiili saldırılar sonucu oluşan tahribat (cam kırılmaları, karasöre verilen zararlar, far ve stop lambalarının kırılması, araçların ateşe verilmesi ve bunun sonucunda aracın tamamen hizmet dışı kalması), yan, taban döşemeleri, koltuklara ve formikalara verilen zararlar, araçların kirletilmesi (koltuk, tavan ve yan döşemelere yazılan yazılar) şeklindedir. Vandalizmle mücadele konusunda, şoförlere bu konuyla ilgili düzenli olarak eğitimler verilmekte ve vatandaşları da bilinçlendirmeye yönelik çalışmalar yapılmaktadır.

Tedaş Afyonkarahisar İl Müdürlüğü verilerine göre, en sık karşılaşılan vandalist eylemler, lambaların kırılması, trafoları ateş edilerek kullanılamaz hale getirilmesidir. Bu eylemlerin kuruma maliyetinin 2006 yılında yaklaşık 100.000 YTL civarında olduğu tespit edilmiştir. Bu konuda alınan önlemler arasında Belde belediye başkanları, muhtarlar ve güvenlik kuvvetleriyle görüşmeler yapıldığı, trafoların belirli zaman aralıklarıyla kontrol edildiği ve bazı trafoları alarm sistemi taktırıldığı anlaşılmaktadır.

Ayrıca bazı kentlerde, kent içindeki bronzdan heykellerin çalındığı ya da tahrip edildiği görülmektedir. Eskişehir'de 2006 yılında dört heykel tahrip edilmiştir. Yine,

İzmir’de bronzdan heykeller çalınmak ya da kolları kırılmak suretiyle zarar verilmiştir. Ayrıca, kütüphanelerdeki kitapların da çalınmak ya da sayfalarının koparılmak suretiyle vandalizme maruz kaldığı söylenebilir. Ne yazık ki, kütüphanelerimizin bu konuda herhangi bir istatistiki bilgi tutmadıkları da acı bir gerçektir.

Bunların dışında, vandalist eylemlerle ilgili olarak kamu ya da özele ait binaların duvarlarına ve köprü duvarlarına yazı yazılması, telefon kulübelerinin tahrip edilmesi, bankamatiklerin kart giriş yuvalarının tahrip edilmesi, özel araçlarının camlarının kırılması ya da çizilmesi gibi sayısını epeyce arttırabileceğimiz vandalist eylemlerle karşılaşmaktadır.

Hukuki açıdan bakıldığında TCK’da (Türk Ceza Kanunu) ve diğer kanunlarda vandalizmle ilgili bir suç tanımlaması yapılmadığı görülmüştür. Türkiye’de asayiş suçları şahsa karşı işlenen ve mala karşı işlenen olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Şahsa karşı işlenen suçlar öldürme, müessir fiil(kasten yaralama ve darp gibi), genel adab ve aile nizamı ile şahıs hürriyeti aleyhine işlenen suçlar (kız-kadın-erkek kaçıрма, kumar oynamak / oynatmak, müstehcen hareketler, aile fertlerine kötü muamele), devlet iradesi aleyhinde işlenen suçlar ve meskun mahalde silah atmak gibi suçlardır. Mala karşı işlenen suçlar ise, hırsızlık, gasp-yağma, yangın, diğer suçlar ve mala karşı işlenen tasnif dışı suçlar olmak üzere sınıflara ayrılabilir. Yine bu suçlar kendi içinde sınıflandırılır. Hırsızlık evden, işyerinden, resmi kurum ve kuruluşlardan, bankadan, otodan, oto hırsızlığı, kapkaççılık, yankesicilik, büyükbaş ve küçükbaş hayvan hırsızlığı ve diğer olarak çeşitlere ayrılmaktadır. Gasp-yağma şahıstan, evden, işyerinden, bankadan, adam kaldırmak, zorla çek – senet imzalatmak / tahsil etmek olarak sınıflandırılır. Diğer suçlar da dolandırıcılık, emniyeti suistimal, suç eşyası satın almak, satmak ve saklamak, mala zarar vermek (nas-ı ızrar), bilişim suçları, mesken masuniyeti aleyhinde suçlar, hükümet emirlerine muhalefet olmak üzere sınıflandırılabilir.

Her ne kadar Türkiye’de son dönemlerde kavram olarak “Vandalizm” olgusu kullanılmaya başlanmışsa da, kanaatimize göre gerek TCK ve gerek Kabahatler Kanunu’nda bu konuyla ilgili suç tanımlaması yapılmamıştır.

Kamu kurumlarıyla yapılan yazışmalardan elde edilen verilerden bu konuda çok büyük maddi kayıplar olmasına rağmen, çok önemli hukuki boşluklar olduğu

anlaşmıştır. Çoğu kamu kurum ve kuruluşları temsilcilerinin yapılan vandalist eylemlerin suç tanımı yapılmamasından dolayı yasal mercilere başvuramadıkları tespit edilmiştir (www.egm.gov.tr).

Şimdiye kadar yapılan tartışmalarda vandalizmin yola açtığı sosyal, ekonomik ve psikolojik maliyetlerden söz edilse de, olumsuz pek çok boyutunun yanında, toplumsal rehabilitasyon açısından büyük çaplı şiddet olaylarını engelleyici bir işlevinin olduğu da belirtilmelidir. Bilindiği gibi vandalizm eylemlerinde insanlar genellikle fiziksel çevreye, kamu ya da özel binalara ve diğer araçlara karşı saldırgan davranışlarda bulunmaktadır. Bu saldırgan davranışların yansıtma yoluyla araçlara değil de insanlara karşı yapıldığı varsayıldığında durumun ciddiyeti daha iyi anlaşılabilir ve vandalizmin olası toplumsal infiallere karşı bir paratoner görevi üstlendiği düşünülebilir. Konuya bu açıdan yaklaşıldığında vandalizmin toplumsal bir emniyet sübabı özelliği olarak olumlu bir yanının olduğu değerlendirilebilir.

Sonuç olarak, vandalizm sosyolojik, psikolojik ve ekonomik boyutlarıyla toplumsal açıdan önemli zararlar doğuran ve önlemler alınmadığı takdirde yarınları tehdit eden bir sorundur. Bu konuda, alınabilecek bazı önlemler şöyle sıralanabilir:

- Yerel yönetimler vandalizm konusunda daha duyarlı olmalı, vandalizmin yol açtığı maliyetlerin istatistikî analizleri yapılmalıdır. Ayrıca, tahrip edilen bir malın hemen bakım ve onarımı yapılarak yeni tahribatların önüne geçilmelidir.
- Özellikle ilköğretim okulları başta olmak üzere eğitim kurumlarında “Kentlilik Bilinci” ile ilgili eğitici seminer, konferans ya da diğer etkinlikler planlanmalıdır. Ayrıca, gençler için aktiviteler düzenlenerek enerjileri olumlu yönde kanalize edilmelidir.
- Kent içi tasarımlar planlanırken vandalizm eylemine zemin hazırlayabilecek faktörler ortadan kaldırılmalıdır (örneğin, halkın yoğun olarak kullandığı kaldırımlara reklam panoları, banklar ve çöp kutuları gibi araçların konulmaması).
- Park ve bahçelerde, kamusal mekânlarda ve diğer alanlarda güvenlik sistemleri geliştirilmelidir.
- Basın yayın yoluyla halk vandalizm konusunda bilinçlendirilmeli ve bu yolla toplumda kente aidiyet duygusu ve sorumluluk bilinci geliştirilmelidir.

- Vandalist eylemlerde kullanılan malzemelerin (sprey boya gibi) satışına sınırlandırma getirilmelidir. Ayrıca, graffiti ve benzeri eylemler için yasal ortam ve mekânlar sunulmalıdır.
- Vandalizmin önlenmesi için birtakım polisiye tedbirler alınmalıdır. Ayrıca, Polis Akademisi ve Polis Okulları'ndaki derslerin müfredatına vandalizm konusu konularak mesleğe çıkacak polislerin bu konuda bilinçlendirilmesi sağlanmalı ve hizmet içi eğitimlerle polis amirleri de bu konuda eğitilmelidir.
- Vandalizm eylemleri konusunda bir takım politikalar geliştirilmeli ve yasal bazı düzenlemeler yapılmalıdır. Bunun yanında, gerek akademik çevreler gerekse diğer ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından vandalizm konusunda bilimsel çalışmalar yapılmalı ve vandalizmin kapsamı, sonuçları ve önlemleri konusunda projeler geliştirilmelidir

KAYNAKÇA

ADLER, F., GERHARD O.W., MUELLER ve LAUFER W. S. (1995). **Criminology**. USA: McGraw-Hill.

Afyonkarahisar Tedaş İl Müdürlüğü'nün 17 Ocak 2007 tarihli elektronik postası

AKERS, Ronald L. (1999). **Criminological Theories**. Chicago : Fitzroy Dearborn Pub.

AKSOY, A., ROBINS, K. (1999). “*Modernizm ve Binyıl: İstanbul’da Mekanla İmtihan*” **Birikim Dergisi**, İstanbul. Sayı:123, ss.53–62.

ALLEN, V. L. (1984). “*Toward an Understanding of Hedonic Component of Vandalism*”. Claude Levé Leboyer (Ed.), **Vandalism: Behaviour and motivations**. New York. Elsevier Science Publishers.

ALTMAN, I. (1975). “*The Environment and Social Behavior*”, Privacy, Personal Space, Territory, Crowding, Monterey California: Brokks/Cole Pub. Co.

ANDERSON, N.(1959) **The Urban Community: A World Perspective**. New York: Reinhart and Winston Inc.

Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin 16.12.2006 tarihli faksı.

ATMAN, Ümit C. (2003). “*Kadına Yönelik Şiddet; Cinsel Taciz/İrza Geçme*”, **Sürekli Tıp Eğitim Dergisi**, cilt 12, sayı 9, ss.35.

BAKAN, K., KONUK, G.(1987). **Türkiye’de Kentsel Dış Mekânların Düzenlenmesi**, Ankara, TÜBİTAK, Yapı Araştırma Enstitüsü Yayın No:U5 Uygulama Kılavuzu.

BALCIOĞLU, İ. (2000). “*Şiddet, Gençlik, Uyuşturucu Maddeler*”. **Biyolojik, Sosyolojik Psikolojik Açıdan Şiddet**. İ.Balcıoğlu. (Ed), İstanbul: Yüce Yayım.

BANU G. (1991). *Kent Mobilyalarının İnsan Yaşamındaki Yeri ve Önemi*, **Peyzaj Mimarlığı Dergisi**, No:1, Ankara

BAŞAL M., MEMLÜK Y., YILMAZ O., KURUM E.(1997). **Peyzaj Konstrüksiyonu**, Ankara:Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları: 1484, Ders Kitabı: 445, ss160.

BEIRNE, P., MESSERSCHMIDT, J. (1991). **Criminology**, USA: Harcourt Brace Pub.

BEIT-HALLAHMI, B. (1991). “*Religion as Art and Identity*”, **Psychology of Religion, Personalities, Problems, Possibilities**, Ed. Nevton Melony, USA: Baker Book House. pp. 183-186.

BOHM, Robert M. (1997). **A Perimer on Crime And Delinquency**, USA: Wadsworth Pub.

BOZ, B., BEYAZTAŞ, F. (2001) “*Vandalizm*” **Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi**, Cilt 10, Sayı:3, ss.17-18.

BUDAK, S. (2000). **Psikoloji Sözlüğü**. Ankara: Bilim ve Sanat yay.

Büyük Larousse, 23,12085-12086.

CLOWARD, Richard A., OHLİN Lloyd E.. (1960). **Delinquency and Oppurtinity**. New York: Free Pres.

COFFIELD, F.(1991). **Vandalism and Grafiti: The State of The Art**, London: Calouste Gulbenkian Foundation.

COHEN, A.K.(1955). **Delinquent Boys: The Culture of The Gang**, New York: The Free Pres, A Division of Mcmillan Publishing Co., Inc.

COHEN, A.K. (1989) **Delinquent Boys**. New York: Free Pres.

CONKLIN, J.E.(1989).**Criminology**. Macmillan Publishing Company, New York, 1989.

CÜCELOĞLU, D.(1993). **İnsan ve Davranışı**. İstanbul: Remzi Kitabevi.

ÇUBUK, M. (1991). **Kamu Mekânları ve Kentsel Tasarım. Kamu Mekânları Tasarımı ve Kent Mobilyaları Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, ss.15–17, İstanbul.

DICANIO, M. (1993). “*Classroom Violence*”. **The Encyclopedia of Violence: Origins, Attitudes, Consequences**, pp.55-59, Facts on File, Inc.

DİE (1999). Adalet İstatistikleri.

DOWNES, D.(1989). **Crime and The City: Essays in Memory of John Baron Mays**, London: First Puplicated Macmillan.

DÖNMEZER, S. (1994). **Kriminoloji**. İstanbul: Beta Basım Yayım.

DUNNING, E.G. (1987). **Working Class Violence in Great Britain**, *Recherche*, 18 (189), pp.798–803.

EKEN, A. (1996), “*Bir Olgu Olarak Türkiye’de Şiddet*”. **Cogito**. Sayı 6-7. Kış-Bahar. ss.407–410.

ELLIS, D. (1987), **An Introduction to The Sociological Study of Deviance: The Wrong Stuff**, Canada: Collier Macmillan Inc.

ERGİL, D. (2001). “*Şiddetin Kültürel Kökenleri*”. **Bilim ve Teknik**. Sayı 399. Şubat. ss.40–41.

ERIKSON, E. **Gandhi’s Truth, On the Origins of Militant Nonviolence**, London: 1993.

ERKAN, N. (2005), “*Yaşam Kalitesini Etkileyen Bir Faktör: Kentsel Vandalizm*”, **Planlamada Yeni Politika ve Stratejiler Riskler ve Fırsatlar**, 29. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu, 7–9 Kasım 2005, İstanbul:TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayınları, ss: 309–316.

ERTEN, Y. ve ARDALI, C. (1996), “*Saldırganlık Şiddet ve Terörün Psikososyal Yapıları*”. **Cogito**. Sayı 6–7. Kış-Bahar. ss.143–164.

ESHOT Genel Müdürlüğü’nün 9 Şubat 2007 tarihli elektronik postası

FREEDMAN J.L, SEARS D.O, CARLSMITH J.M. (2003). **Sosyal Psikoloji**. (Çev. Ali Dönmez). Ankara: İmge Kitabevi.

GIDDENS, A. (2000). **Sosyoloji**, Çev. Hüseyin Özel v.d. Ankara: Ayraç Yay.

GIDDENS, A. (1993). **Sosyoloji Eleştirel Bir Giriş**, (Çev: R.Esengün-İ.Öğretir). İstanbul.

GOFFMAN, E.(1963). **Behavior in Public Places**; Notes on The Social Organization of Gather, New York:The Free Press, Collier-Macmillan.

GOLDSTEIN, A. (1996). **The psychology of vandalism**. Plenum Press, NY.

GOLDSTEIN, A. (1994). “*School Violence : Aggression Toward Persons and Praperty in America’s School*” **The School Psychologist** (Division of school psychology), Winter, 48(1), pp.6–21.

GOTTFREDSON, Michael R. ve HIRSCHI. T. (1996). “*Criminality and Low Self-Control*” **New Perspectives in Criminology** (Ed.: John E. Conklin), USA : Allyn and Bacon.

HAGAN, F., JOHN, E. (1991). **Introduction To Criminology**, Chicago: Nelson- Hall.

HEIDENSOHN, F. (1989). **Crime and Society**. Houndmills: Macmillan Press.

İÇLİ, Tülin G. (1998). **Kriminoloji**, Ankara: Bizim Büro Basımevi.

İÇLİ, Tülin G. (2003). “*Toplumdan Kopuş: Suç ve Şiddet*”, **Sosyolojiye Giriş**. (Ed.: İhsan Sezal), Ankara : Martı Yay.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi. (2004). **İstanbul Olma Bilinci**: Sosyal Doku Projesi Araştırmaları-1. İstanbul: Gökçe Ofset.

İzmir Büyükşehir Belediyesi Ulaşım Dairesi Başkanlığı Deniz Ulaşım Şube Müdürlüğü'nün M.35.0.İBB.0.14.01-221-5018 sayılı ve 14.02.2007 tarihli yazısı

Karayolları Genel Müdürlüğü 3.Bölge Müdürlüğü'nün B.09.1.TCK.1.03.1000-622-(14)/02201 sayılı ve 23/01/2007 tarihli yazısı

Karayolları Genel Müdürlüğü'nün B.09.1.TCK.0.65.05-638/0071 sayılı ve 12/03/2007 tarihli yazısı

Kayseri Gündem Gazetesi, 07 Nisan 2006

KIZILÇELİK, S. ve Erjem Y.(1992). **Açıklamalı Sosyoloji Terimleri Sözlüğü**. Konya.

KIZILÇELİK, Sezgin. (1996), **Sosyoloji Teorileri-3**, İzmir: Saray Kitapevleri
Konya Büyükşehir Belediyesi Park ve Bahçeler Şube Müdürlüğü'nün 9 Şubat 2007 Tarihli e-maili

KÖKNEL, Ö. (2000). **Bireysel ve Toplumsal Şiddet**. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

KULA, N. (2001). **Kimlik ve Din; Ergenler Üzerine Bir Araştırma**, İstanbul: Ayışığı Kitapları.

LAUFER, A. ve HAREL, Y. (2003) “*The Role of Family, Peers and School Perceptions in Predicting Involvement in Youth Violence*”. **Adolescent Medical Health**, 15(3), pp.235-244.

LILLY, J. Robert, Francis T. Cullen ve Richard A. Ball. (1995). **Criminological Theory: Context and Consequences**, London: Sage Pub.

MARTIN, J.M. (19619). **Juvenile Vandalism: A Study of Its Nature and Prevention**, U.S.A.: Charles C Thomas Publisher.

MENNINGER, K. (1968). **The Crime of Punishment**. NewYork: The Viking Pres.

MERTON, Robert K. (1968). **Social Theory and Social Structure**. New York: Free Pres.

MICHAUD, Y. (1991). **Şiddet**. İstanbul: İletişim Yayınları. Cep Üniversitesi.

MILLER, Walter B. (1958). “*Lower Class Culture as a Generating Milieu of a Gang Delinquency*”. **Journal of Social Issues**, pp.14:19.

Milliyet Gazetesi, 9 Ocak 2007

NEWMAN, O. (1973). **Defensible Space**. New York. Collier Books.

ÖĞÜLMÜŞ, S.(1995). “*Vandalizm Veya Toplumda Çevreye Karşı Bir Manifesto*”. **İlim ve Sanat Dergisi**. Sayı:39, ss.76–79.

ÖĞÜLMÜŞ, S.(2000). “*Tahripçilik(Vandalizm): Düşük Yoğunluklu Bir Sapma*”. **Polis Bilimleri Dergisi**. Cilt:2(7–8), ss.73–86.

ÖZDAĞ, Ü. (1995). **Doğu ve Güneydoğu Anadolu’dan Batı’ya Göç Edenlerde Kültürel Yapı ve Kültürel Kimlik Sorunu**. Ankara: Türk Metal Sendikası Yay.

ÖZKÖK, E. (1985). **İletişim Kuramları Açısından Kitlelerin Çözülüşü**. İstanbul.

ÖZTÜRK, O. (2002). **Ruh Sağlığı ve Bozuklukları**, Ankara: Hyb yay.

PERLGUT, D. (1983). “*Vandalism: The Environmental Crime*”. **Australian Journal of Social Issues**. 18(3), pp.209–216.

PHILIPS, L.E. (1996). **Parks: Design and Management**. New York: McGraw Hill Book Co.

POLAT, O. (2001). **Çocuk ve Şiddet**. İstanbul: Der Yayınları.

POYNER, B. (1983) **Design Against Crime- Beyond Defensible Space**, Butterworths Litho Preparation Department Printed in Great Britain at The University Pres, Cambridge.

RAVETZ, A.(1973). “*What is Vandalism*”. **Riba Journal**. 80,12, pp.620–628.

SAMDAHL, D.M., CHRISTENSEN, H.H.(1985). **Environmental Cues and Vandalism: An Exploratory Study of Picnic Table Carving Environment and Behavior**, 17, pp.445–448.

SAYDAM B.(1998). **Anomi ve Kimlik Karmaşası**. Nöropsikiyatri Arşivi; XXV/1-2.

SCHULTZ, Duane P. ve SCHULTZ Sydney E. (2001). **Modern Psikoloji Tarihi**. Çev. Yasemin Aslay, İstanbul : Kaktüs Yay.

SHOEMAKER, Donald J. (1990). **Theories of Delinquency: An Examination of Explanations of Delinquent Behavior**, USA: Oxford Univ. Pres.

SIEGEL, Larry J. (1989). **Criminology**. St. Paul: West Pub. Company.

SKINNER, B.F.(1953). **Science and Human Behavior**. New York: Free Pres, Collier-Mcmillan Limited.

STOLLARD, P.(1991). **Crime Prevention Through Housing Design**. First Edition. London: An Imprint of Chapman and Hall.

TATLIDİL, E.(2003). “*Kentleşme ve Göç*”. **Sosyolojiye Giriş**.İhsan Sezal(Ed).Ankara: Martı Yay.

TAYLOR, I., PAUL, W., JOCK, Y. (1981). **The New Criminology**. London: Routledge.

The World Book Encyclopedia(1982).Chicago. World Book Childcraft International, Inc.pp.218–219.

TOLAN, B.(1991). **Toplum Bilimlerine Giriş**. 3.Baskı, Ankara: Adım Yay.

Türk Telekomünikasyon A.Ş'nin B.11.02.TTŞ.0.65.00.03.3101–875 sayılı ve 25.10.2006 tarihli yazısı.

TÜRKOĞLU, G. (1991). “*Vandalizm ve Kent Mobilyası*”. **Kamu Mekânları Tasarımı ve Kent Mobilyaları Sempozyumu**. 15–16 Mayıs 1989. İstanbul:MSÜ.

TYGART, C. (1988). “*Public School Vandalism: Toward a Synthesis of Theories and Transition to Paradigm Analysis*”, **Adolescence**, 23 (89), pp. 187–200.

UNDERWOOD, G.(1980). “*Vandalism*”. **The Architects Journal**,24, pp.1171–1174.

ÜNSAL, A.(1996). “*Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi*”, **Cogito**. Sayı 6–7. Kış-Bahar. ss.29–36.

VITO, Gennaro F., HOLMES Ronald M. (1994). “*Criminology Theory*”. **Research And Policy**. Belmont, California: International Thomson Pub.

WALKLATE, S. (1998). **Understanding Criminology: Current Theoretical Debates**, Buckingham-Philadelphia: Open University Pres.

WARD, C. (1973). **Vandalism**. First Published, London: The Architectural Pres

WILLIAMS I., MARILYN Frank P., MCSHANE D. (1999). **Criminological Theory**. USA: Prentice Hall.

WOLFGANG Marvin E., FERRACUTI F. (1967), **The Subculture of Violence: Towards an Integrated Theory in Criminology**, London: Tavistock Pub.

www.aktifhaber.com/read_news.php?nID=104346

www.london.gov.tr

www.egm.gov.tr

www.morgenpost.berlin1.de

YAVUZER, H. (2001). **Çocuk Psikolojisi**. İstanbul: Remzi Kitabevi.

YILDIRIM, A. (1998). **Sıradan Şiddet**. İstanbul: Boyut Kitapları.

Zaman Gazetesi, 18 Haziran 2006.

ZWIER, G. ve VAUGHAN, G.M. (1984). “*Three Ideological Orientations in School Vandalism Research*”, **Review of Educational Research**. 54 (2), pp.263–292.